

RADA REDAKCYJNA

Elżbieta Barbara Zybert – przewodnicząca, Sabina Cisek, Jerzy Franke
Ewa Głowacka, Elżbieta Gondek, Henryk Hollender, Artur Jazdon,
Maria Lenartowicz, Marek Nahotko, Alina Nowińska,
Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, Jadwiga Sadowska, Marta Skalska-Zlat,
Elżbieta Stefańczyk, Jolanta Stępiak, Jacek Wojciechowski

REDAKCJA

Barbara SOSIŃSKA-KALATA – redaktor naczelny
Marianna BANACKA – sekretarz redakcji
Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski
Anna LIS – redakcja techniczna i korekta

Stali współpracownicy: Barbara KORYŚ – *Przegląd piśmiennictwa krajowego*,
Jacek WOJCIECHOWSKI – *Z lektur zagranicznych*, Hanna ŁASKARZEWSKA
– *Kronika krajowa*, Zdzisław GĘBOŁYŚ – *Kronika zagraniczna*

Stały dodatek do „Przeglądu Bibliotecznego”

BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ

Opracowanie: Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej
Redaktor: Alina NOWIŃSKA

Adres redakcji i wydawcy:
Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl

Czasopismo dofinansowane ze środków Ministerstwa Nauki i Informatyzacji

*Zawartość „Przeglądu Bibliotecznego” jest cytowana w czasopiśmie
abstraktowym „Library and Information Science Abstracts”*

Wydawnictwo SBP. Warszawa 2005
Nakład 800 egz. Ark. wyd. 6,8. Ark. druk. 7,0.
Łamanie: Renard Hawryszko. Druk i oprawa:
Zakład Poligraficzny PRIMUM
Kozierki 17a, 05-825 Grodzisk Mazowiecki, tel. (+48 22) 724-18-76

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 73

2005

zeszyt 4

TREŚĆ

Artykuły

MAREK NAHOTKO: Relacje bibliograficzne	437
MARIA ŚLIWIŃSKA: Koordynacja dygitalizacji w Europie	451
Karta Parmeńska (tł. <i>Maria Śliwińska</i> przy współpracy <i>Marty Skoniecznej</i>) . . .	466
EWA GŁOWACKA: Zastosowanie normy ISO 11620 w analizie funkcjonalności Biblioteki Elbląskiej. Uwagi metodyczne	474

Sprawozdania

Biblioteki – podróż z odkryciami. Światowy Kongres Bibliotek i Informacji i 71. Konferencja Generalna IFLA. (Oslo 14-19 sierpnia 2005 r.) (<i>Barbara Elżbieta Zybert</i>)	483
Konferencja naukowa „Kultura książki. Centra i pogranicza”. (Katowice, 21-22 kwietnia 2005 r.) (<i>Agnieszka Bajor, Beata Żołędowska</i>)	498
Konferencja „Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji: działania i codzienność”. (Poznań 15-17 czerwca 2005 r.) (<i>Joanna Okarma</i>)	509

Recenzje i przeglądy piśmiennictwa

Systemowe badanie bibliotek

Anna Sitarska: Systemowe badanie bibliotek. Studium metodologiczne. Białystok 2005 (<i>Seweryn Dobrzelewski</i>)	515
Bibliotekarz przeciw stereotypowym wizerunkom osób niepełnosprawnych	
Sławomira Sadowska: Ku edukacji zorientowanej na zmianę społecznego obrazu osób niepełnosprawnych. Toruń 2005 (<i>Tomasz Kruszewski</i>)	518
Przegląd piśmiennictwa krajowego (<i>Barbara Koryś</i>)	519
Z lektur zagranicznych (<i>Jacek Wojciechowski</i>)	522

Kronika krajowa (<i>Hanna Łaskarzewska</i>)	529
---	-----

Kronika zagraniczna (<i>Zdzisław Gębołyś</i>)	535
---	-----

Wskazówki dla autorów	543
---------------------------------	-----

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Volume 73

2005

Number 4

TABLE OF CONTENTS

Articles

MAREK NAHOTKO: Bibliographic Relationships	437
MARIA ŚLIWIŃSKA: Coordinating digitization in Europe	451
The Charter of Parma (trans. to Polish by <i>Maria Śliwińska</i> and <i>Marta Skonieczna</i>)	466
EWA GŁOWACKA: ISO 11620 Standard in the Analysis of Elbląska Library Functionality. Remarks on Methodology	474

Reports

Libraries – A voyage of discovery. World Library and Information Congress: 71st IFLA General Conference and Council. (Oslo, August 14-19, 2005) (<i>Barbara Elżbieta Zybert</i>)	483
The scientific conference „Book culture. Centers and frontiers”. (Katowice, April 21-22, 2005) (<i>Agnieszka Bajor, Beata Żołędowska</i>)	498
The conference „Scientific libraries in culture and civilization: activity and everyday life”. (Poznań, June 15-17, 2005) (<i>Joanna Okarma</i>)	509

Reviews and literature surveys

Systemic research on libraries

Anna Sitarska: Systemowe badanie bibliotek. Studium metodologiczne. Białystok 2005 (<i>Seweryn Dobrzelewski</i>)	515
Librarians against the stereotype of the disabled	
Sławomira Sadowska: Ku edukacji zorientowanej na zmianę społecznego obrazu osób niepełnosprawnych. Toruń 2005 (<i>Tomasz Kruszewski</i>)	518
Polish literature survey (<i>Barbara Koryś</i>)	519
Foreign publications (<i>Jacek Wojciechowski</i>)	522

National chronicle (<i>Hanna Łaskarzewska</i>)	529
--	-----

Foreign chronicle (<i>Zdzisław Gębołyś</i>)	535
---	-----

Guidelines for Authors	543
----------------------------------	-----

MAREK NAHOTKO

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: nahotko@inib.uj.edu.pl

RELACJE BIBLIOGRAFICZNE

Dr Marek Nahotko, absolwent i pracownik Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Specjalizuje się w zagadnieniach opracowania dokumentów elektronicznych i wykorzystania Internetu w działalności informacyjnej. Najważniejsze publikacje: *Metadane : sposób na uporządkowanie Internetu*. Kraków: Wydaw. UJ 2004; *Ontologiczne modelowanie rzeczywistości w bibliotekach cyfrowych*. „Zeszyty Naukowe Wydziału ETI Politechniki Gdańskiej. Technologie Informacyjne” 2004 nr 5, s. 941-948; *Ontologie w systemach informacyjnych*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2004 nr 2 (84), s. 3-12.

ABSTRAKT: W artykule przedstawiony został jeden ze składników modelu jednostka-relacja (encja-relacja, ang. *entity-relationship* – ER), mianowicie relacje wyróżniane między elementami modelowanej rzeczywistości. Zastosowanie modelowania ER do uniwersum bibliograficznego powoduje wyróżnianie relacji, które nazywane są bibliograficznymi. Są to relacje występujące pomiędzy jednostkami bibliograficznymi posiadającymi wspólne charakterystyki. Przedstawiono sposoby opisu relacji w modelach ER za pomocą takich charakterystyk jak stopień, liczność, uczestnictwo i in. Omówiono rodzaje relacji wyróżnione w formacie UNIMARC, modelu FRBR oraz wskazane przez Barbarę Tillett, Richarda Smiraglia i in. Opisano także wpływ nowych technologii (środowisko online) na wykorzystanie relacji bibliograficznych.

MODELOWANIE KONCEPTUALNE

W ciągu kilku ostatnich dziesięcioleci, w związku z komputeryzacją bibliotek, bibliotekarze mieli możliwość zapoznania się z podstawowymi elementami systemów zarządzania bazami danych (SZBD) i ich logiką. Większość obecnie stosowanych SZBD konceptualnie opiera się na modelu zwanym w terminologii informatycznej „encja-związek” (ang. *entity-relationship* – ER). W bibliotekoznawstwie dla tego modelu przyjęła się nazwa jednostka-relacja. Modele ER umożliwiają poznanie i zachowanie wybra-

nych ważnych aspektów tzw. semantyki świata rzeczywistego. Dla większości SZBD model tego typu opiera się na pojęciach „jednostki”, ich „atrybuty” i „relacje” między jednostkami.

Modelowanie typu ER stosowane jest także w bibliograficznych bazach danych. Stanowi ono atrakcyjny sposób na konceptualne modelowanie uniwersum bibliograficznego i jako takie stosowane jest przez wielu bibliotekarzy. Najbardziej znanym zastosowaniem ER tego typu jest Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR) (IFLA, 1998), gdzie użyto ER w celu opisanego różnych funkcji realizowanych przez rekord bibliograficzny.

Przyjrzyjmy się podstawowym pojęciom z zakresu modelowania ER. Najbardziej ogólnym jest uniwersum bibliograficzne rozumiane jako całość jednostek bibliograficznych i relacji między nimi. Uniwersum bibliograficzne zawiera wszystkie rodzaje obiektów intelektualnych lub fizycznych w dowolnym formacie. Jednostka bibliograficzna jest ogólnym terminem na określenie dzieł, ich dowolnych materializacji lub części zawierających twórczość intelektualną lub artystyczną, które znajdują się w zakresie zainteresowania użytkowników katalogów i są przedmiotem opisów w bazach bibliograficznych. Jednostki oprócz dzieł obejmują także osoby, ciała zbiorowe i przedmioty dzieł. Opisywane są przez atrybuty – cechy charakterystyczne wspólne dla wszystkich lub części wystąpień jednostek. Jest to informacja związana z jednostką lub relacją. Jednostki są opisywane i identyfikowane przez ich atrybuty. Relacje bibliograficzne natomiast są związkami pomiędzy jednostkami bibliograficznymi posiadającymi wspólne charakterystyki, jak np. relacje pomiędzy jednostkami i ich atrybutami lub pomiędzy atrybutami.

Zwróćmy jeszcze uwagę na podobieństwo technik stosowanych w metodologii modelowania ER i metodach tworzenia ontologii stosowanych w inżynierii wiedzy, w tym do budowy Semantycznego Webu. Na przykład Jądwa Woźniak opisuje system ENTERPRISE, w którym ontologia składa się z „jednostek” oraz zbioru „relacji” między „jednostkami” (Woźniak, 2000, s. 185). Szczególnym rodzajem „relacji” jest „atrybut”. Obecnie wielu autorów dostrzega duże podobieństwa między metodami tworzenia ontologii i modelowaniem konceptualnym (Wand, 1996).

Dyskusje dotyczące uniwersum bibliograficznego i jego modelowania najczęściej skupiają się na wyróżnianiu jednostek i zestawu ich atrybutów. W niniejszym artykule natomiast zostaną szczegółowiej przedstawione relacje bibliograficzne występujące między nimi.

RELACJE BIBLIOGRAFICZNE

Rodzaje relacji bibliograficznych w sposób całościowy zebrała Sherry Velluci, obecnie profesor w School of Communication, Information and Library Studies w Rutgers University w USA (Velluci, 1998, pp. 108-114). Na podstawie tej publikacji, za zgodą autorki, zostały one w dużej mierze tu zaprezentowane.

Zastosowanie relacji jako odrębnej jednostki podstawowej w modelowaniu zagadnień związanych z informacją naukową rozpoczęło się w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego wieku, gdy powstały języki modelowania danych semantycznych. Inaczej niż w poprzednich modelach

danych, takich jak model hierarchiczny czy model sieciowy, używanych głównie do specyfikacji struktury danych w formatach plików opartych na rekordach, podstawą modelowania semantycznego jest to, że model powinien odzwierciedlać sposób konceptualizacji określonej dziedziny przez człowieka. Zdolność do opisywania relacji jest przez wielu uważana za jedną z głównych cech charakterystycznych dla semantycznych modeli danych. Bardzo istotną rolę odgrywa tu model ER, w którym nastąpiło wyraźne rozróżnienie pomiędzy jednostkami i relacjami, w które one wchodzi między sobą.

Relacje wyrażane są w modelach zazwyczaj za pomocą określenia następujących aspektów:

- jednostki powiązane relacją: w większości przypadków najpierw wyróżniane są jednostki lub klasy, a następnie pomiędzy jednostkami i klasami wyznaczane są relacje;

- stopień (ang. *degree*) relacji jest to liczba połączonych nią jednostek lub obiektów. Relacja pomiędzy dwiema jednostkami, występująca najczęściej, jest relacją drugiego stopnia, inaczej nazywaną relacją binarną;

- licznosc (ang. *cardinality*) oznacza liczbę wystąpień relacji, do których może należeć dany obiekt. Jeżeli obiekt może uczestniczyć w jednej relacji danego rodzaju, licznosc wynosi 1. W przypadku nieokreślonej licznosci określana jest ona jako „wiele”;

- uczestnictwo (ang. *participation*) służy do określenia, czy dla danej jednostki wymagane jest uczestnictwo w relacji, czy może istnieć bez uczestnictwa w relacji. Uczestnictwo można przedstawiać w powiązaniu z licznoscia jako współczynnik licznosci. Współczynnik licznosci 1..N oznacza, że obiekt musi uczestniczyć przynajmniej w jednej relacji. Współczynnik oznaczony jako 0..N oznacza, że uczestnictwo w relacji jest opcjonalne;

- dla określenia znaczenia relacji często używa się odpowiednich nazw. Do nazwy dołączyć można oznaczenie roli, co wzbogaca znaczenie relacji przez opis uczestników relacji;

- relacje mogą dodatkowo zostać opisane za pomocą cech upodabniających je do klas. Różnice pomiędzy relacją a jednostką nie są bardzo ścisłe, przez co możliwe jest zastosowanie rozwiązań polegających na modelowaniu relacji zawierającym własne atrybuty i metody.

Pomimo tego, że potrzeba jasnego określenia relacji pomiędzy jednostkami bibliograficznymi funkcjonującymi w katalogu bibliotecznym istniała od dawna, formalne badania nad tymi relacjami są prowadzone stosunkowo niedługo. Relacje te są związkami zachodzącymi pomiędzy jednostkami bibliograficznymi posiadającymi wspólne cechy charakterystyczne. Relacje bibliograficzne zachodzą, gdy jednostki bibliograficzne, czyli dowolne wystąpienia zapisów wiedzy, łączą się ze sobą w określony sposób. Są to np. relacje między osobą a dziełem lub dziełem a egzemplarzem, jak również relacje pomiędzy jednostkami bibliograficznymi i ich atrybutami, jak i pomiędzy atrybutami. Należy je odróżnić od innych relacji występujących w dziedzinie bibliografii, np. relacje pomiędzy różnymi nazwami lub tematami. Zarówno nazwy (np. autorska), jak i tematy mogą pozostawać w relacji z jednostką bibliograficzną. Hasła autorskie i przedmiotowe mogą być wykorzystane do identyfikacji relacji bibliograficznych i tworzenia powiązań pomiędzy rekordami związanymi tymi relacjami.

RODZAJE RELACJI BIBLIOGRAFICZNYCH

Jedną z pierwszych prób zdefiniowania i kategoryzacji rodzajów relacji bibliograficznych pochodzi z formatu UNIMARC opublikowanego przez IFLA¹. Zidentyfikowano w nim trzy główne kategorie relacji:

- pionowe: relacje hierarchiczne typu część-całość,
- poziome: relacje pomiędzy wersjami dokumentu w różnych językach, formatach, nośnikach itp.,
- chronologiczne: relacje w czasie pomiędzy wydaniem dokumentu.

Komitet IFLA tworzący format UNIMARC do identyfikacji relacji bibliograficznych zastosował podejście bardzo teoretyczne. Choć wymienione trzy szerokie kategorie są wyczerpujące w tym sensie, że mieszczą się w nich wszystkie relacje, to nie zawierają one wystarczającego stopnia szczegółowości dla opisu, rozróżnienia i sklasyfikowania wszystkich typów bardziej złożonych relacji bibliograficznych.

Późniejsze badania relacji bibliograficznych były nastawione na bardziej praktyczny cel, w związku z czym relacje te były identyfikowane bardziej szczegółowo, z określeniem częstotliwości występowania relacji bibliograficznych oraz kontrolą sposobów ich wyrażania w katalogu. Wszystkie te prace stanowią istotny wkład w rozwój wiedzy, jednak dopiero badania relacji bibliograficznych prowadzone przez Barbarę Tillett po raz pierwszy pozwoliły na zaprezentowanie szczegółowej analizy rodzajów relacji (kategorii relacji, Tillett, 1987). Swoje badania rozpoczęła ona od utworzenia taksonomii relacji bibliograficznych, wyróżnionych przez nią w efekcie analizy 24 przepisów katalogowania, od zasad sformułowanych przez Panizziego w 1841 r. po wydanie AACR z 1978 r. W swojej taksonomii wyróżniła ona siedem kategorii relacji, wymienionych poniżej z przykładami:

- relacja ekwiwalencji (ang. *equivalence*), występująca pomiędzy egzemplarzami tej samej materializacji dzieła, lub pomiędzy oryginałem i jego reprodukcją, o ile zawartość intelektualna i autorstwo pozostają niezmiennione. Jako przykłady podaje się kopie, faksymile i fotokopie. Na podstawie tej relacji wyróżnić można grupę „wydań dzieła w oryginalnym języku” (Carlyle, 1997). Jednak wśród wydań w języku oryginału znajdują się także wydania zawierające tę samą treść i autorstwo, ale różniące się w innych aspektach, np. wydawcą, redaktorem lub ilustratorem;

- relacja pochodna (ang. *derivative*), w UNIMARC nazywana poziomą, występująca pomiędzy jednostką bibliograficzną i jej modyfikacją opartą na tej jednostce, taką jak nowe wersje, wydania, zmiany, tłumaczenia, adaptacje, parafrazy, wariacje itp. Relacje te zachodzą zarówno między takimi jednostkami, które zawierają tylko niewielkie różnice w swojej treści intelektualnej lub artystycznej, jak i takimi, które mają ze sobą bardzo luźne związki;

- relacja opisowa (ang. *descriptive*), występująca pomiędzy dziełem a jego opisem, opracowaniem krytycznym, oceną, recenzją (np. wydania krytyczne, komentarze itp.). Są to więc dzieła dotyczące określonego innego dzieła;

- relacja część-całość (ang. *whole-part*), w UNIMARC nazywana relacją pionową, występująca pomiędzy częściami składowymi dzieła i jego całością, np. wybór z antologii, kolekcji lub serii;

¹ UNIMARC: *Universal MARC Format*. IFLA 1980.

– relacja towarzyszenia (ang. *accompanying*), występująca pomiędzy jednostką bibliograficzną i jednostką bibliograficzną jej towarzyszącą, tak, że obie jednostki uzupełniają się nawzajem i równorzędnie lub jedna jednostka uzupełnia jednostkę dominującą (np. suplementy, skorowidze, indeksy, katalogi itp.). Jednostki te wydawane są z zamierzeniem jednoczesnego używania²;

– relacja porządkująca (ang. *sequential*) w UNIMARC zwana chronologiczną; występuje pomiędzy jednostkami bibliograficznymi następującymi po sobie (np. kolejne tytuły w obrębie serii, dalszy ciąg monografii, części periodyków itp.).

– relacja cech wspólnych (ang. *shared characteristic*), występująca pomiędzy jednostką bibliograficzną i innymi jednostkami bibliograficznymi, niepowiązanymi innymi relacjami, ale w wyniku zbiegu okoliczności mającymi wspólnego autora, tytuł, temat lub inne cechy charakterystyczne służące do wyszukiwania (Tillett, 1987, pp. 24-25).

Oprócz relacji bibliograficznych B. Tillett zbadała różne zapisy katalogowe w celu określenia rodzajów tworzonych połączeń, służących do realizacji każdego rodzaju relacji w rekordzie bibliograficznym.

Druga część pracy B. Tillett dotyczyła badań empirycznych służących określeniu zakresu relacji bibliograficznych, wyrażonego w częstotliwości ich występowania w rekordach MARC, pochodzących z baz danych Library of Congress. Jednym z ważnych wniosków z tej części pracy było to, że relacje bibliograficzne występują powszechnie w środowisku bibliograficznym – autorka stwierdziła, że 75% rekordów w bazach danych zawiera różnego typu informacje o relacjach. Badała ona rekordy MARC dla różnych dokumentów, w tym dla książek, czasopism, map, materiałów wizualnych i muzycznych. Podaje dane określające proporcje pomiędzy wszystkimi znalezionymi relacjami. Aż 62,32% wszystkich relacji przypadło na relację część-całość, 16,14% na porządkującą, 14,29% na pochodną, 3,91% na relację towarzyszenia, a 3,34% na ekwiwalencję. Gdy przyporządkowano relacje rodzajom publikacji, okazało się, że relacja towarzyszenia dominuje w materiałach wizualnych i muzycznych, relacje porządkująca i ekwiwalencji w czasopismach, a relacje część-całość i pochodna – wśród map. To odkrycie było istotne z tego powodu, że pozwalało na wniosek, iż różne rodzaje dokumentów, a w pewnych przypadkach także różne dyscypliny, posiadają skłonność do relacji pewnego typu, w związku z czym należy ostrożnie formułować ogólne stwierdzenia o relacjach opartych na zbiorach dokumentów składających się w głównej części z druków zwartych.

Badania B. Tillett mają dwie zalety. Po pierwsze, jej taksonomia powstała na podstawie analizy przepisów katalogowania, więc identyfikowała te relacje, które określone zostały w podstawowych przepisach tworzenia opisów. Po drugie, jej badania doprowadziły do zbudowania profilu środków stosowanych przez przepisy katalogowania dla identyfikacji i powiązania określonych relacji w katalogu. Posiadając taką taksonomię opartą na przepisach katalogowania, należało jeszcze przeprowadzić badania empiryczne służące weryfikacji tych relacji w rzeczywistości bibliotecznej.

Prace B. Tillett stały się bodźcem do dalszych badań skupiających się na opisach bibliograficznych reprezentowanych w katalogach bibliotecznych. Miały one jednak bardziej ograniczony zakres.

² Czasem krytykuje się wyodrębnienie relacji towarzyszenia twierdząc, że wszystkie przypadki występowania tej relacji przedstawione przez B. Tillett można uznać za występowanie innych, wyróżnionych przez nią relacji; zob. np. Carlyle, 1997.

Richard Smiraglia prowadził swoje badania w celu wyznaczenia relacji bibliograficznych znajdujących się w katalogu biblioteki Geogretown University. Autor chciał zbadać charakterystyki i zakres relacji pochodnych występujących pomiędzy dziełami (a nie poszczególnymi egzemplarzami) w katalogu online (Smiraglia i Leazer, 1996). R. Smiraglia zdefiniował relację pochodną jako relację bibliograficzną istniejącą pomiędzy dowolną nową koncepcją dzieła i jego oryginalnym źródłem, bądź jego następcą lub obydwoma. Na podstawie badań przepisów AACR zdefiniował on siedem następujących kategorii relacji pochodnych:

- pochodzenie jednoczesne (ang. *simultaneous derivations*) – dzieła, które wydane są jednocześnie lub prawie jednocześnie w dwóch edycjach. Często dzieła o jednoczesnym pochodzeniu posiadają także nieco odmienne charakterystyki bibliograficzne;

- pochodzenie kolejne (ang. *successive derivations*) – dzieła, które ponawiane są raz lub kilka razy i wydane z informacją typu „wydanie drugie (trzecie itd...)”, „nowe, zmienione wydanie”, dzieła wydane kolejno przypisane różnym autorom, a także dzieła wydane kolejno bez zapisu stwierdzającego pochodzenie. Można powiedzieć, że relacja ta obejmuje takie zmiany, które powodują zmiany w treści intelektualnej lub artystycznej oryginału, ale bez zmian w intelektualnym lub artystycznym zamierzeniu, formie czy formacie³;

- tłumaczenia (ang. *translations*), w tym także zawierające tekst oryginalny;

- rozszerzenia (ang. *amplification*), do których zaliczono tylko teksty ilustrowane, ilustracje muzyczne oraz oryginalny tekst zawierający krytyki, komentarze;

- wyjątki (ang. *extraction*), w tym skróty, streszczenia i wybory⁴;

- adaptacje (ang. *adaptation*), w tym wersje uproszczone, scenariusze, libretta, aranżacje dzieł muzycznych i inne modyfikacje.

- przedstawienia (ang. *performance*), w tym zapisy dźwięku i obrazu (Smiraglia, 2001b, p. 42).

Później autor dodał jeszcze ósmą kategorię – pochodzenie poprzednie (ang. *predecessor derivation*), w której umieścił dzieło, z którego powstało inne dzieło. R. Smiraglia sugerował istnienie sieci wzajemnie powiązanych ze sobą dzieł, stanowiących rodzinę bibliograficzną, która zdefiniowana została jako zespół dzieł w zamierzeniu posiadających wspólną treść ideową i semantyczną oraz pochodzących z dzieła poprzedzającego.

Badania R. Smiragli wniosły do badań nad relacjami bibliograficznymi kilka ważnych stwierdzeń. Po pierwsze, 49,9% dzieł w jego próbie zawierało relacje pochodzenia, co stanowi ponad dwa razy więcej niż u B. Tillett dla relacji tego samego rodzaju. Smiraglia wyjaśniał tę różnicę odmiernością metodologiczną obu prac. Badał on raczej same dokumenty, niż polegał jedynie na informacji znalezionej w rekordach bibliograficznych, analizował więc relacje bibliograficzne poza zbiorami jednej biblioteki opisanymi w jej katalogu. Poza tym dane z jego badań sugerują, że relacje pochodzenia są najbardziej związane z wiekiem dzieła poprzedzającego, tzn. rodzina bi-

³ Intelektualne lub artystyczne zamierzenie dotyczy przyjmowanego odbiorcy, celu, punktu widzenia lub dyscypliny reprezentowanej przez dzieło. Forma dotyczy struktury wewnętrznej, np. formy tekstowej można dzielić na epikę, poezję i dramat, a format – struktury zewnętrznej lub fizycznej, np. zapisy dźwięku, zapisy wideo, książki itp.

⁴ Wybory często uważane są za wyróżniane na podstawie relacji część-ciałość z oryginałem.

bliograficzna⁵ ze starszym dziełem poprzedzającym jest zapewne większa. Ma to swoje implikacje dla katalogów bibliotek posiadających wielkie kolekcje zbiorów humanistycznych. Dla 40-63% odnalezionych relacji pochodnych nie stwierdzono żadnych powiązań w katalogu z Georgetown. Inaczej mówiąc, istnienie znanych relacji nie było wykazane w rekordzie ani nie mogło być wywnioskowane przez użytkowników z rekordów związanych. Smiraglia tłumaczył to częściowo tym, że dzieło poprzedzające nie zawiera informacji dotyczących dzieł pochodnych po nim następujących. W dodatku zauważył on, że jeżeli biblioteka nie posiada wszystkich materializacji danego dzieła, to nie jest możliwe zidentyfikowanie wszystkich relacji pochodnych na podstawie tego jednego katalogu. Te wyniki znowu doprowadziły do zakwestionowania parametrów katalogu i poziomów dostępu wymaganych dla zapewnienia użytkownikowi wyraźnych powiązań pomiędzy dziełami bibliograficznymi powiązanymi relacjami, bez bazowania na jego możliwościach dedukcyjnych w tym zakresie.

Wyniki przedstawionych badań można próbować uogólnić. Siedem rodzajów relacji wyszczególnionych przez B. Tillett za pomocą analizy konceptualnej przepisów katalogowania wydaje się funkcjonować w całym obszarze katalogowania; relacje bibliograficzne są dość rozpowszechnione. Najbardziej prawdopodobnym wskaźnikiem przewidywania relacji wydaje się wiek dzieła, chociaż z określonymi relacjami mogą być związane także inne charakterystyki. Wydaje się także, że niektóre kategorie jednostek – np. zapisy muzyki, czasopisma i materiały niedrukowane – wykazują większą częstotliwość występowania relacji. W dodatku okazuje się, że w efekcie funkcjonowania współczesnych metod tworzenia, przechowywania i wyświetlania rekordów bibliograficznych nie wszystkie istniejące relacje są identyfikowane w katalogu.

Elaine Svenonius w swojej książce *Intellectual Foundation of Information Organization* przedstawiła klasyfikację relacji bibliograficznych wykonaną z punktu widzenia zastosowanej przez nią teorii mnogości. Wyróżniła ona następujące relacje (Svenonius, 2001):

– relacja należenia (ang. *membership*) – występuje pomiędzy pojedynczą jednostką informacji i zbiorami, do których ona należy: zbiorem dokumentów, zbiorem wydań, zbiorem dzieł i superdzieł⁶;

– relacja włączenia (ang. *inclusion*) – występuje pomiędzy podzbiorem jednostek i samą jednostką, np. pomiędzy wydaniem i dziełem oraz pomiędzy dziełem i superdziełem;

– relacja równoważności (ang. *equivalence*) – występuje pomiędzy dowolnymi dwoma elementami tego samego zbioru. Jest ona zawsze definiowana z uwzględnieniem atrybutów zbioru;

⁵ Rodzina bibliograficzna została użyta w definicji dzieła sformułowanej przez Patricka Wilsona, gdzie określił on ją jako grupę lub rodzinę tekstów (za: Antelman, 2004, p. 224). R. Smiraglia przedstawił definicję rodziny bibliograficznej opartej na relacji pochodnej wg B. Tillett, twierdząc, że sieć dzieł powiązanych relacjami tworzy rodzinę bibliograficzną – zestawienie dzieł, które w celowy sposób zawierają te same treści ideowe i semantyczne, i które pochodzą z jednego, wcześniejszego dzieła (Smiraglia i Leazer, 1996).

⁶ Svenonius definiuje superdzieło jako zbiór wszystkich materializacji oryginalnego dzieła oraz wszystkich materializacji pochodnych (Svenonius, 2001, p. 38). Według niektórych autorów superdzieło nie jest jednostką bibliograficzną. Zawiera ono nowe dzieła, takie jak przeglądy, krytyki, indeksy i bibliografie, oparte na tym samym dziele. Bywa także nazywane „rodziną bibliograficzną” (Smiraglia i Leazer, 1996) lub „twórczością intelektualną” (Grinnen i in., 1999).

– relacja agregacji jest relacją typu część-całość. Występuje ona pomiędzy poszczególnymi dziełami, ale przez rozszerzenie można uznać, że występuje pomiędzy encjami, których są częściami;

– relacja porządkująca albo chronologiczna (ang. *sequential*) – występuje pomiędzy pewnymi (ale nie wszystkimi) jednostkami luźno powiązanymi relacjami dotyczącymi treści, ale rozgraniczonymi w czasie. Przykładem może być suplement do monografii lub czasopismo będące kontynuacją innego czasopisma;

– relacja komentująca (ang. *commentary*) – występuje pomiędzy jednostką bibliograficzną i jedną lub więcej jednostką tego samego typu. Przykładami mogą być dzieła zawierające wstęp, komentarz, fotografię innego dzieła (Svenonius, 2001, pp. 100-105).

Autorka twierdzi, że współczesne przepisy katalogowania w sposób bardzo niezadowolający odzwierciedlają relacje bibliograficzne. Na przykładzie AACR wskazuje na wiele różnych sposobów realizacji tych samych zadań, niekonsekwencje i braki. Część z tych problemów wynika z zastosowania zasady oszczędności. Konstrukcja relacji bibliograficznych zależy od zdolności do odkrywania i budowania relacji. Procesy te są kosztowne ze względu na konieczność przydzielania formalnych identyfikatorów jednostkom powiązanym relacjami.

Badania nad przydatnością relacji bibliograficznych dla użytkowników prowadziła Allyson Carlyle. Jej celem było znalezienie sposobu na uproszczenie metod wyszukiwania realizowanego przez użytkowników w środowisku online. Zaproponowała kilka sposobów wykorzystania istniejącej informacji, bez potrzeby dodatkowego katalogowania, w celu wspomoczenia użytkowników. Przedstawiła różne metody grupowania rekordów na podstawie relacji bibliograficznych i stwierdziła, że nowy sposób wyświetlania wyników wyszukiwania pozwala na precyzyjne przedstawienie użytkownikowi natury wyszukanych pozycji i relacji między nimi. Jest to możliwe dzięki zarówno uwzględnieniu typów relacji pomiędzy pozycjami, jak i wyznaczeniu odległości pozycji od oryginału. Pozwala to także zauważyć istnienie pozycji peryferyjnych i nie powiązanych relacjami wśród rekordów wyszukanych przy pomocy słów kluczowych.

A. Carlyle przedstawiła także grupy dzieł wyznaczone na podstawie relacji bibliograficznych:

- wydania
  - książki
  - nagrania
  - duży druk, Braille, ...
  - wydania ilustrowane, wydania z komentarzem, ...
  - dzieło opublikowane z innymi dziełami
  - modyfikacje, wydania uaktualnione, ...
  - tłumaczenia
- adaptacje i dzieła związane
  - skróty, wersje uproszczone, streszczenia, ...
  - dalsze części, suplementy, ...
  - filmy wideo, obrazy ruchome
  - wersje musicalowe
  - obrazy i inne wersje graficzne
  - wersje komputerowe, CD-ROM-y, ...

- indeksy, skorowidze, ...

- różnorodne;

- dzieła dotyczące nazwy dzieła,

- pozycje prawdopodobnie związane z nazwą dzieła,

- pozycje, które mogą, ale nie muszą być związane z nazwą dzieła,

- inne dzieła według nazwy autora (Carlyle, 1997, p. 96).

Przesuwając się na tej liście od góry w dół przenosimy się od rekordów najsilniej związanych, do najslabiej (czyli takich, których odległość od oryginału jest najmniejsza). B. Tillett nazywa ten ciąg „kontinuum treści” (Tillett, 2001).

Relacje tego typu mają dla użytkownika bardzo istotne znaczenie. Dlatego też rekordy nie tylko powinny być przedstawiane w powyższym porządku, ale też w tym porządku oznaczane. W wielkich zasobach rekordów powiązanych relacjami tego typu wykaz relacji powinien poprzedzać same rekordy, stanowiąc niejako „spis treści”, dzięki któremu użytkownik może natychmiast zobaczyć wszystkie rodzaje dostępnej informacji i wybrać właściwą.

Relacje bibliograficzne stanowią także istotną część FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records) – modelu jednolitego opracowania bibliograficznego zbiorów, opracowanego przez IFLA (IFLA, 1998). Model ten definiuje relacje wykorzystane na dwóch różnych poziomach: funkcjonujące na poziomie ogólnym oraz na niższym poziomie pomiędzy określonymi wystąpieniami jednostek. Relacje zdefiniowane na poziomie ogólnym są szersze w sensie konceptualnym i zawierają zarówno relacje bibliograficzne, jak i inne rodzaje relacji reprezentujących operacje logiczne lub funkcje w modelu ER. Relacje poziomu ogólnego są uważane za logiczną podstawę strukturalną, na której opierają się szczegółowe relacje niższego poziomu.

Relacje ogólne, czyli wyższego poziomu, modelowane na trzech grupach jednostek, zawierają trzy grupy relacji:

- relacje pomiędzy dziełem, realizacją, materializacją i egzemplarzem (tzn. jednostkami bibliograficznymi);

- relacje z osobami i ciałami zbiorowymi (tzn. oznaczeniami odpowiedzialności);

- relacje między dokumentem a jego przedmiotem.

Relacje te są binarne, co oznacza, że zachodzą pomiędzy dwiema jednostkami, a także dwukierunkowe, co z kolei znaczy, że relacja wyrażona jako odwrotność zachodzi w dwóch kierunkach. Pierwsza grupa relacji łączy różne poziomy hierarchii jednostek, z których każdy zawiera atrybuty jednostki nadrzędnej.

Relacje drugiego poziomu wyróżnia się pomiędzy określonymi wystąpieniami jednostek. Relacje te mogą zachodzić pomiędzy wystąpieniami jednostek tego samego typu lub jednostkami różnego typu, stąd celem FRBR jest ukazanie sposobu działania relacji w kontekście czterech głównych jednostek modelu (tzn. dzieło, realizacja, materializacja, egzemplarz). Również te relacje są binarne oraz dwukierunkowe.

Autorzy FRBR nie zastosowali dość ogólnych relacji wyróżnionych przez B. Tillett, zamiast tego przyjęli bardziej szczegółowe podklasy w obrębie kategorii relacji. Np. wyróżniono takie typy relacji jak: następca, suplement i adaptacja. Następca może być uważany za podklasę relacji porządkującej (będącej relacją wyższego poziomu), suplement jest rodzajem relacji towarzyszenia, a adaptacja to podklasa relacji pochodnej.

Tego typu podejście, rozdrabniające relacje, ma swoje wady i zalety. Rozdrobnienie niezbędne jest dla dokładnej kategoryzacji natury podrodzajów relacji, gdyż głównie na poziomie podklas zachodzą relacje pomiędzy wystąpieniami jednostek. Każda podklasa wykazuje własne unikalne charakterystyki relacji, każda również różni się ze względu na określenie pary jednostka-relacja. Problem polega na tym, że podklasy w każdej kategorii relacji wyższego poziomu są bardzo liczne oraz wykazują tendencję do zróżnicowania ze względu na rodzaj dziedziny. To jest jeden powód, dla którego FRBR nie podaje wyczerpującego wykazu relacji. Zanim uzyskamy pełny model typu ER, niezbędne jest dokonanie dalszych analiz zarówno na poziomie ogólnym, jak i w zakresie dyscyplin szczegółowych. Podejście rozdrabniające jest jednak dużym krokiem naprzód w kierunku przejścia od teoretycznych badań relacji wysokiego poziomu do bardziej pragmatycznych prac nad strukturami przydatnymi do projektowania baz danych.

Model relacji FRBR służy analizie strukturalnej danych w celu określenia, które elementy danych są niezbędne w rekordach bibliograficznych spełniających potrzeby użytkowników. Problemy z definiowaniem określonych jednostek, atrybutów i relacji mogą powodować nieporozumienia i wywoływać dyskusje, natomiast model relacji zapewnił prezentację odpowiedniej struktury służącej konwersji badań teoretycznych w dziedzinie relacji bibliograficznych w bardziej pragmatyczną strukturę przydatną dla projektowania baz danych.

Relacje bibliograficzne już obecnie są złożone, a w środowisku cyfrowym prawdopodobnie w przyszłości staną się jeszcze bardziej skomplikowane. W środowisku tym, faworyzującym ujednocione, sformalizowane i uregulowane mechanizmy, tradycyjne zasady katalogowania zawodzą.

RELACJE BIBLIOGRAFICZNE W ŚRODOWISKU ONLINE

Relacje bibliograficzne są organicznie związane z uniwersum bibliograficznym, a przez to i z katalogami. Nie zależą więc od medium i środowiska, w którym rekordy są tworzone, przetwarzane i udostępniane do wyszukiwania. Nowe technologie pozwalają jednak na bardziej efektywne i elastyczne przedstawianie i zarządzanie relacjami bibliograficznymi.

Tak długo jak struktura katalogu pozostaje oparta na linearnej strukturze katalogu kartkowego, udoskonalenie sposobu wyrażania relacji w środowisku online będzie tylko częściowe. Może ono polegać na łączeniu kolejnych wersji zawartości i struktury formatu MARC z językami kodowania hipertekstu. Jednakże współczesne języki kodowania hipertekstu nadają się doskonale do tworzenia bezpośrednich połączeń, ale mniej do jasnej identyfikacji relacji. Format MARC jest obciążony redundancją, przez co wymaga znacznej rekonceptualizacji, jeżeli ma być naprawdę efektywną strukturą danych w relacyjnej bazie danych (Smiraglia i Leazer, 1996). Stąd wynika potrzeba prowadzenia badań nad możliwościami stosowania innych rodzajów modeli baz danych dla przyszłych katalogów, w których częściowo stosuje się zmodyfikowany format MARC jako pośrednią strukturę danych, częściowo zaś zmierza się w kierunku struktury bazy danych nie mającej związku z MARC (Velluci, 1998, pp. 132-134).

Michael Heaney wykorzystał modelowanie obiektowe w celu konceptualizacji trójpoziomowej struktury katalogu, zaprojektowanej niezależnie od jakiejkolwiek metody implementacji (Heaney, 1995). Zgodnie z zasadą mówiącą, że obiekty mogą przekazywać swoje charakterystyki innym obiektom związanym z nimi relacją przyjął, że rekord na każdym poziomie zawiera dane bibliograficzne odpowiednie tylko dla obiektu na tym konkretnym poziomie wraz z danymi odpowiednimi dla obiektów na innych poziomach, związanymi odnośnikami (ang. *link*) z obiektami powiązanymi relacją. Dokładny rodzaj relacji może być określony jako atrybut odnośnika. W efekcie, inaczej niż w obecnym formacie MARC, który zawiera dane dla wszystkich trzech poziomów w każdym rekordzie, nie istnieje redundancja pomiędzy rekordami bazy danych. Taki model zmienia diametralnie dotychczasową filozofię zasad opracowania zbiorów i organizacji dostępu do fizycznych egzemplarzy; wymaga on utworzenia zasad katalogowania, których centrum stanowi dzieło. Zasadniczym elementem takiej struktury jest kartoteka wzorcowa tytułów ujednoczonych dzieł, która funkcjonuje jako sposób na łączenie dzieł z innymi jednostkami bibliograficznymi związanymi z nimi relacjami. M. Heaney zaproponował przebudowę formatu MARC w kierunku struktury pozwalającej na identyfikację szczegółowych relacji i innych powiązań. Jego model obiektowy jest podobny do modelu FRBR.

Przejście do rozproszonego środowiska online, takiego jak systemy współkatalogowania, katalogi centralne i sieci międzynarodowe, powoduje zwiększoną potrzebę wyrażania relacji bibliograficznych, gdyż najprawdopodobniej wraz ze wzrostem współzależnych bibliotek i ich zasobów wzrośnie także liczba koniecznych do zarządzania materializacji dzieł. W takim środowisku dla użytkownika istotna jest możliwość identyfikacji relacji pomiędzy jednostkami i umieszczenia tych jednostek w hierarchii bibliograficznej.

Relacje bibliograficzne nie istnieją jako wyizolowane pojęcia, lecz są zintegrowane nieomal ze wszystkimi aspektami procesu katalogowania formalnego. Są one także bardzo istotne dla struktury i projektu katalogu bibliotecznego. Ważne jest więc, aby zasady katalogowania pozwalały na jasne i bezpośrednie wykazywanie funkcjonowania relacji bibliograficznych. Zasady opisu relacji bibliograficznych służą rozszerzeniu funkcji katalogu, w którym wyrażanie relacji jest zintegrowanym celem, wspomaganie dostępu do jednostek bibliograficznych przechowywanych lokalnie lub zdalnie jest zamierzonym celem, a wielopoziomowy opis jednostek bibliograficznych jest sposobem osiągnięcia tych celów.

Badania nad zastosowaniem relacji bibliograficznych do tworzenia schematu wyświetlania danych w katalogach online prowadziła A. Carlyle (Carlyle, 2000). Zaproponowała ona wykorzystanie w tym celu kategoryzacji relacji bibliograficznych autorstwa B. Tillett i R. Smiraglii. Stwierdziła, że ich wykorzystanie związane jest z pewnymi ograniczeniami, szczególnie brakiem rozróżnienia pomiędzy dziełami połączonymi relacją pochodną w zależności od stopnia podobieństwa ich treści artystycznych lub intelektualnych.

Jak zauważył Carl Lagoze, łatwość z jaką powstają nowe wersje dzieł w środowisku cyfrowym wkrótce doprowadzi prawdopodobnie do tego, że niezbędne będzie stworzenie różnorodnych sposobów rozróżniania tych wer-

sji. Będą one wyświetlane użytkownikowi wraz z odpowiednią informacją o kolejnych wersjach (Lagoze, 2000). Obecnie funkcjonujący model katalogu opartego na zasobach, w którym dyskretne rekordy są powiązane ze stałymi obiektami informacyjnymi jest nieodpowiedni do potrzeb informacji dostępnej w sieci. W środowisku tym jednostki informacyjne ulegają diametralnej zmianie, następuje decentralizacja produkcji i zarządzania informacją, powstają problemy dotyczące autentyczności i wiarygodności informacji. Wywołuje to potrzebę zmiany modelu na taki, który może pomóc w elastycznym wyrażaniu relacji pomiędzy zasobami, pojęciami abstrakcyjnymi i uwielokrotnionymi opisami tych zasobów i pojęć. Zwiększenie liczby wersji stanie się po prostu jednym z wielu sposobów, w jakich następuje rozrost uniwersum bibliograficznego. Jest bardzo prawdopodobne, że to, co teraz wydaje się interesującym dodatkiem do kontroli bibliograficznej – grupowanie rekordów pod względem łączących je relacji bibliograficznych – stanie się koniecznością w świecie wirtualnym, gdyż użytkownicy będą musieli szybko określić, która wersja/wydanie/adaptacja itp. spośród rosnącej liczby pozycji jest tą, której potrzebują.

WNIOSKI

Prawidłowe zrozumienie jednostek bibliograficznych, ich atrybutów oraz relacji bibliograficznych ma podstawowe znaczenie dla stworzenia ontologii uniwersum bibliograficznego oraz dla zwiększenia użyteczności katalogów bibliotecznych jako narzędzi służących nawigacji w tym uniwersum. Prace te mają więc jak najbardziej praktyczny charakter. Opracowanie formalne zbiorów ma na celu tworzenie opisów i udostępnianie jednostek bibliograficznych w sposób najbardziej efektywny. Wyróżnienie relacji bibliograficznych, występujących pomiędzy jednostkami i ich atrybutami (elementami opisu bibliograficznego), a więc ze swej natury syntagmatycznych (por. Bojar, 2005), pozwala na ich uwzględnienie w trakcie projektowania realnie funkcjonujących bibliotecznych systemów komputerowych, np. przez tworzenie nowych interfejsów użytkownika.

Zrozumienie znaczenia relacji bibliograficznych w realizacji celów i funkcji katalogu powoduje, że wiele uwagi poświęca się tworzeniu typologii relacji bibliograficznych i sposobom ich odwzorowywania. W środowisku cyfrowym występuje także potrzeba zdefiniowania rodzajów relacji występujących pomiędzy jednostkami, nie tylko znajdującymi się w tym samym katalogu lub zbiorze, ale także pomiędzy dziełami i innymi jednostkami z całego uniwersum bibliograficznego.

Relacje bibliograficzne nie są zależne od zastosowanej technologii budowy katalogu, jednak w środowisku elektronicznym istnieje możliwość tworzenia odnośników pozwalających na zarządzanie i wyświetlanie relacji w sposób niedostępny w systemach manualnych. Możliwości techniczne pozwalające na łączenie ze sobą wielu rekordów i na jasne przedstawianie relacji między nimi, mogą stać się przyczyną restrukturyzacji i modyfikacji struktury formatu MARC.

Zastosowanie pojęć jednostek, ich atrybutów i relacji między nimi jest podstawą wszelkich badań nad rekordami katalogowymi, będącymi surrogatami jednostek bibliograficznych i nośnikami atrybutów i relacji. Pojęcia

te stanowią także fundament ustalania zasad i przepisów katalogowania, na podstawie których tworzone są rekordy bibliograficzne.

BIBLIOGRAFIA

- Antelman, Kristin (2004). Identifying the Serial Work As a Bibliographic Entity. *Library Resources & Technical Series*, vol. 48, no. 4 pp. 238-255.
- Bojar, Bożenna (2005). *Językoznawstwo dla studentów informacji naukowej*. Warszawa: Wydaw SBP, 372 s.
- Carlyle, Allyson (1997). Fulfilling the second objective in the online catalog: Schemes for organizing author and work records into usable displays. *Library Resources & Technical Services*, vol. 41, no. 2, pp. 79-100.
- Carlyle, Allyson (2000). *Creating efficient and systematic catalogs: Lubetzky's second objective and empirical investigations of authors and works* [online]. University of Washington, Information School [dostęp: 09.11.2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ischool.washington.edu/acarlyle/papers/lubetzky_celebration.htm>
- Grinnen, Ellen; Munkebyaune, Anne; Holm, Liv (1999). Functional requirements for retrieval of bibliographic records : Proposals for an enhanced Bibliographic model [online]. In: *ELAG Conference – Managing Multimedia Collections, Bled, Slovenia, 12-13 April* [dostęp: 2005.11.09]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.nuk.uni-lj.si/elag99/ELAG99WS4.html>>
- Heaney, Michael (1995). Object – Oriented Cataloging. *Information Technology & Libraries*, vol. 14, no. 3, pp. 135-153.
- IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records (1998). *Functional Requirements for Bibliographic Record : Final Report*. München: Saur, 136 p.
- Lagoze, Carl (2000). Business unusual: How “event-awareness” may breathe life into the catalog? [online]. In: *Library of Congress Bicentennial Conference on Bibliographic Control for the New Millenium, November, 15-17* [dostęp: 09.11.2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://lcweb.loc.gov/catdir/bibcontrol/lagoze_paper.html>
- Smiraglia, Richard (2001). *The Nature of “A Work”: Implications for the Organization of Knowledge*. Lanham: Scarecrow Press, 182 p.
- Smiraglia, Richard; Gregory Leazer (1996). Toward the Bibliographic Control of Works: Derivative Bibliographic Relationships in the Online Union Catalogue. In: *Proc. of the 1st ACM Intern. Conference on Digital Libraries, March 20-23*. Bethesda, Ma: ACM, pp. 36-43.
- Svenonius, Elaine (2001). *The Intellectual Foundation of Information Organization*. Cambridge, Mass.; London: The MIT Press, 255 p.
- Tillett, Barbara (1987). *Bibliographic Relationships: Toward a Conceptual Structure of Bibliographic Information used in Cataloging*. [Praca doktorska]. Los Angeles: Graduate School of Library & Information Science, Univ. of California, xxi, 306 p.
- Tillett, Barbara (2001). Bibliographic relationships. In: C. Bean, R. Green [eds.], *Relationships in the Organization of Knowledge*. Boston: Kluwer, 248 p.
- Tillett, Barbara (2004). *What is FRBR? A Conceptual Model for the Bibliographic Universe* [online]. Washington: Library of Congress Cataloging Distribution Service, 8 p. [dostęp: 09.11.2005]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.loc.gov/cds/downloads/FRBR.PDF>>

- Velluci, Sherry (1998). Bibliographic Relationships. In: *The Principles and Future of AARC: Proceedings of the International Conference on the Principles and Future Development of AARC, Toronto, Ontario, Canada, October 23-25, 1997*. Ed. Jean Weihs. Ottawa: Chicago: Canadian Library Association; American Library Association, pp. 105-146.
- Wand, Yair (1996). Ontology as a foundation for meta-modelling and method engineering. *Information and Software Technology*, no. 38, pp. 281-287.
- Woźniak, Jadwiga (2000). *Kategoryzacja*. Warszawa: Wydaw. SBP, 224 s.

MAREK NAHOTKO
Institute of Information Science and Librarianship
Jagiellonian University
e-mail: nahotko@inib.uj.edu.pl

BIBLIOGRAPHIC RELATIONSHIPS

ABSTRACT: The article describes one of the components of Entity-Relationship (ER) model, i.e. relationships between various elements of modelled reality. The application of ER modelling to a bibliographic universe results in the definition of specific relationships, i.e. bibliographic relationships. The relationships in question link bibliographic entities sharing certain characteristics. The article depicts the possibilities of relationship description in ER model with regard to such characteristics as degree, cardinality, participation etc. Moreover, the author of the article discusses relationships as distinguished by UNIMARC format, FRBR model as well as those described by authors like Barbara Tillett, Richard Smiraglia and others. Finally, the article offers some observations on new technologies (mainly within online environment) that influence the application of bibliographic relationships.

Artykuł wpłynął do redakcji 26 sierpnia 2005 r.

MARIA ŚLIWIŃSKA

Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją, Toruń
e-mail: Maria.Sliwiska@uni.torun.pl

KOORDYNACJA DYGITALIZACJI W EUROPIE

Maria Śliwińska jest magistrem bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Pracuje w Bibliotece UMK: w l. 1993-1999 jako z-ca dyrektora ds. komputeryzacji i modernizacji, obecnie specjalizuje się w udostępnianiu czasopism. W 1997 r. założyła na UMK Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją, przekształcone w 2001 r. w stowarzyszenie naukowe, którego jest dyrektorem. Była koordynatorem i uczestnikiem ok. 50 międzynarodowych projektów, na które pozyskała ponad 5 mln euro, w tym 10 projektów Komisji Europejskiej. Jest ekspertem Komisji Europejskiej.

ABSTRAKT: W artykule omówione zostały przesłanki podjęcia działań koordynacyjnych w zakresie dygitalizacji i nadania im kształtu projektu europejskiego MINERVA. Omówiono działania projektu MINERVA, których efektem było powołanie Grupy Reprezentantów Krajowych, prezentujących politykę w zakresie dygitalizacji, uzgodnioną z delegującymi ich ministerstwami kultury. Szczegółowo przedstawiona została realizacja zadań w projekcie MINERVA, wśród których najważniejszym jest tworzenie warunków współpracy w zakresie dygitalizacji w poszerzonej Unii Europejskiej. Omówione zostały rezultaty działań uczestników projektu MINERVA, których efektem jest witryna internetowa i liczne opublikowane dokumenty. Przedstawiona została również ocena projektu, zarówno subiektywna autorki, jak też sformułowana przez przedstawicieli Komisji Europejskiej i Parlamentu Europejskiego.

WPROWADZENIE

Na znaczenie zasobów cyfrowych tworzonych przez instytucje kultury zaczęto zwracać baczniejszą uwagę, gdy zaawansowanie technologiczne osiągnęło poziom pozwalający na łatwy do nich dostęp, zarówno ze względu na możliwość ich prezentacji, jak też wyszukiwania i przeglądania.

Spośród instytucji kultury posiadających bogate zasoby treści należy wymienić biblioteki, które już w latach osiemdziesiątych gotowe były do modernizacji usług przez wykorzystanie nowoczesnych technologii informacyjnych. W 1984 r. Parlament Europejski podkreślił znaczenie bibliotek oficjalnym dokumentem zwanym Schwencke Resolution (*Official Journal*, 1984, p. 117).

W następnym roku, 17 września, Rada Ministrów UE przyjęła rezolucję *Collaboration between libraries in the field of data processing*, dotyczącą współpracy bibliotek w tworzeniu danych (*Official Journal*, 1985, p. 271). Możliwości współpracy w przygotowywaniu metadanych stawały się z każdym rokiem coraz doskonalsze, więc biblioteki, jako instytucje kolekcjonujące wydawnictwa wieloegzemplarzowe, były idealnym miejscem do tak innowacyjnych rozwiązań. Poważnym atutem była też cena, zarówno sprzętu komputerowego, jak też i oprogramowania, spadająca wprost proporcjonalnie do wzrastających możliwości.

Natomiast możliwości włączenia do współpracy krajów spoza Unii Europejskiej, do których wówczas Polska należała, zasygnalizowane zostały w 1992 r. w *Traktacie o Unii Europejskiej*, podpisanym w Maastricht 7 lutego 1992 r. Szczególnie istotny był paragraf 128 *Traktatu* pkt. 3, w którym stwierdzono, iż „Wspólnota i Państwa Członkowskie sprzyjają współpracy z państwami trzecimi oraz z kompetentnymi organizacjami międzynarodowymi w dziedzinie kultury, zwłaszcza z Radą Europy”.

Ważnym wydarzeniem dla instytucji kultury z tak zwanej wówczas Europy Wschodniej była debata w Parlamencie Europejskim w Strasburgu w 1994 r. na temat współpracy między wschodem i zachodem, zorganizowana przez Komisję Europejską i Radę Europy. W spotkaniu tym stronę polską reprezentowali: dr Jan Kozłowski (KBN), Maria Śliwińska (UMK), prof. Krzysztof Zamorski (UJ). Zaproszony również Andrzej Rosner z Ministerstwa Kultury nie był obecny (*Library development...*, 1994). Po tej debacie, a następnie po podpisaniu Protokołu Dodatkowego do Układu Europejskiego 17 lipca 1995 r., instytucje polskie zyskały prawo do udziału w programach europejskich; w każdym z nich po podpisaniu odpowiedniej umowy i wpłaceniu obowiązującej składki.

PROJEKTY EUROPEJSKIE DLA INSTYTUCJI KULTURY

Polskie instytucje kultury korzystały w umiarkowany sposób z możliwości udziału w projektach europejskich. Wiązało się to z dość skomplikowanymi procedurami ubiegania się o projekty, a także z koniecznością poszukiwania partnerów z kilku krajów unijnych, zainteresowanych tym samym tematem. Mimo utrzymywanych rozmaitych bilateralnych kontaktów, nie zawsze można było skłonić współpracującą bibliotekę do zainteresowania się tematem, przynoszącym korzyści bibliotekom polskim. Mimo to zrealizowano kilka projektów jeszcze w ramach programu pomocowego TEMPUS, w którym między innymi Biblioteka UMK, zaprosiwszy do współpracy biblioteki uniwersyteckie z Poznania i Łodzi oraz biblioteki ówczesnych WSP z Bydgoszczy i Olsztyna, we współpracy z zaprzyjaźnionymi bibliotekami z Anglii (Hull i Newcastle) oraz firmą Dynix, uzyskała całkiem pokaźne fundusze na współpracę przy wyborze tego samego systemu komputerowego HORIZON. Jednocześnie, w serii zaplanowanych szkoleń i wyjazdów, poza przyglądaniem się skomputeryzowanym katalogom bibliotecznym, stosowanym w różnych bibliotekach angielskich, zapoznawano się z pierwszymi programami dygitalizacji zbiorów, zarówno w Oxford University Library, jak też British Library, łącznie z jej słynnym oddziałem wypożyczeń bibliotecznym w Boston Spa, gdzie testowano wówczas system ADONIS, który miał zastąpić tradycyjne kserowanie artykułów

z czasopism, przez dostarczanie elektronicznej wersji artykułów z wybranych czasopism. Niestety, polskie biblioteki, zajmujące się w latach dziewięćdziesiątych XX w. największą w historii zmianą metod pracy, tj. przechodzeniem od operacji manualnych do wspomaganym komputerowo, miały do pokonania tak wiele problemów, że nie były w stanie przygotować projektów dygitalizacji, które mogłyby zostać objęte unijnymi programami ramowymi. Za duży sukces można więc uznać fakt, że biblioteki zmagające się z wprowadzaniem komputeryzacji i dość często towarzyszącymi jej zmianami organizacyjnymi, zdołały włączyć się do kilku projektów, takich jak EXPLOIT, DEDICATE, LIBECON 2000, PUBLICA, realizowane w IV Programie Ramowym. W V Programie Ramowym, w którym wcześniejsze programy (ESPRIT, RACE/ACTS i Telematics) połączono w jeden, poświęcony technologiom społeczeństwa informacyjnego – Information Society Technologies – też udało się zrealizować kilka projektów (Iljoin, 1999, p.137). Ponieważ V Program Ramowy poświęcono promowaniu współpracy nie tylko międzynarodowej, ale międzysektorowej, zachęcając archiwa, muzea i biblioteki do współpracy i do wspólnego przygotowywania projektów dotyczących dygitalizacji, tym trudniejsze to było zadanie. W ramach tego programu zrealizowano zaledwie kilka wspólnych projektów: COINE: Cultural Objects in Networked Environments (Uniwersytet Jagielloński); CULTIVATE: Cultural Heritage Applications Network Part (The British Council, Warszawa; UMK – Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją w Toruniu; Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa; Muzeum Sztuki w Łodzi); DELOS: A Network of Excellence on Digital Libraries (Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa; Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją, Toruń); MEMORIAL: A Digital Document Workbench for Preservation of Personal Records in Virtual Memorials (Muzeum Stutthof w Sztutowie; Politechnika Gdańska); PULMAN: Public Libraries Mobilising Advanced Networks (Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Olsztynie).

Niestety, mimo upływu czasu i pokonania problemów podstawowych, związanych z komputeryzacją bibliotek, nadal nie widać większego zainteresowania międzynarodowymi programami europejskimi. W VI Programie Ramowym polskie instytucje włączone są zaledwie w dwa projekty, jako uczestnicy większych konsorcjów: CALIMERA (Cultural Applications: Local Institutions Mediating Electronic Resource Access; koordynator Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy) i MINERVAPLUS (Ministerial Network for Valorising Activities in Digitisation Plus; Ministerstwo Kultury).

Specjalnym programem przeznaczonym dla instytucji kultury jest program Komisji Europejskiej CULTURE 2000. Program ten powstał z trzech innych wcześniejszych programów, utworzonych dla wspierania instytucji kultury: Kaléidoscope (1996-1999), Ariane (1997-1999) i Raphaël (1997-1999). Polska zyskała prawa do udziału w programie CULTURE 2000 od roku 2001. Wśród realizowanych projektów niewiele widzimy projektów zorientowanych na prezentację zbiorów. Wśród kilku zaledwie z udziałem polskich muzeów i archiwów mamy następujące: ARENA, World View Network, Safeguarding historical waterfront sites, CLIOH's, Born in Europe, Socland, TAPE. Wszystkie projekty realizowane są przez muzea, poza ostatnim, w który włączone zostały archiwa.

Inny program Komisji Europejskiej, finansujący działania z zakresu dygitalizacji, to eCONTENT. Głównymi adresatami tego programu są fir-

my komercyjne, ale możemy odnotować także co najmniej jeden sukces polskiej instytucji kultury w tym programie. EMarCon: Electronic Maritime Cultural Content (Centralne Muzeum Morskie, Gdańsk) to projekt pozwalający na interaktywne zwiedzanie internetowych wystaw o tematyce morskiej w kilku współpracujących muzeach europejskich (Etmanowicz i Sanetra-Szeliga, 2003, s.33-34; więcej informacji o projekcie na jego stronie pod adresem http://www.emarcon.net/home_pol.html).

Podsumowując udział polskich instytucji kultury w programach europejskich można powiedzieć, iż w programach ramowych IV, V i VI, bardziej aktywne są biblioteki, zaś w programach CULTURE i eCONTENT – muzea. Archiwa zaczynają włączać się w różne programy.

Od 2003 r. instytucje polskie mogą ubiegać się także o granty z programu eTEN. Wskazówki dotyczące tych możliwości, terminy i warunki podawane są na stronie programu http://europa.eu.int/information_society/activities/eten/index_en.htm. Dotychczas cztery projekty, w których uczestniczą polskie instytucje zostały wybrane do realizacji, a dwa z nich dotyczą dziedzictwa kulturowego. Jest to projekt ERMIONE (z udziałem Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych) i podobny do niego projekt EURIDICE, w którym cztery polskie instytucje (Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją, Książnica Kopernikańska w Toruniu i Uniwersytet Jagielloński), wspólnie z kilkoma instytucjami z innych krajów, w tym znaną włoską firmą fotograficzną Fratelli Alinari, będą dygitalizować zasoby oraz przygotowywać moduł do nauczania na odległość.

Wszystkie projekty realizowane we współpracy międzynarodowej są bardzo ważnym etapem w rozwoju instytucji kultury, które chcą prezentować szerokiej publiczności swoje zbiory w formie elektronicznej. Jest to jednak skomplikowane, czasochłonne i kosztowne przedsięwzięcie. Bardzo istotnym elementem jest tu więc współpraca i przyjęcie odpowiednich standardów, które ją umożliwiają, a także pozwalają na długotrwałe korzystanie z materiałów elektronicznych, przetworzonych dużym nakładem sił i środków. Troska o zachowanie standardów nie zdziwi nikogo, kto pamięta np. edytory tekstu, które przeszły do historii bezpowrotnie, a teksty w nich zapisane są już nie do odczytania we współczesnych edytorach. Aby współpraca i stosowanie standardów stało się normą nie wystarczą spontaniczne koalicje instytucji kultury¹. Trzeba zadbać o koordynację. Temu zadaniu poświęcony jest właśnie projekt MINERVA, realizowany przez ministerstwa kultury.

ZALECENIA KOORDYNACJI DZIAŁAŃ NA POZIOMIE EUROPEJSKIM

Gwałtownie rozwijające się technologie informacyjne spowodowały zainteresowanie i włączenie się do dygitalizacji wielu bibliotek i innych instytucji kultury. Powstające na świecie liczne projekty dygitalizacji, zarówno

¹ Dzięki oddolnej współpracy bibliotek, komputeryzacja katalogów bibliotecznych przebiega niespodziewanie sprawnie, mimo wielu problemów, które stwarzało przejście z XIX-wiecznego systemu pracy do XXI w. Dzięki tej współpracy udało się także utworzyć Centralny Katalog NUKAT, którego zasób rośnie bardzo szybko. Ponadto katalog KaRo przeszukiwany przy użyciu protokołu Z39.50 dopełnia niejako funkcje katalogu centralnego NUKAT.

w poszczególnych bibliotekach, archiwach, muzeach, jak i w tworzonych specjalnych inicjatywach, takich jak SCRAN, gdzie dla dygitalizacji zasobów instytucji kultury przeznaczano zaczęto miliony euro czy funtów, pokazały znaczenie tych działań i konieczność zajęcia się nimi na wyższych szczeblach władzy. Na szczycie Rady Unii Europejskiej w Lizbonie, gdzie w marcu 2000 r. spotkali się szefowie państw i rządów, ustalono, że należy dążyć do wzrostu konkurencyjności gospodarki europejskiej opartej na wiedzy i innowacyjności. Za idealne narzędzie realizacji tego celu uznano Internet oraz technologie informacyjne, a w dokumencie eEurope nakreślono zadania strategiczne dla wszystkich sektorów na lata 2000-2004 (eEurope, 2000). Kontynuując ten kierunek działań, Rada Europy na odbytym w tym samym roku szczycie w Feira zaleciła wdrożenie do 2002 r. Planu Działania z dokumentu eEurope, zarówno indywidualnym instytucjom, jak i rządów krajów unijnych oraz zleciła przygotowanie planów perspektywicznych dla gospodarki opartej na wiedzy i nowoczesnych technologiach. W związku z tym zalecono obniżenie kosztów dostępu do Internetu. Podkreślono też strategiczne znaczenie projektu Galileo i zalecono podjęcie decyzji w tej sprawie do końca 2000 r. Realizacją powyższych wytycznych obciążono Komisję Europejską, która została zobowiązana do przygotowania Raportu w tej sprawie na spotkanie w Nicei (*Presidency Conclusions*, 2000, p. 5).

Komisja Europejska podjęła kilka działań w celu realizacji zaleceń Rady Europy. M.in. w listopadzie 2000 r. zorganizowano w Luksemburgu spotkanie ekspertów, aby przedyskutować i przygotować strategię dotyczącą dygitalizacji, której rezultaty mogłyby być lepiej niż dotychczas wykorzystane przez społeczeństwo Europy. Ustalono, iż najważniejszymi sprawami do rozważenia są raczej kwestie związane z polityką i koordynacją, niż sprawy dotyczące technologii. W związku z powyższym, obok znanych ekspertów w zakresie dygitalizacji, do uczestnictwa w spotkaniu zaproszono przedstawicieli ministerstw kultury (*Digital Culture*, 2000, p.26).

Na spotkaniu tym za znaczące uznano takie zadania, jak zachowanie europejskiego dziedzictwa kulturowego i ułatwienie mieszkańcom dostępu do dóbr kultury, zarówno dla celów edukacyjnych, jak i rozwijania własnych zainteresowań. Zwrócono uwagę na rozwój przemysłu związanego z dygitalizacją i powiązanie tych działań z turystyką. Za najważniejsze z zadań do realizacji uznano tworzenie klimatu dla zrozumienia kwestii strategicznych dygitalizacji. Podkreślano wagę strategii politycznej oraz mechanizmów prowadzących do wdrażania koordynacji w zakresie serwisów i działań wspierających. Wśród tych ostatnich znalazły się: tworzenie wykazu projektów dygitalizacyjnych, wzorów dobrych praktyk, problemy związane ze współdziałaniem systemów i wielojęzycznym środowiskiem. W tej ważnej dyskusji nawiązano także do warsztatów z 24 stycznia 2000 r., zorganizowanych przez Komisję Europejską, na których podnoszono takie zagadnienia, jak zasobność europejskich archiwów, bibliotek i muzeów i możliwość wykorzystania tych zasobów w formie cyfrowej dla wprowadzania nowych typów usług i możliwości biznesowych sektora kultury (Ross, 2000, p. 29).

Wśród wniosków końcowych tych warsztatów znalazły się:

- konieczność wsparcia działań koordynacyjnych w krajach członkowskich i w Europie,
- umożliwienie skutecznego i efektywnego wykorzystania dygitalizacji dla prezentacji europejskiego dziedzictwa kulturowego i naukowego,

- redukcja powtarzalności i fragmentaryczności działań, wyeliminowanie rozbieżności w rozwiązaniach technicznych oraz ograniczenie marnowania zasobów finansowych,
- stworzenie ułatwień dla rozwoju biznesu zajmującego się dostępem do zasobów europejskich (ujęte w programie eContent),
- oparcie dalszych działań, poczynionych już w krajach członkowskich, na inwestycjach w zakresie tworzenia zasobów cyfrowych,
- zapewnienie współdziałania między projektami,
- dostarczanie cyfrowych zasobów promujących i odzwierciedlających różnicowanie kulturowe,
- ustalenie wspólnej, spójnej wizji w sprawie realizowanych wspólnie fragmentarycznych zakresów działań, odzwierciedlających zróżnicowane kierunki i strategie w krajach członkowskich (Ross, 2000, pp. 32-33).

Te wszystkie ustalenia wykorzystano w spotkaniu listopadowym, na którym podsumowano nieformalne spotkanie ekspertów w Luksemburgu, poświęcone debacie nad programem e-Europe: European Digital Content for Global Networks and Co-ordinating Mechanisms.

Najważniejsze jednak z całej serii spotkań było spotkanie zorganizowane w Lund w kwietniu 2001 r. Na tym spotkaniu zaprezentowane zostały cztery, przygotowane w różnych krajach, założenia tzw. *position papers*. We wszystkich omawiano sprawy związane z koniecznością spełnienia wymagań Rady Europy, kierowanych pod adresem całego europejskiego sektora kultury. Ze względu na wagę tego spotkania przytaczam tłumaczenie dwu najważniejszych fragmentów:

„Niezbędna jest długoterminowa, całościowa strategia w zakresie działań związanych z zasobami dziedzictwa kulturowego. Strategia ta powinna opierać się na zebranych informacjach o krajowych kierunkach jak i ważnych regionalnych, krajowych, bilateralnych i międzynarodowych ustaleniach, programach i projektach. Strategia powinna zawierać jasno zdefiniowany poziom, zakres i formę przyszłej współpracy europejskiej oraz zawierać zalecenia podjęcia zadań przez kraje członkowskie. Powinna być w niej podkreślona współpraca z organizacjami międzynarodowymi, mającymi kompetencje w zakresie dziedzictwa kulturowego, takimi jak Rada Europy. Możliwe do wdrożenia działania w zakresie koordynacji prac krajowych, zgodnych z poziomem europejskim to:

- zgromadzenie odpowiednich ekspertów i przedstawicieli ministerstw, odpowiedzialnych za rozwój krajowej polityki kulturalnej w kontekście europejskim. Wspólne spotkania i grupy robocze, warsztaty, okrągłe stoły;
- przygotowanie zaleceń i informatorów o europejskiej polityce (np. konkluzji, rezolucji) w kluczowych zagadnieniach;
- przeprowadzenie ankiet i studiów prezentujących aktualny zasięg digitalizacji, napotykanne problemy, kwestie techniczne i prawne;
- działania informacyjne;
- wymiana doświadczeń, przekazywanie wzorów dobrych praktyk;
- projekty modelowe, pilotaże;
- nowe struktury wspierające (help desks, platformy współpracy) oraz bardziej efektywne wykorzystanie istniejących krajowych i międzynarodowych organizacji jako kanałów rozpowszechniania i zbierania informacji” (Karvonen, 2001, pp. 80-81).

Na spotkaniu w Lund wyznaczono także zadania dla instytucji Unii Europejskiej, wśród których znalazły się:

- „przygotowanie i wdrożenie Planu Współpracy Europejskiej w zakresie dygitalizacji europejskiego dziedzictwa kulturowego i naukowego, opartego na wytycznych krajowych polityk, ustalonych przez kraje członkowskie,
- zarządzanie strukturą benchmarkingu i łączenia danych statystycznych z krajów członkowskich,
- zorganizowanie struktur wsparcia finansowego dla projektów przyjętych do planu współpracy,
- zorganizowanie grupy mentorów dla bieżących projektów,
- przygotowanie wytycznych i rozpowszechnianie dobrych praktyk i informacji o realizowanych projektach,
- harmonizacja krajowych standardów,
- zainicjowanie współpracy z międzynarodowymi agencjami standaryzacyjnymi,
- zdefiniowanie aspektów jakości,
- odpowiedzialność (choć niezorganizowanie) za portal eCulture i długoterminowe zachowanie przygotowanych publikacji w portalu” (Justrell, 2001, pp. 85-86).

Rezultaty tego kluczowego dla koordynacji dygitalizacji spotkania, opublikowano w postaci raportu, założeń i planu działania (*Lund Principles...*, 2001; *Raport z Lund...*, 2003), zaś Komisja Europejska zaprosiła ministerstwa kultury tzw. piętnastki – krajów Unii Europejskiej przed rozszerzeniem – do wyznaczenia reprezentantów krajowych i odpowiednich ekspertów, których zadaniem miało być zrealizowanie zaleceń ze spotkania w Lund.

PROJEKT MINERVA

Projekt MINERVA jest pochodną polityki europejskiej przedstawionej powyżej i próbą tymczasowego, organizacyjnego wsparcia sugerowanych działań, polegających na przygotowaniu założeń koordynacji działań związanych z dygitalizacją, przygotowaniem przewodników i podręczników oraz finansowaniem niezbędnych przy realizacji tych prac spotkań. Grant Komisji Europejskiej pozwalał też na pokrycie kosztów funkcjonowania biura oraz kosztów publikacji.

Ministerstwa kultury wydelegowały do udziału w projekcie MINERVA swoich przedstawicieli, którzy utworzyli grupę reprezentantów krajowych, tzw. National Representatives Group. Reprezentanci wspierani są przez grupy ekspertów, zajmujących się przygotowaniem rozwiązań teoretycznych lub pragmatycznych w poszczególnych zakresach działań, wytyczonych założeniami z Lund.

Krajowi przedstawiciele projektu stawiają sobie za cel wpływanie także na jakość tworzonego prawa w zakresie całej kultury cyfrowej i dygitalizacji. Do istotniejszych osiągnięć zaliczyć tu należy wprowadzenie uzupełnień dotyczących dygitalizacji, do przygotowywanej przez Radę Europy Konwencji nt. znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa (*Council of Europe...*, 2004]. Jest to możliwe, gdyż w spotkaniach krajowych reprezentantów, poza zaproszonymi przez nich ekspertami, uczestniczą także przedstawiciele Komisji Europejskiej i od niedawna również Rady Europy.

MINERVA dysponuje stroną internetową <http://www.minervaeurope.org/>, na której zamieszczane są bieżące informacje, a także publikacje. Głównym celem projektu jest realizacja planu działań z Lund. Dla realizacji zadań wyznaczonych w Raporcie z Lund projekt podzielony został na pakiety robocze (tzw. Workpackages), w których zawarte zostały następujące zadania:

WP1 – Koordynacja i zarządzanie projektem. Jest to pakiet zadań w pewnym sensie wewnętrznych, dzięki którym projekt funkcjonuje. Do tej grupy zadań należy organizowanie całości działań projektu: zwoływanie spotkań, rozdzielanie zadań do realizacji, przygotowywanie raportów finansowych i raportów merytorycznych o postępie prac, a także prezentacja postępów w realizacji zadań projektu wobec Komisji Europejskiej, finansującej projekt.

WP2 – Szkolenie i promocja projektu. Dla realizacji tego zestawu zadań utworzona została strona projektu, na której zamieszczane są zarówno informacje o działaniach podejmowanych przez grupę: konferencje, seminaria, spotkania, jak też wyniki prac grupy, prezentowane w formie publikacji dostępnych także w wersji elektronicznej ze strony projektu. W zadanie to włączona jest nie tylko organizacja i promocja własnych działań, ale także promocja działań innych instytucji, tak międzynarodowych, jak i o krajowym zasięgu, o ile wpisują się w cele projektu.

WP3 – Identyfikacja projektów dygitalizacji, zagadnienia wielojęzyczności. Podstawowym zadaniem jest tu sporządzenie w miarę pełnego zestawu działań z zakresu dygitalizacji, ustalenie co zostało zrobione, a także przygotowanie wykazu działań realizowanych i planowanych. Tego rodzaju inwentarz ma na celu zarówno podanie użytkownikom do wiadomości informacji o dostępnych materiałach, które częstokroć są w pewnym sensie ukryte, jak też zapobieżenie dublowaniu prac. Kolejną ważną kwestią, szczególnie w tak bogatym językowo środowisku jakim jest Unia Europejska, jest sprawa wielojęzyczności i zalecenie promowania swoich osiągnięć przez stosowanie wielojęzycznych witryn internetowych i tezaurusów.

WP4 – Współdziałanie systemów i organizacja serwisu. Zadaniem tego pakietu jest wsparcie możliwości współdziałania systemów i zaproponowanie wspólnej platformy dostarczania serwisu informacyjnego dla użytkowników. Podstawą przygotowania tych możliwości jest analiza tezaurusów, rejestrów i schematów. W zakres zainteresowań tego pakietu wchodzi także badanie istniejących standardów oraz praw własności intelektualnej. Jako zadanie szczególne postawiono sobie wypracowanie modelu biznesowego dla inicjatyw dygitalizacyjnych.

WP5 – Identyfikacja potrzeb użytkowników, dostępnych treści i nakreślenie ram jakościowych dla wspólnego dostępu. Celem tego pakietu jest przygotowanie przewodników i instruktaży dotyczących dygitalizacji. Przewodniki powinny obejmować zarówno kwestie techniczne, jak i zagadnienie jakości materiałów przeznaczonych do dygitalizacji. Seria publikacji przygotowanych już w ramach zadań obejmuje:

– Charter of Parma (2004)

<http://www.minervaeurope.org/structure/nrg/documents/charter-parma.htm>

– Cultural Web site quality principles (2003)

<http://www.minervaeurope.org/structure/workinggroups/userneeds/documents/cwqp-uk.htm>

– Digitising content together. Ministerial network of valorising activities in digitisation (2003)

<http://www.minervaeurope.org/publications.minervabooklet-e.pdf>

– Handbook for quality in cultural Web sites:improving quality for citizens (2003)

<http://www.minervaeurope.org/publications/qualitycriteria.htm>

– Good practices handbook (2004)

<http://www.minervaeurope.org/publications/goodhand.htm>

– Manuale per la qualità dei siti Web culturali pubblici (2004)

<http://www.minervaeurope.org/publications/qualitycriteria-i.htm>

– Progress report of the National Representatives Group: coordination mechanisms for digitization policies and programmes 2002 (2003)

<http://www.minervaeurope.org/publications/globalreport/globalrep2002.htm>

– Progress report of the National Representatives Group: coordination mechanisms for digitization policies and programmes 2003 (2004)

<http://www.minervaeurope.org/publications/globalreport/globalrep2003.htm>

– Quality principles for cultural websites: a handbook (2005)

http://www.minervaeurope.org/publications/qualitycommentary_en.htm

– Technical guidelines for digital cultural content creation programmes (2004)

<http://www.minervaeurope.org/publications/technicalguidelines.htm>

– W pakiecie WP5 podkreśla się także znaczenie małych instytucji zajmujących się dygitalizacją.

WP6 – Ustalenie dobrych praktyk i centrów kompetencji. Zadaniem tego pakietu jest promocja ustalonych już i przetestowanych dobrych praktyk w dygitalizacji, a także promowanie centrów kompetencji, finansowanych w poszczególnych krajach. Jako zadanie szczególne postawiono tu sobie redukcję kosztów dygitalizacji.

Realizacja zadań w projekcie MINERVA koordynowana jest pod względem formalnym przez włoskie Ministerstwo Kultury. Ustalanie zadań do realizacji i strategiczne planowanie staje się zadaniem krajów sprawujących przewodnictwo w Unii. Zespół ten zmienia się co pół roku, na zasadzie nazwanej rolling agenda. Za koordynację odpowiadają zawsze trzy kraje: sprawujący aktualnie przewodnictwo w UE, kraj poprzedniej prezydencji oraz kolejnej prezydencji. Tym sposobem koordynacja projektu przebiega bez zakłóceń. Dużą wagę przywiązuje się w projekcie także do włączenia w działania wszystkich zainteresowanych w taki sposób, aby przedstawiciele każdego kraju czuli się współodpowiedzialni za realizację projektu jako całości oraz odpowiedzialni w szczególny sposób za jeden z wybranych fragmentów działań.

Dla realizacji zadań będących w zasięgu zainteresowań projektu MINERVA każda z prezydencji przyczyniła się w jakiś konkretny sposób, bądź to na etapie przygotowawczym projektu, bądź jego realizacji.

REALIZACJA PROJEKTU MINERVA

Realizacja projektu, za którego strategię odpowiadały kraje sprawujące przewodnictwo w Unii Europejskiej, przebiegała nadspodziewanie płynnie

i bez większych problemów. Wszystkie państwa starały się wnieść swój wkład i wszystkie starały się należycie wywiązać z nałożonych projektem zadań.

Osiągnięciem Francji, zaczynającej przewodnictwo w 2000 r., było ustalenie celów dygitalizacji i podkreślenie jej znaczenia w przygotowanym dokumencie eEurope Action Plan. Dzięki Francji dygitalizacja stała się bardziej widoczna i uznano ją za znaczący element w tworzeniu społeczeństwa informacyjnego.

Głównym osiągnięciem Szwecji było przygotowanie strategicznego dokumentu, do którego odwoływano wszystkie działania związane z dygitalizacją, czyli Raportu z Lund, w którym ustalono założenia oraz terminarz niezbędnych działań. Było to więc budowanie podstaw koordynacji.

Za czasów przewodnictwa Belgii zostały przygotowane dwie rezolucje: Kultura w społeczeństwie wiedzy i Rola kultury w rozwoju Unii Europejskiej. Podczas przewodnictwa belgijskiego ustalono także ramy jakości przedsięwzięć dygitalizacyjnych, tzw. Brussels Quality Framework.

Za przewodnictwa Hiszpanii, Rada Europy przyjęła rezolucję, podkreślającą znaczenie trwałego zachowania i konserwacji zasobów cyfrowych, zarówno zdygitalizowanych, jak i powstałych w formie cyfrowej. W dokumencie tym podkreślono także znaczenie instytucji posiadających zasoby z zakresu kultury i nauki. Za czasów tego przewodnictwa zostały też zorganizowane w Alicante warsztaty, na których zademonstrowano przykłady dobrych praktyk.

W czasie przewodnictwa Danii, przygotowano pierwszy raport z działań projektu MINERVA oraz przyszłościowe strategie. Zorganizowano także warsztaty na temat zachowania dziedzictwa kulturowego w formie cyfrowej.

Grecja przygotowała plan roczny. Jego głównymi punktami było umocnienie pozycji Krajowych Reprezentantów, podkreślenie znaczenia jakości witryn internetowych oraz przygotowanie do akcesji nowych krajów. Warsztaty zorganizowane w Korfu kładły nacisk na tworzenie sieci współpracy.

Włochy, kontynuując działania greckie, przygotowały dokument strategiczny w postaci Karty Parmeńskiej. W tym czasie zaproszono do uczestnictwa w projekcie MINERVA kraje ubiegające się o akcesję. Przedstawiciele krajów akcesyjnych zaprezentowali się po raz pierwszy w Parmie, na spotkaniu poszerzonym także o obserwatorów, których status uzyskały Rosja i Izrael. W spotkaniu w Parmie wzięli udział przedstawiciele 27 krajów, a liczba uczestników towarzyszącej temu spotkaniu konferencji oscylowała w granicach 800 osób, co świadczyło o ogromnym zainteresowaniu tematem dygitalizacji. W czasie przewodnictwa włoskiego przygotowany został też ogólny plan zachowania i konserwacji materiałów cyfrowych, który uzyskał nazwę Firenze Agenda. Zamiarem jego twórców jest przekształcenie go w bardziej samodzielny, ukierunkowany projekt.

Irlandia zorganizowała w czasie swego przewodnictwa kolejne spotkanie reprezentantów krajowych, połączone z konferencją ukierunkowaną na potrzeby użytkowników. W czasie tego przewodnictwa podsumowano wszystkie działania, sprawdzając ich zgodność z wytycznymi z Lund. Zaczęto się także przygotowywać do kontynuacji działań koordynacyjnych po zakończeniu projektu MINERVA. W tym celu powołana została Grupa Inicjatywna Task Force Group.

W czasie przewodnictwa Holandii przygotowano kolejny, publikowany raport projektu MINERVA. Zastanawiano się też intensywnie nad przy-

szyłymi zadaniami dla pracującej grupy. W rezultacie działań przedstawicieli projektu uświadomiono Radzie Unii Europejskiej znaczenie dziedzictwa cyfrowego. Zobligowano Komisję Europejską do przygotowania strategicznego dokumentu, w którym sprawy dygitalizacji obecne będą w programach dotyczących kształcenia, kultury i technologii.

Z przedstawionych w skrócie działań projektu i publikacji na szczególną uwagę zasługuje *Charter of Parma (2004) (Karta Parmeńska)*, która jest kontynuacją wytycznych z Lund. Dokument ten powstał, gdyż jak uznano „Dygitalizacja jest podstawowym przedsięwzięciem, które europejskie instytucje kultury, zajmujące się zachowaniem i waloryzacją europejskiego dziedzictwa kulturowego, powinny podjąć dla zachowania różnorodności kulturowej oraz zapewnienia udoskonalonego dostępu do tego dziedzictwa mieszkańcom, w celu wsparcia edukacji, turystyki”. Dokument wydany został w kilku językach. Tłumaczenie polskie zawarte jest w tymże numerze „Przeglądu Bibliotecznego” (zob. s. 466).

OCENA DZIAŁAŃ PROJEKTU MINERVA

Jako osoba włączona w realizację projektu w funkcji pełnomocnika ministra kultury, widzę złożoność i delikatność koordynacji działań w tak dużej skali, gdzie różne są preferencje różnych krajów. Tym bardziej doceniam rezultaty kilkuletnich działań i umiejętność zawierania kompromisów. Przede wszystkim jednak cenię samo zarządzanie projektem, w którym oddaje się okresowo przywództwo różnym krajom i dzieli odpowiedzialność za realizację zadań wśród członków konsorcjum, skupiającego 25 krajów, w taki sposób, aby nikt nie czuł się pozbawiony wpływu na decyzje głosowane jako wiążące na copółrocznych posiedzeniach plenarnych.

Działania projektu oceniane są oficjalnie przez Komisję Europejską, której przedstawia się okresowe raporty. Raporty czytane są i oceniane przez dwóch niezależnych ekspertów, którzy składają swoje uwagi na piśmie, oczekując dodatkowego wyjaśnienia i ewentualnego uzupełnienia spraw niezrozumiałych na przeglądzie projektu w siedzibie Komisji Europejskiej. Od rezultatu przeglądów projektu zależą jego dalsze losy. Projekt może być bowiem oceniony pozytywnie, mogą być wskazane zalecenia dopracowania niektórych działań, albo też realizacja projektu może być wstrzymana.

Przygotowując się do końcowej oceny powołano w ramach projektu MINERVA grupę do samooceny projektu. W jej skład weszli reprezentanci krajów sprawujących przewodnictwo UE: Irlandii, Włoch i Holandii, powiększone o przedstawicieli Luksemburga, Wielkiej Brytanii, Austrii i Polski. Przeprowadzając samoocenę przyglądano się postawionym w projekcie zadaniom (realizacja postanowień z Lund) i ich wykonaniu. Członkowie grupy ds. samooceny uznali, że w wyniku realizacji projektu MINERVA w krajach członkowskich:

- podniesiono świadomość znaczenia procesów dygitalizacji i ustalono standardy oraz zasady dobrych praktyk dygitalizacji;
- wprowadzono mechanizm efektywnej koordynacji działań;
- wywołano popyt na stworzenie europejskiej przestrzeni kulturowej (*Assessment Report, 2005*).

Oficjalna ocena projektu MINERVA w trakcie przeglądu w kwietniu 2005 r. także była pozytywna. Recenzenci stwierdzili, że plany nakreślone

w projekcie zostały zrealizowane więcej niż dobrze; wykorzystano wszystkie środki ludzkie i techniczne do zrealizowania celów. Realizacja planów wykracza dalece poza ustalone normy. Zaś w przyszłości, dla należytego wykorzystania osiągnięć projektu należałoby zadbać o:

- polityczne i strategiczne rozwinięcie działań w postaci powołania nowej organizacji promującej dygitalizację,
- działalność edukacyjną przez rozwój nauczania na odległość, gdzie wykorzystane zostałyby podręczniki przygotowane w trakcie trwania projektu,
- wykorzystanie narzędzi internetowych i przewodników w celach komercyjnych,
- rozwinięcie działalności wspierającej dygitalizację w dużych i małych instytucjach przez dbałość o zachowanie wspólnych standardów.

W rezultacie, na podstawie opinii ekspertów, Komisja Europejska uznała, że osiągnięcia projektu MINERVA są znacznie większe niż oczekiwane. W związku z tym, należałoby utrzymać utworzoną sieć i ją rozbudować w następującym kierunku:

- włączyć do istniejącej sieci większą liczbę instytucji kultury, szczególnie mniejszych,
- włączyć do sieci przedstawicieli instytucji komercyjnych,
- zadbać o przekształcenie sieci utworzonej w ramach projektu w niezależną organizację,
- utworzyć Obserwatorium Europejskie,
- zadbać o nagłośnienie swoich osiągnięć,
- złożyć wniosek na projekt związany z IPR, gdzie powinny znaleźć też miejsce takie zagadnienia, jak słabe strony instytucji kultury, nie pozwalające im na samofinansowanie się, koszty dygitalizacji, równowaga między dostępem bezpłatnym a generującym zwrot ponoszonych kosztów oraz tworzenie usług w zakresie kultury cyfrowej (Poliart, 2005).

Poza oficjalnymi ocenami, o wartości projektu świadczyć mogą także potoczne opinie, wg których wiele instytucji powołuje się na ustalenia poczynione w projekcie MINERVA, odwołując się do publikacji polecanych przez MINERVE.

Nie do przecenienia jest także odwołanie do projektu i jego pozytywna ocena dokonana na konferencji w Luksemburgu przez komisarz Komisji Europejskiej Viviane Reding, odpowiedzialną za zagadnienia związane ze społeczeństwem informacyjnym i mediami. Stwierdziła ona, iż MINERVA jest doskonałym przykładem koordynacji dygitalizacji na poziomie decyzyjnym i eksperckim (Reding, 2005, p. 4)

PRZYSZŁOŚĆ KOORDYNACJI DYGITALIZACJI

Każdy projekt ma ustalone ramy działania i kończy się z chwilą, gdy kończy się jego finansowanie. Projekt MINERVA uzyskał finansowanie do czerwca 2005 r. Uznając jednak wagę projektu, Komisja Europejska poprosiła o przedłużenie działań do stycznia 2006, niestety bez dodatkowego finansowania tej działalności.

Komisja Europejska niechętnie przeznaczająca finanse na prostą dygitalizację zbiorów, gdyż uważa, że takie działania powinny być przedmiotem troski rządów poszczególnych krajów. Ostatnio jednak rozważana jest i taka

opcja, gdyż głośnym echem odbiła się inicjatywa Google, która zakłada zdigitalizowanie zbiorów kilku dużych amerykańskich bibliotek publicznych, a także angielskich w ciągu 10 lat. Z prywatnych funduszy przeznaczona jest na promocję literatury angielskojęzycznej 150-200 mln dolarów. Ta wiadomość zelektryzowała rządy kilku krajów europejskich, które pod przewodnictwem Francji, postawiły sobie ambitne zadanie prezentacji zasobów kulturowych i naukowych w innych językach europejskich niż angielski, na które zamierzają uzyskać finansowanie z Komisji Europejskiej (ZBIG i AFP, 2005, s. 26). Na razie nie wiadomo jaka będzie decyzja Komisji Europejskiej, jednak Jean-Claude Juncker, premier Luksemburga, przewodniczący aktualnie Unii Europejskiej, pozytywnie odniósł się do apelu stworzenia superbiblioteki europejskiej (AFP i KOG, 2005 s. 19).

Zespół projektu MINERVA, który uzyskał tak wysokie oceny ze strony samej Komisji Europejskiej i wskazania do kontynuacji działań, już otrzymał pierwsze dofinansowanie na tworzenie europejskiego portalu kultury w projekcie MICHAEL. Po jego dobrym starcie kolejne kraje, w tym Polska, mają szansę być włączone do realizacji tego projektu. Kolejnym projektem, powstałym w wyniku starań członków projektu MINERVA jest projekt EURIDICE, w którym tworzona ma być baza dokumentów dla wspierania działalności dydaktycznej oraz przygotowane są moduły do nauczania na odległość. Kontynuacja działalności strategicznej grupy w obszarze koordynacji dygitalizacji w Europie, sugerowana przez Komisję Europejską, zależy od ustalenia statusu Grupy Reprezentantów Krajowych oraz zapewnienia finansowania co najmniej okresowych spotkań grupy. Zagadnienia te były przedmiotem dyskusji w połowie listopada br. w Bristolu, na planowanym przez prezydencję angielską spotkaniu przedstawicieli projektu MINERVA.

ZNACZENIE PROJEKTU DLA POLSKI

Polska włączyła się do działań związanych z koordynacją dygitalizacji przez udział w projekcie MINERVA+ od roku 2004. Z natury rzeczy nasz wkład w koordynację dygitalizacji był więc znacznie mniejszy niż krajów, które te działania zapoczątkowały kilka lat wcześniej. Mimo tego, przedstawienie naszych działań przerasta ramy tego artykułu, a w związku z powyższym, działania Polski zaprezentowane zostaną na łamach „Przeglądu...” w kolejnym artykule.

BIBLIOGRAFIA

- AFP, KOG (2005). Unia chce superbiblioteki: Europa odpowiada Ameryce. *Gazeta Wyborcza*, nr 102 (04.05.) s. 19.
- Assessment Report* (2005). [dok. wewn.projektu MINERVA], 6 s., 62 s.
- Charter of Parma* (2004). [online]. Final version 19 November 2003. Minerva eEurope [dostęp: 30.08.2005]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.minervaeurope.org/structure/nrg/documents/charterparma031119final.htm>>
- Council of Europe Framework Convention on the value of Cultural Heritage for Society* [2004]. Draft. [niepublikowane materiały projektu MINERVA].
- CULTURE : History* [bd] [online]. EUROPA. European Commission. Culture 2000 [dostęp: 30.08.2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://europa.eu.int/comm/culture/eac/culture2000/historique/historic_en.html>

- Digital Culture & the Information Society (2000). Report of the Informal Meeting. Luxembourg, 15-16 November 2000 [online]. In: *eEurope. Digitising Content Together. Expert Meetings on Coordination of National Digitisation Policies & Programmes : organised by the European Commission in conjunction with Riksarkivet Sweden. Conclusions and Background Documents. Lund, 4 April 2001*, pp. 22-34. Dostępny w World Wide Web: <ftp://ftp.cordis.lu/pub/ist/docs/digicult/lund_dossier.pdf>
- Diocaretz, Myriam; Le Guyader, Hervé (2005). *Report on the MINERVA project review*. 25 s. [dok. wewn. projektu z dn. 25 lipca 2005].
- eEurope (2000). *An Information Society For All: Communication on a Commission Initiative for the Special European Council of Lisbon, 23 and 24 March 2000* [online] [dostęp: 30.08.2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2002/news_library/pdf_files/initiative_en.pdf>
- eMarCon (2003). *Electronic Maritime Cultural Content For Virtual Exhibitions* [online] [dostęp: 30.08.2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.emarcon.net/home_pol.html>
- Etmanowicz Agata, Sanetra-Szeliga Joanna (2003). *Kultura w programach i funduszach Unii Europejskiej*. Warszawa: Punkt Kontaktowy ds. Kultury. Ministerstwo Kultury, 157 s.
- Le Guyader, Herve; Diocaretz, Myriam (2005). *Review report*, 11 p. [dok. wewn. projektu].
- Iljoin, Ariane (1999). The European Union's Fifth Framework Programme for Research and Technical Development. In: *Convergence in the digital age: challenges for libraries, museums and archives*. Luxembourg: European Commission, pp. 137-139.
- Justrell, Börje (2001). Services for Co-Ordination of National Digitisation Programmes [online]. In: *Experts Meeting on Coordination of National Digitisation Policies & Programmes organised by the European Commission in conjunction with Riksarkivet Sweden Lund, 4 April 2001* [dostęp: 30.08.2005]. Dostępny w World Wide Web: <ftp://ftp.cordis.lu/pub/ist/docs/digicult/lund_dossier.pdf>
- Karta Parmeńska (2005). *Prz. Bibliot. R.* 73 z. 4, s. 466-473. Dostępny także w World Wide Web: <<http://www.icimss.edu.pl/MINERVA/tlumaczenia.php>>
- Karvonen, Minna (2001). Sketch of a Policy Framework for European Collaboration and Coordination [online]. In: *Experts Meeting on Coordination of National Digitisation Policies & Programmes organised by the European Commission in conjunction with Riksarkivet Sweden Lund, 4 April 2001*, pp. 77-81 [dostęp: 30.08.2005]. Dostępny w World Wide Web: <ftp://ftp.cordis.lu/pub/ist/docs/digicult/lund_dossier.pdf>
- Library development in Central and Eastern Europe: from assistance to cooperation – an investment for the future* (1994). Proceedings of a workshop held in Strasbourg 3-4 February 1994. Compiled by R. Roberts. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Lund Principles, Lund Action Plan, Lund Report* (2001). [online]. IST Web. Key Action 3: Multimedia Content & Tools. Publications & Archives. [dostęp: 30.08.2005] Dostępne w World Wide Web: <<http://www.cordis.lu/ist/ka3/publications.htm>>
- Official Journal* (1984). N C 117 z 30.04.1984 r.
- Official Journal* (1985). N C 271 z 23.10.1985 r.
- Poliart, Claude (2005). *Contracts Nrs IST-20001-35461 (FP5) MINERVA : Outcome of the final review held on 18th and 19th July 2005 in Rome*. [Pismo wewn. Komisji Europejskiej z dn.1.08.2005 nr E3/cp D(2005)].
- Presidency Conclusions* (2000). Santa Maria da Feira, European Council 19 and 20 June 2000, 61 p.[online] [dostęp: 30.08.2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://europa.eu.int/ISPO/docs/services/docs/2000/June/pres_00_2000_en.pdf>
- Protokół Dodatkowy do Układu Europejskiego 17 lipca 1995* (bd). Zbiór Dokumentów 1995 nr 3 [online] [dostęp: 30.08.2005]. Tł. pol. dostępne w World Wide Web: <<http://www.zbiordokumentow.pl/1995/3/4.html>, art. 1>

- Raport z Lund – koordynacja w zakresie dygitalizacji* (2003). Toruń: Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją (ICIMSS), 30 s.
- Reding, Viviane (2005). *Le contenu culturel numérique en europe: Les défis conjoints de la numérisation, de l'accès et de la Préservation*. Luxembourg [online]. Minerva eEurope, Events, June 2005. Luxembourg, Centre culturel de rencontre, 8 p. [dostęp: 30.08.2005]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.minervaeurope.org/events/reding050621.pdf>>
- Report of the Progress Assessment of the Coordination of Digitisation in Europe* (2005). [Dok. wewnętrzny projektu], 62 p.
- Ross, Seamus (2000). Digital Culture & the Information Society: Report of the Informal Meeting Luxembourg, 15-16 November 2000 [online]. In: *Experts Meeting on Coordination of National Digitisation Policies & Programmes organised by the European Commission in conjunction with Riksarkivet Sweden. Conclusions and Background Documents. Lund, 4 April 2001*, pp.25-34 [dostęp: 30.08.2005]. Dostępny w World Wide Web: <ftp://ftp.cordis.lu/pub/ist/docs/digicult/lund_dossier.pdf>
- Traktat o Unii Europejskiej. Maastricht* (1992). Urząd Komitetu Integracji Europejskiej. Prawo, Traktaty [online] [dostęp: 30.08.2005]. Tł. pol. dostępne w World Wide Web: <<http://www2.ukie.gov.pl/WWW/dok.nsf/0/16076599767A8A61C1256E83004B4BED?Open&RestrictToCategory=>>>
- ZBIG, AFP (2005). Niech Europa broni się przed USA: Chirac kontra Google. *Gazeta Wyborcza* nr 69 (23.03.), s. 26.

MARIA ŚLIWIŃSKA

The International Center for Information Management Systems and Services, Toruń
e-mail: Maria.Sliwinska@uni.torun.pl

COORDINATING DIGITIZATION IN EUROPE

ABSTRACT: The article begins with the presentation of reasons for coordinating digitization actions by means of MINERVA project. MINERVA implementation has resulted in the appointment of National Delegate Group the members of which represent national digitization policies as agreed on by national ministries of culture. The author provides a detailed description of tasks involved in MINERVA project, the most important being the development of cooperation on digitization after new countries have become members of the European Union. Furthermore, the achievements of MINERVA participants are presented, including MINERVA website and abundant literature in the field. The article closes with two evaluations of the project: the subjective one delivered by the author of the article and the official one delivered by the representatives of the European Commission and European Parliament.

Artykuł wpłynął do redakcji 30 maja 2005 r.

KARTA PARMIEŃSKA

WPROWADZENIE

Grupa Reprezentantów Krajowych z Krajów Członkowskich Unii Europejskiej spotkała się 19 listopada 2003 r. w Parmie na piątym oficjalnym spotkaniu. Spotkanie, zorganizowane przez Prezydencję Włoską, dotyczyło dygitalizacji dziedzictwa kulturowego. Krajowa Grupa Reprezentantów dyskutowała na temat *La Carta di Parma (Karta Parmeńska)* i zatwierdziła ją. *Karta Parmeńska* jest strategicznym dokumentem, który kontynuuje i wzmacnia założenia Raportu z Lund. Karta zawiera opis działań, które powinny zostać ukończone przed określoną datą i syntetyzuje wspólny program europejski (*common European programme*), który Grupa sobie wyznaczyła, a także zobowiązała się do osiągnięcia wyznaczonych celów przy zaangażowaniu rządów i Komisji Europejskiej. Działania te są wynikiem ustalonych w dyskusjach priorytetów Krajowej Grupy Reprezentantów. Celem Grupy jest uzyskanie politycznego uznania na najwyższym poziomie, a także przyjęcie zaleceń i wytycznych przygotowanych w projekcie MINERVA. Jako pierwszorzędne cele *Karta* wyróżnia wzajemną świadomość co do polityki i działań realizowanych w krajach członkowskich, wymianę dobrych praktyk w sensie doświadczeń, tworzenia wspólnej platformy dla tych działań oraz uzgodnienie standardów i przygotowanie wskazówek w celu wspierania tworzenia interaktywnych portali jako instrumentów dla rozpowszechniania kultury, dla wspierania badań, nauki i turystyki kulturalnej (*cultural tourism*). Zgodny z tym punktem widzenia jest ostatni artykuł tego dokumentu, który ma ambitny tytuł: „Wspólne tworzenie przyszłości: w awangardzie społeczeństwa wiedzy” i stawia wyraźne wyzwania na najbliższą przyszłość, w której wszystkie kraje europejskie będą zaangażowane w promowanie i tworzenie portali kultury reprezentujących instytucje kultury nowego typu, wszechobecne i łatwo dostępne dla każdego, ukierunkowane na tworzenie zasobów treści, będących wspólną i współdziałającą bazą wiedzy. Wyniki wspólnych prac w gronie europejskim Włoska Prezydencja przedstawiła poprzez swojego narodowego reprezentanta Komitetowi ds. Kultury, działającemu przy Radzie Ministrów Unii Europejskiej (CAC – Cultural Affairs Committee of the European Union Council of Ministers). Następnie, w dniu 24 listopada 2003 r. dokument ten przedstawiono Radzie Ministrów Kultury.

PREAMBUŁA

Karta Parmeńska jest kontynuacją i wsparciem podstawowych założeń Raportu z Lund. Grupa Reprezentantów Krajowych, wyznaczona przez krajowe władze do spraw kultury (National Authorities for Culture) w Unii Europejskiej, spotkała się 19 listopada 2003 r. w Parmie i przystała na następujące wstępne założenia oraz artykuły, które współtworzą ten dokument. Musi on być zaplanowany jako dokument, który będzie można przekształcać, który będzie włączał inne inicjatywy, tak jak Brussels Quality

Framework, a także będzie otwarty na doskonalenie tak długo, jak będzie istniała taka potrzeba. Jego wdrażanie będzie kontynuowane w obrębie *Programu Działania z Lund (Lund Action Plan)* na regularnych spotkaniach Grupy Reprezentantów Krajowych, wspomaganych przez sieć europejską MINERVA (MINERVA European Network). Ogromne bogactwo dziedzictwa kulturowego i naukowego w Europie wymaga największego zaangażowania finansowego, przeznaczonego na jego utrzymanie i walooryzację. Tworzenie społeczeństwa informacyjnego (*Information Society*) i rozpowszechnianie nowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych ma wpływ na politykę i inicjatywy krajów członkowskich w kwestii dziedzictwa kulturowego i naukowego. Dygitalizacja jest koniecznym krokiem, jaki europejskie instytucje kultury powinny wykonać, mając na celu utrzymanie i rewaloryzację wspólnego europejskiego dziedzictwa kulturowego, zabezpieczenie jego różnorodności, zapewnienie lepszej dostępności dziedzictwa kulturowego dla obywateli, wzmocnienie edukacji i turystyki oraz przyczynienie się do rozwoju nowych, cyfrowych treści i sektora usługowego (*service industries*). Aby tego rodzaju inicjatywy mogły być naprawdę satysfakcjonujące, ekonomiczne i zrównoważone w czasie, zidentyfikowano kilka potrzeb:

- silna potrzeba istnienia politycznych i instytucjonalnych strategii oraz konieczność ich harmonizacji, włączając w to potrzebę lepszej znajomości tego, co dzieje się w innych krajach (a także wewnątrz kraju) na poziomie polityki, programów i projektów;

- potrzebne są również wytyczne oraz przykłady dobrej praktyki w celu wzrostu efektywności kosztów i jakości działań w zakresie dygitalizacji;

- potrzeba promowania wykorzystywania standardów zapewniających współdziałanie systemów, w celu ułatwienia dostępności źródeł cyfrowych w Europie;

- dla prawdziwie europejskiego zasięgu koordynacji istnieje potrzeba stworzenia punktu centralnego zajmującego się europejską koordynacją polityk krajowych w zakresie dygitalizacji treści kultury;

- nowe kraje członkowskie mogą czerpać korzyści z doświadczeń obecnych krajów Unii Europejskiej, a także współpracując w zakresie przygotowanych już wspólnych zadań, wykorzystywać te zwiększone możliwości, wspólnie identyfikować słabości, wspierając w ten sposób formułowanie programu badawczego.

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe przesłanki Grupa Reprezentantów Krajowych zaleca realizację następujących celów:

Artykuł 1

Inteligentne wykorzystanie nowych technologii.

Grupa Reprezentantów Krajowych będzie wspierała prace instytucji kultury w Europie, zorientowane na upowszechnianie kultury i wiedzy przy wykorzystaniu nowych technologii, ze szczególnym uwzględnieniem Internetu i sieci.

Artykuł 2

Dostępność.

Grupa Reprezentantów Krajowych uznaje dostępność jako fundamentalne zagadnienie dla wszystkich obywateli, niezależnie od wieku czy poziomu zaawansowania technicznego. Pierwszeństwo otrzymają osoby ze szcze-

gólnymi potrzebami. Dlatego też wymagania dostępności w jej różnych aspektach będą włączone do wszystkich wytycznych i zaleceń promowanych przez Grupę. Wymagania te będą rozwinięte w kontekście międzynarodowych standardów dostępności jako zalecenia stworzone przez Konsorcjum WWW (World Wide Web Consortium) i innych.

Artykuł 3

Jakość.

Grupa Reprezentantów Krajowych poświęci szczególną uwagę wprowadzaniu wysokiej jakości standardów w stosowaniu aplikacji sieciowych w dziedzinie kultury i nauki. Będzie ona rozpowszechniała i promowała rezultaty osiągnięte przy realizacji programu MINERVA oraz będzie wspierała wzrost społecznej świadomości organizując różnorodne spotkania i szkolenia.

Artykuł 4

Ochrona własności intelektualnej i prywatność (*IPR and privacy*).

Grupa Reprezentantów Krajowych dostrzega wagę utrzymania stanu równowagi między prawem dostępu do dziedzictwa naukowego i kulturowego a potrzebą respektowania praw własności intelektualnej (*Intellectual Property Rights*) i prywatności jednostki. W tym celu będziemy zachęcać do przyjęcia wszystkich dostępnych rozwiązań technicznych i prawnych dla poprawienia dostępności [zasobów], a także pokonania barier legislacyjnych i normatywnych. Przyczyni się to do nawiązania dialogu pomiędzy sektorem kultury i nauki, ekspertami IPR, firmami wprowadzającymi rozwiązania związane z zarządzaniem prawami dygitalizacji (*Digital Rights Management*) i instytucjami dysponującymi zasobami treści (*Content Industries*).

Artykuł 5

Współdziałanie systemów i standardy.

Grupa Reprezentantów Krajowych jest zaangażowana w zapewnienie wszystkim obywatelom możliwości łatwego dostępu do treści, które sprostałyby ich potrzebom. W tym celu będzie ona zachęcać do przyjęcia technicznych wytycznych i otwartych standardów w celu zapewnienia możliwości budowania e-serwisów, promujących spójny i wyczerpujący obraz europejskiego dziedzictwa naukowego i kulturowego.

Artykuł 6

Inwentarze i wielojęzyczność.

Grupa Reprezentantów Krajowych uznaje, że wiedza o istniejących repozytoriach i dostępnych zasobach, podobnie jak dokładny monitoring nowych osiągnięć rozwojowych w tym sektorze, są koniecznym warunkiem wstępnym dla realizacji obsługi obywateli Europy. Celem tych usług jest udostępnienie zdigitalizowanych zasobów dla zaspokojenia potrzeb kulturalnych i naukowych. Uzupełniającym elementem w stosunku do wiedzy o repozytoriach i zasobach cyfrowych będzie zdefiniowanie zrównoważonego zaplecza technicznego, skoordynowanego na poziomie europejskim, umożliwiającego zarówno wyszukiwanie oraz udostępnianie tych zasobów w środowisku wielojęzycznym. Grupa Reprezentantów Krajowych jest zobowiązana do wspierania tych priorytetów.

Artykuł 7

Benchmarking – System procedur porównawczych.

Grupa Reprezentantów Krajowych uznaje wprowadzenie systemu procedur porównawczych (*benchmarking*) za bardzo ważne działanie, szczególnie w zakresie następujących zadań:

- doskonalenia wiedzy innych;
- monitorowania zarówno zaawansowanych jak i dopiero pojawiających się przeszkód, poprzez analizę tego, co dzieje się w innych krajach;
- wspierania udziału instytucji kultury, a także zachęcania ich do auto-prezentacji prowadzonej przez nie polityki, programów i projektów.

W tym celu Grupa Reprezentantów Krajowych propaguje prowadzenie kampanii na rzecz tworzenia danych statystycznych we wszystkich krajach uczestniczących w projekcie i zachęca do publikowania regularnych raportów dotyczących uzyskanych wyników i do analizy zgromadzonych danych. MINERVA zapewnia możliwość wypełnienia kwestionariuszy benchmarkingowych znajdujących się na stronie internetowej, na której jednocześnie uwidocznione będą ich opracowania statystyczne.

Artykuł 8

Współpraca na poziomach narodowym, europejskim i międzynarodowym.

Zaleca się współpracę z instytucjami na wszystkich poziomach: krajowym, europejskim i międzynarodowym, a także z organizacjami zajmującymi się zachowaniem i waloryzacją dziedzictwa kulturowego i naukowego. Grupa Reprezentantów Krajowych w szczególności zobowiązuje się do zapewnienia, że:

- krajowe instytucje wyznaczają ekspertów do stałego uczestnictwa w pracach istniejących grup roboczych;
- kraje członkowskie będą traktowały Grupę Reprezentantów Krajowych i sieć programu MINERVA jako punkt odniesienia w perspektywie powiększenia [Unii Europejskiej o nowe kraje członkowskie – przyp. tł.] i stałego odnawiania.

Grupa Reprezentantów Krajowych będzie pracowała nad wzmocnieniem współpracy między programami krajowymi i europejskimi, mając na celu optymalizację wykorzystania źródeł finansowych, dzielenie dobrych praktyk i promowanie nowych, wspólnych inicjatyw. Grupa Reprezentantów Krajowych prosi Komisję Europejską w szczególności o:

- dalsze wspieranie działalności Grupy Reprezentantów Krajowych i projektu MINERVA, dopóki potrzeby zapisane w Karcie nie zostaną zrealizowane;
- nawiązywanie do działalności Grupy Reprezentantów Krajowych w definiowaniu i wdrażaniu programów Komisji poświęconych wspieraniu kultury Europejskiej.

Artykuł 9

Rozszerzenie.

Grupa Reprezentantów Krajowych, wspierana przez sieć MINERVA, jest społecznością otwartą. Dwukierunkowe podejście będzie rozwijane poprzez rozszerzenie o nowe kraje i nowe sektory społeczeństwa obywatelskiego. W szczególności, w związku z zawartymi przez Unię Europejską międzynarodowymi umowami, priorytetem objęte będą następujące kraje: nowe

kraje członkowskie (NAS), Rosja, Izrael, kraje Śródziemnomorskie, USA i Kanada. Sieć jest jednak także otwarta dla wszystkich zainteresowanych krajów. Konkretnie relacje między sektorami będą ustalane przez zawarcie szczegółowych umów o współpracy:

- z prywatnym biznesem i sektorem przemysłowym, szczególnie zajmującym się oprogramowaniem, mediami i instytucjami zajmującymi się tworzeniem zasobów elektronicznych a także ochroną własności intelektualnej (IPR);
- z sektorem turystycznym;
- z sektorem edukacyjnym;
- z sektorem badawczym i akademickim.

Artykuł 10

Wspólne tworzenie przyszłości: w awangardzie społeczeństwa wiedzy.

Pojawiające się w sieci portale instytucji kultury stanowią bardzo ważny komponent w rozwijającym się społeczeństwie informacyjnym. Portale te powinny być tworzone na solidnej podstawie wysokiej jakości interoperacyjnych serwisów sieciowych w zakresie kultury, opracowanych tak, aby odpowiadały rzeczywistym potrzebom obywateli Europy. Duża liczba partnerów o różnych umiejętnościach, zainteresowaniach i możliwościach ekonomicznych wymaga zapewnienia wspólnego celu, jakim jest wprowadzenie trwałych usług dla środowiska. Tego rodzaju działania powinny być włączone w sposób koordynowany w całość działalności sektora dziedzictwa kulturowego. Grupa Reprezentantów Krajowych będzie odgrywała wiodącą i centralną rolę w tym procesie poprzez wzmacnianie i wspieranie inicjatyw, których celem jest:

- promowanie współpracy krajowych i regionalnych serwisów;
- zachęcanie do przyjęcia sprawdzonych modeli przez inne kraje i regiony;
- rozwój internetowych serwisów kultury, zapewniających realizację potrzeb uczących się, turystów i obywateli, a także instytucji sektora kultury i in.;
- tworzenie transeuropejskich portali kultury i nauki, opartych na przydzielonych systemach (*distributed systems*).

TŁO POLITYCZNE

W prezentowanym dokumencie pt. *Karta Parmeńska* wzięto pod uwagę wytyczne zawarte w następujących dokumentach i działaniach, uznanych za niezmiernie ważne dla realizacji i osiągnięcia wspólnego celu:

- eEurope 2002 – *Accessibility of Public Web Sites and their Content* (dostępność publicznych stron internetowych i ich zawartości) – który poszukuje możliwości zapewnienia mieszkańcom Europy dostępu do sieci online, pozwalających im na uczestniczenie i korzystanie z możliwości oferowanych przez technologie cyfrowe we wszystkich aspektach ich życia;
- eEurope 2005, który ma na celu zachęcenie do tworzenia bezpiecznych serwisów, aplikacji i treści bazujących na powszechnie dostępnej, szerokopasmowej sieci, a także stara się zapewnić, aby „muzea, biblioteki, archiwa i podobne instytucje odgrywające kluczową rolę w e-learning, powinny być podłączone do szerokopasmowej sieci”;

- wytyczne Parlamentu Europejskiego i Rady [Europy] z dnia 22 maja 2001 r., dotyczące harmonizacji pewnych aspektów praw autorskich i powiązanych praw w społeczeństwie informacyjnym (*Information Society*) (2001/29/CE);
- wezwanie komisarza Liikanen na COM(2001) 529, skierowane do Komisji i krajów członkowskich, aby wdrożyć do końca 2001 r. wytyczne WAI (Web Accessibility Initiative), stworzone przez Konsorcjum World Wild Web (W3C);
- *Council Resolution* z 21 stycznia 2002 r. (Rezolucja Rady Europy) w sprawie kultury i społeczeństwa wiedzy (2002/C 32/01), wzywająca Komisję Europejską i kraje członkowskie do ułatwienia współpracy oraz wymiany informacji i dobrych praktyk na poziomie europejskim oraz zapewnienia dostępności do cyfrowych treści każdemu obywatelowi Unii Europejskiej i wysokiej jakości inicjatyw pod względem tworzenia witryn internetowych instytucji kultury;
- *Council Resolution* z 21 stycznia 2002 r. (Rezolucja Rady Europy) o roli kultury w rozwoju Unii Europejskiej (2002/C 32/02), podnosząca strategiczną rolę kultury;
- *Council Resolution on Preserving Tomorrow's Memory* – Rezolucja Rady Europy o zachowaniu cyfrowej treści dla przyszłych pokoleń z 25 czerwca 2002 r. (2002/C/162/02);
- Decyzja Rady Europy o poświęceniu 2003 r. jako Roku Niepełnosprawnych i podniesienie roli dostępności publicznej stron internetowych i ich treści;
- Obecnie Unia Europejska przygotowuje się do największego rozszerzenia jakie miało kiedykolwiek miejsce w kategoriach zasięgu i różnorodności: ustalono przyłączenie 10 nowych krajów od 1 maja 2004 r., powiększając tym aktem Unię Europejską do 25 krajów członkowskich.

TŁO STRATEGICZNE

W celu realizacji istniejących potrzeb oraz wobec zmian politycznych w Europie przedstawionych powyżej podjęte zostały następujące działania:

- w kwietniu 2001 r. reprezentanci europejscy spotkali się w Lund pod auspicjami Szwedzkiej Prezydencji oraz Komisji Europejskiej i ustalili, że podejmą się roli opiekunów Projektu z Lund w zakresie dygitalizacji treści kultury i naukowych. W tym celu utworzyli oni stałą grupę reprezentantów nominowanych przez krajowe władze, którą nazwano później Grupą Reprezentantów Krajowych (NRG). W celu koordynacji polityki dygitalizacji i realizowanych programów, wprowadzony został program ramowy, nazwany później *Lund Action Plan* (Plan działań z Lund);
- W marcu 2002 r. wylansowany został projekt MINERVA przy wsparciu Komisji Europejskiej i współpracy Włoskiego Ministerstwa Dziedzictwa Kulturowego i Działań, w którym przygotowano operacyjny program ramowy w celu wprowadzenia *Planu* działań z Lund w życie. W ramach tego projektu ustanowiony został też sekretariat NGR;
- w kwietniu 2003 r. koordynatorzy projektu MINERVA przedstawili propozycję powiększenia sieci MINERVA o nowe kraje akcesyjne, Rosję i Izrael, tworząc tym samym projekt MINERVA+. Propozycja ta została pozytywnie oceniona przez Komisję i projekt rozpoczęto na początku 2004 r.

Całokształt tych akcji stanowi fundamentalne podłoże *Karty Parmeńskiej*, której celem będzie promowanie i wzmacnianie zasad ustalanych i popieranych przez Reprezentantów Krajowych i projekt MINERVA.

SYTUACJA OBECNA

Kilka działań zostało dotychczas zrealizowanych przez kolejne Prezydencje, NRG, projekt MINERVA i Komisję Europejską. Szczególne znaczenie w zakresie tematyki jakości miały następujące działania, które w *Karcie Parmeńskiej* odnotowujemy z uznaniem i do których osiągnięć się odwołujemy:

- *Brussels Quality Framework*, reprezentująca pierwszy dokument odzwierciedlający tematykę jakości;

- *Principles for Quality Cultural Web Sites* – dziesięć kluczowych warunków dla podniesienia jakości internetowych stron instytucji kultury dostępnych dla obywateli;

- *Handbook for the Quality of Cultural Web Sites* – szczegółowy podręcznik na temat tworzenia wysokiej jakości witryn internetowych, przeznaczony dla europejskich instytucji kultury ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb instytucji mniejszych;

- *Conference of the Future of digital Memory and Cultural Heritage* – konferencja na temat przyszłości dziedzictwa kulturowego i pamięci cyfrowej z dnia 16 i 17 października 2003 r. we Florencji;

- *International Conference on the Quality for Cultural Web Sites* – konferencja międzynarodowa na temat jakości witryn internetowych instytucji kultury z dnia 20-21 października 2003 r. w Parmie.

W odniesieniu do tematu dobrych praktyk i dzielenia się wiedzą niniejsza *Karta* uznaje i odwołuje się do następujących osiągnięć:

- *Handbook on Good Practises in Digitisation* – zawierający zbiór lekcji praktycznych, przygotowanych i omawianych podczas warsztatów: *Digitisation: what to do and how to do it* (Dygitalizacja: co robić i jak to robić) zorganizowanych w Rzymie 29 października 2003 r.;

- *MINERVA Knowledge Base* – serwis online, będący w trakcie rozwoju, którego celem jest udostępnienie w Internecie, zarówno obywatelom jak i profesjonalistom: kontaktów, dokumentów, artykułów, wykładów, forum, informatorów, ogłoszeń o przygotowywanych wydarzeniach, który w zamierzeniu ostatecznym ma stać się podstawowym narzędziem formowania przewidywanej społeczności (*envisaged community*);

- *1st Progress Report of the National Representatives Group – Coordinating digitisation in Europe*, (Pierwszy Raport Grupy Reprezentantów Krajowych – Koordynacja dygitalizacji w Europie), opublikowany i rozprawdzony na spotkaniu NRG na Corfu w dniu 26 czerwca 2003 r.;

- *1st Meeting of the European Networks for Culture*, zorganizowany w Rzymie 30 października 2003 r.

REPREZENTANCI KRAJOWI:

- Austria: Hans Petschar – Österreichische Nationalbibliothek
Belgia: Isabelle Dujacquier – Ministère de la Communauté française de Belgique; Debbie Esmans – Ministerie van de Vlaamse gemeenschap
Dania: Christian Ertmann-Christiansen – Cultural Heritage Agency
Finlandia: Vesa Hongisto – National Board of Antiquities
Francja: Jean-Pier Dalbera – Ministère de la Culture et de la Communication
Niemcy: Monika Hagedorn-Saupe – Institut für Museumkunde, Gerald Maier – Landesarchivdirektion Baden – Württemberg
Grecja: Theodore Papatheodorou – University of Patras, HPCLAB
Irlandia: Anne Grady – National Museum of Ireland Collins Barracks
Włochy: Rosella Caffo – Ministero per i Beni e le Attività Culturali
Luxemburg: Frank Guy – Ministry of Culture, Higher Education and Research
Holandia: Marius Snyders – Ministry of Culture
Portugalia: Lidia Jacob – Ministry of Culture
Hiszpania: Anna Lavarez Lacambra – RED.ES (on behalf of Ministerio de Ciencia y tec.)
Szwecja: Borje Justrell – National Archives
Wielka Brytania: David Dawson – Resource. The Council for Museums, Archives and Libraries

Tłum. *Maria Śliwińska*
(przy współpracy *Marty Skoniecznej*)

Tekst wpłynął do redakcji 30 maja 2005 r.

EWA GŁOWACKA

Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
e-mail: egt@uni.torun.pl

ZASTOSOWANIE NORMY ISO 11620 W ANALIZIE FUNKCJONALNOŚCI BIBLIOTEKI ELBLĄSKIEJ. UWAGI METODYCZNE

Ewa Głowacka jest profesorem Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W 1981 r. ukończyła w tej uczelni bibliotekoznawstwo i informację naukową, a od 2001 r. jest doktorem habilitowanym w zakresie bibliologii. Jest pracownikiem Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii UMK, pełni funkcję kierownika Zakładu Informacji Naukowej oraz Podyplomowego Studium Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa. Interesuje się przede wszystkim zarządzaniem jakością i informacją, a także oceną jakości zasobów elektronicznych. Najważniejsze publikacje: *Problem funkcji informacyjnej biblioteki uniwersyteckiej*, Toruń, 1992; *Studium zastosowania kompleksowego zarządzania jakością (TQM) w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej*, Toruń, 2000; *Biblioteki wobec nowych zadań* (red.), Toruń, 2004.

ABSTRAKT: W artykule omówiono badania jakości przeprowadzone w Bibliotece Elbląskiej (BE), przy wykorzystaniu wskaźników zaproponowanych w normie ISO 11620: *Information and Documentation – Library Performance Indicators*. Skupiono się na przedstawieniu zakresu i celu badań oraz zastosowanych sposobach zbierania oraz opracowywania danych do obliczania wskaźników. W zakończeniu przedstawiono zespół wniosków i uwag dotyczących zastosowanej w BE metodyki badań.

ZAKRES BADAŃ

Biblioteka Elbląska (BE) w ramach międzynarodowego projektu „OKO w OKO” podjęła się trudnego zadania – analizy i oceny funkcjonowania wszystkich agend Biblioteki Głównej (bez filii). Badania zdecydowano się przeprowadzić w ujęciu procesowym (zgodnie z zaleceniami normy ISO 9000:2000), co oznaczało podział procesów realizowanych w bibliotece na kilka grup oraz przypisanie każdemu z nich odpowiednich wskaźników służących pomiarom jego funkcjonalności. Podczas prac wyróżniono cztery grupy procesów. Zaliczono do nich:

1. Procesy podstawowe:

- udostępnianie zbiorów bibliotecznych na zewnątrz,
- usługi informacyjne i udostępnianie prezencyjne,
- imprezy kulturalno-edukacyjne (brak wskaźników oceny w normie),
- wypożyczenia międzybiblioteczne.

2. Procesy dodatkowe:

- opracowanie, przygotowanie książek do udostępniania, gromadzenie (w tym zakupy) i kontrola zbiorów,
- tworzenie warsztatu informacyjnego.

3. Procesy wspomagające:

- remonty i inwestycje, zarządzanie infrastrukturą (istniejącą), zakupy infrastruktury.

4. Procesy zarządcze:

- informatyzacja,
- planowanie strategiczne i operacyjne (brak wskaźnika),
- zarządzanie zasobami ludzkimi,
- zarządzanie finansami,
- zarządzanie projektami (brak wskaźnika),
- logistyka (brak wskaźnika),
- działania marketingowe i propopytowe, benchmarking (brak wskaźnika).

Przyjęta metoda (model procesowy) uporządkowania analizowanych zagadnień jest bardzo korzystna. Pozwala w usystematyzowany sposób przyjrzeć się funkcjonalności najważniejszych procesów realizowanych w bibliotece. Daje też możliwość oceny wyników badań w szerszym, systemowym kontekście (np. wykrycia związków między efektywnością realizacji różnych rodzajów procesów, co pomoże później precyzyjniej ustalać sposoby dalszego działania)¹. Zaproponowany przez zespół BE sposób uporządkowania procesów podlegających badaniom przełamuje pewne utarte schematy myślenia. Podział na procesy podstawowe, dodatkowe, wspomagające i zarządcze ukazuje powiązania między procesami i ich rolę w bezpośredniej obsłudze klienta.

W badaniach prowadzonych przez BE do oceny funkcjonalności procesów (w zakresie ustalania jej wskaźników) zastosowano podejście zaproponowane w normie ISO 11620 *Informacja i dokumentacja – Wskaźniki funkcjonalności bibliotek* (ISO 11620:1998: *Information and Documentation – Library Performance Indicators*)². Jest to obecnie najpełniejsze, choć niewyczerpujące do końca tematu, zestawienie takich mierników możliwych do wykorzystania w ocenach różnych typów bibliotek. Wskaźniki omówione w normie mogą znaleźć zastosowanie również w *bechmarkingu* na skalę krajową lub międzynarodową (przy zachowaniu zasad porównywalności). Nie dla wszystkich wyróżnionych w BE procesów udało się dobrać odpowiednie wskaźniki funkcjonalności.

¹ W badaniach w BE nie udało się niestety do końca skorelować wniosków z zastosowanym podziałem procesów, ale wynika to prawdopodobnie z dużego obszaru badań, presji czasu oraz braku doświadczenia zespołu.

² W badaniach uwzględniono jedynie wskaźniki przedstawione w podstawowym tekście normy, bez dodatku A1: 2003 *Additional performance indicators for Libraries*. Jej przekład na jęz. polski: PN – ISO 11620 *Informacja i dokumentacja – Wskaźniki funkcjonalności bibliotek* (ponad 100 s.) ukaże się najprawdopodobniej pod koniec 2005 r. Szersza charakterystyka wskaźników funkcjonalności zawartych w normie ISO 11620 zob. Głowacka, 2002 i Głowacka, 2004.

W BE zdecydowano się jednak na bardzo szeroki zakres badań. Starano się przeanalizować wszystkie problemy związane z funkcjonowaniem tej instytucji, na których ogląd pozwalają wskaźniki wyróżnione w normie w odniesieniu do wielu różnych działów i agend biblioteki. Było to niezmiernie trudne z wielu względów. Do najważniejszych z nich zaliczymy:

- bardzo duży zakres badań. Badaniami starano się objąć wymienione wyżej procesy (przy wykorzystaniu wszystkich wskaźników normy – 29 wskaźników w 10 grupach zagadnień). Wskaźniki ustalano osobno dla każdej z dziewięciu agend usługowych biblioteki;

- bardzo ograniczone ramy czasowe projektu. Projekt „OKO w OKO” obejmował 9 miesięcy, lecz ze względu na zaznaczoną w umowie konieczność opublikowania wyników, praktycznie, przygotowanie i wykonanie badań należało zrealizować w ciągu 6 miesięcy. Faza przygotowawcza (poszukiwania ekspertów, szkolenie zespołu, ustalenie metodologii) trwała pierwsze trzy miesiące, badania – kolejne trzy. Cała faza samych badań powinna trwać cały rok (takie są zalecenia w odniesieniu do wielu wskaźników normy, co ma oczywiste uzasadnienie), stąd ustalone w trakcie badań wskaźniki często nie pokazują dokładnie sytuacji i są trudne do pełnej interpretacji. Przygotowanie metodyki badań zgodnie z normą ISO 11620 jest skomplikowane i pracochłonne, wymaga też w fazie wstępnej badań pilotażowych – na co nie było czasu. Wiązało się to niekiedy z koniecznością zmiany sposobu badań już po ich wykonaniu, na co niewątpliwie należy zwrócić uwagę i czego należy unikać przy projektowaniu takich analiz w innych bibliotekach;

- brak dostępu do pełnego tekstu normy ISO 11620 (istnieje jej wersja anglojęzyczna, lecz z niej nie korzystano – posługiwano się jedynie polskojęzycznymi opracowaniami omawiającymi normę). To niestety utrudniło i zakłóciło miejscami pracę z powodu braku szczegółowych informacji dotyczących wskaźników wprost ze źródła. Starano się to nadrobić przez konsultacje z ekspertem³, jednak było to utrudnione ze względu na odległość terytorialną oraz fakt, że jeśli nie znano dokładnie szczegółów normy, to nie zawsze wiedziano o co pytać. Nieznajomość całego tekstu normy utrudniała w wielu miejscach i tak skomplikowane zadanie jej przekładu na praktyczny proces badań;

- całkowity brak informacji, publikacji na temat takich badań według wskaźników normy ISO 11620 w innych polskich bibliotekach – badania elbląskie są pionierskie w tym zakresie. Stąd brak doświadczeń praktycznych oraz możliwości współpracy z jakimikolwiek ekspertami-praktykami w dziedzinie zastosowania omawianej normy.

CELE BADAŃ

Głównym celem omawianego projektu był wstępny przegląd funkcjonalności możliwie wszystkich procesów realizowanych w BE. W umowie projektu badań zastrzeżono konieczność oparcia się na podejściu proponowanym w normie ISO 11620 oraz nieodzowność wykorzystania w ocenach wszystkich wskaźników wspomnianego standardu. Poziom wskaźników wyliczanych na podstawie ustaleń normy dla poszczególnych procesów miał

³ Ekspert był jednym z tłumaczy normy ISO 11620.

wskazać na lepsze bądź gorsze działania⁴. Trudno tu było oczywiście orzec jaką wysokość wskaźników funkcjonalności uznaje się za dobrą w przypadku oceny poszczególnych procesów, gdyż brakuje badań porównawczych w innych bibliotekach działających w podobnych warunkach. Można było jednak porównać ich poziom uzyskany w analizach tych samych procesów w 9 agendach biblioteki oraz dzięki temu ustalić najlepiej i najgorzej funkcjonujące agendy, jak również wykryć gorzej realizowane procesy.

Takie wyliczenie i opracowanie wskaźników może też posłużyć jako baza informacji do porównań funkcjonalności BE w przyszłych latach (o ile będą tam prowadzone takie badania) lub dla innych bibliotek. Zapewne powtórzenie badań, celem dokonywania porównań dostarczy bibliotece informacji na temat zmian w jej funkcjonowaniu w miarę upływu czasu. Wyniki badań będzie jednak nadal trudno interpretować, tzn. niełatwo będzie wyciągać wnioski dotyczące przyczyn niesprawności, albo rzeczywistych powodów osiągnięcia wysokich wskaźników.

Dlatego obecnie przeprowadzone badania biblioteka musi potraktować jako wstęp do dalszych, pogłębionych analiz i ocen swojego funkcjonowania. W dalszych pracach należałoby skupić się na wykrytych problemach oraz wyznaczyć bardziej szczegółowe cele i obszary podjętych w taki sposób badań. Trzeba też będzie dokładniej przeanalizować powiązania między analizowanymi procesami. Opracowane wyniki pozwolą wtedy odpowiedzieć na zasadnicze, podstawowe pytania wynikające z nakreślonych problemów badawczych. Z tymi celami i zakresem analiz powinna zostać ściśle powiązana zastosowana perspektywa badawcza oraz przyjęta metodyka badań (np. ustalenie czy wykorzystywane będą tylko wskaźniki z normy ISO 11620, decyzja na jakich poziomach struktury organizacyjnej biblioteki będą prowadzone badania, wybór wskaźników, określenie ich znaczenia dla wyjaśniania badanych zjawisk). Trzeba też będzie głębiej wniknąć w informacje płynące ze wskaźników i szerzej popatrzeć na relacje między nimi. Będzie to z pewnością stanowiło podstawę do formułowania propozycji kierunków i sposobów doskonalenia działania biblioteki oraz obszarów ewentualnych dalszych badań. Pozwoli dokładniej interpretować informacje płynące z ustalanych wskaźników funkcjonalności.

W przypadku badań prowadzonych w przyszłości w innych bibliotekach warto na wstępie przemyśleć ich cel: przegląd sytuacji czy też bardziej szczegółowa penetracja zauważonych problemów w funkcjonowaniu i obsłudze użytkowników oraz określić zakres badań. W Bibliotece Elbląskiej – przy mocno napiętych i sztywnych terminach wykonania całej pracy oraz braku jakichkolwiek doświadczeń w tego typu działaniach – pewnie korzystniej było ograniczyć się do wybranych problemów, niż zajmować się całokształtem funkcjonowania placówki.

Jednak dzięki tak szerokiemu zakresowi badań w omawianym projekcie, pełnią one jeszcze jedną ważną funkcję. Testują sposoby i możliwości zastosowania normy ISO 11620 do analizy i oceny efektywności biblioteki, dając środowisku bibliotekarskiemu w Polsce materiał do dyskusji oraz do dalszego opracowania i doskonalenia. Przy szerzej zrealizowanych badaniach (czas, próby, liczba bibliotek) pozwoli to na sformułowanie głębszych

---

⁴ Tak została ona sformułowana przez twórców projektu. Zespół wykonawców projektu nie miał na to wpływu. Zastrzeżono też wykorzystanie wskaźników prezentowanych w podstawowym tekście normy, bez dodatku z 2003 r.

wniosków teoretycznych i praktycznych dotyczących samej normy oraz metodyki jej wykorzystania. Jednak już obecnie warto bliżej przyjrzeć się analizie przeprowadzonej w BE, sięgając po publikację przygotowaną jako rezultat projektu „OKO w OKO”⁵. Znajdziemy tam wiele materiałów i rozwiązań (np. formularze zbierania danych dla poszczególnych wskaźników, sposoby ustalania prób), które są dobrymi wskazówkami na drodze dalszych zastosowań omawianej normy.

ZASTOSOWANE METODY ZBIERANIA I OPRACOWYWANIA DANYCH. DOBÓR PRÓBY

Przy zbieraniu i ustalaniu danych do obliczania wskaźników duże znaczenie ma dobór i wielkość próby. W przypadku wielu wskaźników normy ISO 11620 ma to być próba losowa. W BE tam, gdzie należało dostosować liczebność próby losowej do wielkości badanej populacji, przy jej wyliczaniu posłużono się wzorem przedstawionym w książce R. Poll i P. te Boekhorst *Mierzenie jakości. Międzynarodowe zalecenia do pomiaru wykonania zadań w bibliotekach akademickich* (2004). Opracowanie to prezentuje sposób doboru próby wykorzystywany w różnych badaniach statystycznych. Jego autorzy pokazują jednak ten problem na przykładzie badań w bibliotekach.

W badaniach prowadzonych w BE do obliczenia próby (z nielicznymi wyjątkami, w przypadku niektórych agend) przyjęto wzór uproszczony, stosowany w sytuacji, gdy rozmiary ogólnej populacji są ponad 20-krotnie większe od wielkości próby. Wzór ten ma postać (Poll i te Boekhorst, 2004, s. 25):

$$n = \frac{Z \alpha^2 p(1-p)}{h^2}$$

gdzie: $Z \alpha$ to wskaźnik „pożądanego” poziomu ufności; dla bibliotek zaleca się poziom ufności wynoszący 95%, czego wskaźnikiem $Z \alpha$ jest liczba 1,960; h to poziom dokładności (błąd próby) – zaleca się w bibliotekach przyjęcie względnie wysokiej dokładności, wynoszącej 0,03; p – to tzw. miara sukcesu, liczba w przedziale od 0 do 1, określająca zakładany poziom dostępności badanej populacji.

W badaniach w Elblągu ustalono poziom ufności na 95%, poziom dokładności na 0.07, a miarę sukcesu na 0.8. Poziom dokładności jest niższy niż sugerowany dla badań w bibliotekach, ale do przyjęcia. Podwyższenie dokładności zwiększałoby liczebność próby. Takie badania trudno byłoby zrealizować w wyznaczonym przez projekt czasie – stąd taka decyzja. Przy innych, mniej ograniczonych czasowo projektach należy zastanowić się jednak nad jego podwyższeniem, co zapewni większą dokładność wyników badań.

⁵ Publikacja jest przygotowywana w ramach projektu „OKO w OKO”. Twórcy projektu zamierzają rozstać ją do bibliotek, a także obiecują jej umieszczenie w witrynie internetowej BE.

SPOSOBY ZBIERANIA I REJESTRACJI DANYCH DO OBLICZANIA WSKAŹNIKÓW ORAZ OPRACOWANIE WYNIKÓW (LICZENIE WSKAŹNIKÓW)

Zespół prowadzący badania bardzo starannie przygotował kwestionariusze do zbierania danych niezbędnych do obliczania wskaźników funkcjonalności. Stanowią one przykłady dobrej praktyki w tym zakresie. W przypadku podjęcia takich samych badań w innych bibliotekach warto wykorzystać doświadczenia zespołu, jednak w odniesieniu do niektórych wskaźników, arkusze zbierania danych można rozszerzyć o dodatkowe grupy informacji, co umożliwi precyzyjniejszą analizę i interpretację wyników.

Sposób liczenia wskaźników generalnie nie budzi wątpliwości. Jest jasno przedstawiony w dokumentacji badań i publikacji oraz zgodny z zapisami w normie ISO 11620. W przyszłych takich badaniach należy jednak dokładniej przyjrzeć się i przeanalizować możliwości w zakresie precyzyjniejszego, bardziej komplementarnego sposobu liczenia wskaźników kosztów.

Wskaźniki kosztów funkcjonowania biblioteki nie są najmocniejszą stroną normy ISO 11620. Jest ich niewiele i dostarczają skąpej informacji dotyczącej nakładów finansowych na poszczególne procesy i usługi. W normie sposób ich obliczania jest bardzo słabo opisany – szczególnie w odniesieniu do sposobu liczenia kosztów oraz kierunków interpretacji wyników. Aby zastosowanie wskaźnika kosztów miało sens, trzeba bardzo dobrze przemyśleć cel jego użycia, co przekłada się na sposób ujmowania kosztów, zakres działalności obejmowanej badaniami (liczba i rodzaj elementów struktury organizacyjnej ujmowanych w badaniach), poziom szczegółowości badań. Analizy kosztów należy prowadzić w taki sposób, aby ich wyniki miały komplementarny, kompleksowy charakter, tzn. pozwalały na interpretację informacji w szerszym kontekście, wzajemnych powiązaniach, co umożliwi między innymi poznanie przyczyn (np. wpływu określonych rodzajów kosztów) na efektywność kosztową badanego procesu.

Wydaje się, że w normie zostawiono miejsce na doprecyzowanie zakresu omawianych wskaźników w zależności od potrzeb oraz danych i analiz finansowych, które biblioteka prowadzi. Kontekst informacji pochodzących z prowadzonych rutynowo analiz finansowych jest tu ważny, pozwala bowiem na interpretację wyników badań prowadzonych przy wykorzystaniu wskaźników normy. W projekcie BE największą wątpliwość budzi sposób zaprojektowania badania wskaźnika 17 (kosztu wypożyczenia). Informacje pochodzące z badań takich kosztów w przeliczeniu na poszczególne agendy, w oderwaniu od innych informacji finansowych (np. udziału kosztów innych jednostek: zarządu i administracji, działu gromadzenia i opracowania zbiorów itd.) oraz innych informacji o zadaniach i efektywności agend nie ma dużego sensu. Widać to wyraźnie na poziomie wniosków zawartych w publikacji. Niewątpliwie problem jest bardzo trudny i wymaga dogłębnego przemyślenia. Wydaje się, że na poziomie wstępnych badań, owocniejsza byłaby analiza kosztów wypożyczeń całej biblioteki w układzie umożliwiającym przeliczenie kosztów każdego działu na wypożyczenie. Gdybyśmy zebrali podobne informacje w odniesieniu do innych procesów i usług bibliotecznych można by je szerzej zinterpretować, np. ustalić, w którym miejscu generowane są najwyższe koszty dla danego procesu, jak wyglądają proporcje kosztów w przeliczeniu na poszczególne procesy w każdym dziale itd. W zestawieniu z informacjami na temat przebiegu tych procesów (wynika-

jącymi m.in. z badań innymi pozakosztowymi wskaźnikami) dałoby to możliwość analizy zasadności i efektywności określonych grup wydatków, a na pewno wskazywałoby na miejsca, którym należy się bliżej przyjrzeć.

WNIOSKI Z BADAŃ

Sformułowanie wniosków z badań prowadzonych przez BE było bardzo trudne przede wszystkim ze względu na krótki okres badań (powinny obejmować co najmniej rok) oraz brak możliwości jakichkolwiek porównań z innymi bibliotekami. Wskaźniki często miały wysoki poziom, co najprawdopodobniej wskazywało na wysoką lub zadowalającą efektywność (z pewnymi wyjątkami) określonego rodzaju działań. Zespół interpretował te dane ostrożnie, informując o zastrzeżeniach i konieczności dalszych analiz. Wnioski, płynące z uzyskanych danych o wskaźnikach, zostały sformułowane kompetentnie, przy wykorzystaniu szerokiej wiedzy fachowej oraz znajomości realiów pracy i świadczenia usług w poszczególnych działach. W podsumowaniu wyników badań zamieszczono też listę najważniejszych zagadnień, które wymagają dogłębniejszego zanalizowania (miejsc i usług, które wypadają najgorzej oraz hipotez dotyczących przyczyn tego stanu rzeczy). Zespół dostrzegł również zasadnicze relacje między wskaźnikami, chociaż zapewne ze względu na brak czasu ich analiza nie jest wystarczająco pogłębiona.

We wstępnej fazie projektu zabrakło sformułowania podstawowych celów badań i hipotez. W związku z tym we wnioskach nie zaprezentowano ogólniejszego spojrzenia na wyniki, przede wszystkim refleksji na temat wartości poznawczej obliczonych wskaźników w odniesieniu do założonych celów badań. Jest to najsłabsza strona projektu zrealizowanego w BE. To jest jednak uwaga ogólniejsza, którą można będzie uwzględnić w przyszłych badaniach prowadzonych w bibliotekach.

Na zakończenie trzeba wyraźnie podkreślić, że praca wykonana przez zespół BE to znaczący krok w kierunku badań efektywności funkcjonowania bibliotek, szczególnie wypracowania ich metodyki. Dostarczyła ona doskonałego materiału dla praktyków, bo nawet pewne popełnione błędy i niedociągnięcia zapewniają świetną lekcję. Przeprowadzone badania dają również możliwość szerszej analizy sposobu wykorzystania normy ISO 11620 oraz przydatności przedstawionych w niej wskaźników w praktyce. Wydaje się bardzo celowe wykorzystanie doświadczeń zespołu BE i ich rozpowszechnienie nie tylko drogą publikacji. Warto w najbliższej przyszłości zorganizować konferencję czy też warsztaty robocze dla bibliotekarzy z innych bibliotek, na których zespół będzie miał okazję podzielić się wiedzą, bowiem zainteresowanie problematyką badań i doskonalenia jakości w środowisku jest bardzo duże, a doświadczenia elbląskiego zespołu są cenne. Z pewnością na takich warsztatach uda się przedyskutować wiele problemów związanych z metodyką badań i poprawić w wielu miejscach sposób ich prowadzenia, dzięki pionierskiej w Polsce – w tym zakresie – pracy BE.

Już obecnie widać, że przy projektowaniu dalszych badań w innych bibliotekach warto rozważyć kilka kwestii:

1. Zdecydowanie należy nakreślić na początku główne cele i zakres prowadzonych badań oraz hipotezy badawcze, co umożliwi szersze wyciąganie wniosków. Pozwoli to również precyzyjniej zaprojektować kwestionariusz

ankiety wykorzystany w badaniu opinii użytkowników biblioteki (wskaźnik nr 1 w normie) oraz dokładniej formułować wnioski z badań ankietowych.

2. Niekoniecznie badaniami trzeba obejmować wszystkie procesy.

3. Warto rozważyć możliwość zastosowania proponowanego przez BE podejścia procesowego, lecz dążyć do formułowania wniosków w większym powiązaniu z przyjętym sposobem podziału procesów.

4. Bardzo ważne jest ustalenie perspektywy czasowej prowadzenia badań. To oczywiście zależy od ich zakresu, ale jednak należy pamiętać, że dane do obliczania większości wskaźników powinno się zbierać cały rok (m.in. z powodu konieczności uwzględniania wahań sezonowych).

5. Należy przeprowadzić badania pilotażowe, co pozwoli uniknąć problemów związanych z nieprecyzyjną konstrukcją kwestionariuszy zbierania danych do obliczania wskaźników. Nieprecyzyjność ta może mieć poważne konsekwencje w fazie wyciągania wniosków.

6. Dobrze byłoby zwiększyć próbę losową, zgodnie z uwagami przedstawionymi w niniejszym artykule.

7. W przypadku, gdy decydujemy się analizować koszty funkcjonowania, należy dostosować wskaźniki kosztowe proponowane w normie do potrzeb, bądź przyjmując inne.

8. Trzeba też zastanowić się nad celowością zakupu dodatkowego sprzętu do badań, np. bramki elektronicznej do liczenia użytkowników (jest to opcja sugerowana w normie ISO 11620). Takie obliczenia są pracochłonne, ale można je prowadzić „ręcznie”, podczas gdy bramka w warunkach lokalowych wielu bibliotek bardzo mało precyzyjnie spełnia swoją funkcję, a jest kosztowna.

9. Ważne jest, aby dokonać rozróżnienia pomiędzy liczbą odwiedzin w bibliotece celem korzystania z różnych usług (często jest to wielokrotne korzystanie z usługi przez tego samego użytkownika w ciągu roku) a liczbą użytkowników biblioteki (użytkownik wg normy ISO 11620 to każdy, kto chociaż raz w ciągu roku skorzystał z usług). Są to różne pojęcia i każde z nich wykorzystywane jest do obliczania wskaźników w omawianej normie. Bardzo trudno jest jednak oszacować liczbę użytkowników biblioteki (różnych jej usług), dlatego z pewnością należy przedyskutować, jak to robić w praktyce.

BIBLIOGRAFIA

- Głowacka, Ewa (2002). Wskaźniki efektywności bibliotek według normy ISO 11620. W: *Standaryzacja kosztów w bibliotekach publicznych: Chełm-Okuninka, 19-21 września 2002* [online]. *EBIB Materiały konferencyjne* nr 5, 2002 [dostęp: 29.06.05]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/standardy/glowacka.php>>
- Głowacka, Ewa (2004). Przegląd wskaźników efektywności bibliotek według normy ISO 11620. W: *Biblioteki wobec nowych zadań*. Pr. zb. pod red. Ewy Głowackiej. Toruń: Wydaw. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, s. 157-167.
- Poll, Roswitha; Boekhorst te, Peter (2004). *Mierzenie jakości. Międzynarodowe zalecenia do pomiaru wykonania zadań w bibliotekach akademickich*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 98 s.

EWA GŁOWACKA
Institute of Information Science and Bibliology
Nicolaus Copernicus University
e-mail: egt@uni.torun.pl

ISO 11620 STANDARD IN THE ANALYSIS OF ELBLĄSKA LIBRARY
FUNCTIONALITY. REMARKS ON METHODOLOGY

ABSTRACT: The article presents the research on quality in Elbląska Library (BE) with the application of indicators proposed in ISO 11620 standard: *Information and Documentation – Library Performance Indicators*. The author discusses the scope and goal of the research and methods of collecting and analysing data to calculate the aforementioned indicators. The final part of the article contains conclusions and remarks on research methodology used in BE research.

Artykuł wpłynął do redakcji 30 czerwca 2005 r.

**„BIBLIOTEKI – PODRÓŻ Z ODKRYCIAMI”
ŚWIATOWY KONGRES BIBLIOTEK I INFORMACJI
71. KONFERENCJA OGÓLNA IFLA
(Oslo 14-19 sierpnia 2005 r.)**

Światowy Kongres i 71. Konferencja Generalna Międzynarodowej Federacji Bibliotekarskich Stowarzyszeń i Instytucji, odbyły się w tym roku w stolicy Norwegii – Oslo. Tematem spotkania było hasło „Biblioteki – podróż z odkryciami”.

W ceremonii otwarcia Kongresu i Konferencji, która miała miejsce w Oslo Spektrum, wzięli udział: król Norwegii Harald V, Valgerd Svarstad Haugland – minister kultury i spraw kościelnych, Per Ditlev Simonsen – burmistrz Oslo, Jon Bing – przewodniczący Narodowego Komitetu Organizacyjnego oraz Kay Raseroka – prezydent IFLA. Zarówno udział najwyższych władz, jak również treść ich wystąpień podkreślały rolę bibliotek i bibliotekarzy w życiu kulturalnym Norwegii i to, jak są postrzegani przez środowisko i decydentów (*Biblioteka jest tak ważna dla społeczeństwa jak mózg dla człowieka* – V. S. Haugland). Wykład inauguracyjny wygłosił Francis Sejersted – profesor historii gospodarczej Uniwersytetu w Oslo, wieloletni przewodniczący Norweskiego Komitetu ds. Nagrody Nobla.

Tradycją corocznych konferencji generalnych IFLA stało się ich łączenie z osiągnięciami danego kraju w zakresie bibliotekarstwa oraz z wydarzeniami ważnymi dla całego narodu. Podobnie było także podczas tegorocznego spotkania zwłaszcza, że 2005 r. jest dla Norwegii rokiem szczególnym. Przypada w nim bowiem setna rocznica pokojowego rozwiązania przez Sejm norweski (Storting) unii ze Szwecją i podjęcie przez Norwęgę niezależnego, samodzielnego funkcjonowania. Stąd też w programie tegorocznego Kongresu i Konferencji było wiele imprez i uroczystości upamiętniających to wydarzenie, a problemy dotyczące bibliotekarstwa norweskiego były tematem wystąpień podczas wielu sesji.

Warto przypomnieć, że na kształt współczesnego bibliotekarstwa norweskiego ogromny wpływ wywarły założenia bibliotekarstwa amerykańskiego¹, które przyczyniły się do przeprowadzenia w Norwegii w 1900 r. reform bibliotecznych, umożliwiających czytelnikom m.in. wolny dostęp do zbiorów.

W chwili obecnej, od 2003 r., na terenie Norwegii istnieje jeden ogólnokrajowy system biblioteczny obejmujący wszystkie biblioteki w kraju, co ma zapewnić poprawę jakości obsługi użytkowników, zagwarantować im takie same usługi niezależnie od rodzaju biblioteki oraz dostęp do wszystkich norweskich zbiorów, tak rzeczywistych, jak i wirtualnych. Organem koordynującym pracę systemu jest Kierownictwo Archiwów, Bibliotek i Muzeów (ABM-utvikling). Z jego inicjatywy powstaje także internetowa Norweska Biblioteka Cyfrowa,

---

¹ Na terenie Norwegii osiągnięcia organizacyjne bibliotekarstwa amerykańskiego popularyzowali jako jedni z pierwszych m.in. dziennikarz Hans Tambs Lyche i bibliotekarz Håkon Nyhus.

której celem jest upowszechnianie narodowych zasobów informacyjnych szerszej publiczności.

Zgodnie z norweskim ustawodawstwem bibliotecznym² biblioteki są dostępne dla każdego mieszkańca Norwegii (4,5 mln osób), a świadczone usługi – bezpłatne. Istotny wpływ na organizację bibliotekarstwa w Norwegii ma gęstość zaludnienia, której wskaźnik jest najniższy w Europie.

Biblioteki publiczne są finansowane głównie przez samorządowe władze komunalne (434)³ i okręgi (fylker, 19), które są ich właścicielami. Każdy samorząd miejski jest zobowiązany do posiadania przynajmniej jednej biblioteki publicznej z profesjonalnie przygotowanym kierownictwem. Łącznie na terenie Norwegii działają 892 biblioteki publiczne, posiadające 22 mln zbiorów⁴, w których wypożyczenia sięgają 24,8 mln jednostek (5,2 jedn. na mieszkańca), w tym wypożyczenia książek stanowią 74% ogółu wypożyczeń. W 2003 r. odwiedziono je łącznie 22,9 mln razy, co stanowi średnio ok. 5 wizyt w przeliczeniu na 1 mieszkańca; 99% bibliotek publicznych zapewnia swoim użytkownikom wolny dostęp do Internetu⁵. Istnieje również 19 bibliotek okręgowych, których zadaniem jest udzielanie pomocy bibliotekom działającym na terenie okręgu, a także doskonalenie kwalifikacji zatrudnionego w nich personelu. Biblioteki te pełnią szczególną rolę w narodowym systemie wypożyczeń międzybibliotecznych, niektóre z nich prowadzą również mobilne usługi biblioteczne. W ciągu ostatnich 50 lat ta forma prac została doskonale zorganizowana i stanowi uzupełnienie działań stacjonarnych bibliotek publicznych. W 2003 r. istniało 35 bibliotek ruchomych i 1 biblioteka umieszczona na łodzi, obsługujących mieszkańców najbardziej odległych wiosek i wysp. Wypożyczenia w bibliotekach ruchomych stanowią około 3% wypożyczeń wszystkich bibliotek tej sieci w skali kraju.

Biblioteki publiczne przygotowują programy współpracy (m.in. „Bibliotekssvar” – Library Answer⁶ czy tzw. jednolite usługi biblioteczne⁷), których celem jest jak najracjonalniejsze wykorzystanie zasobów bibliotecznych i jednocześnie, jak najlepsze zaspokojenie oczekiwań użytkowników. Wynika to m.in. z faktu, że w ostatnich latach corocznie likwidowanych jest około 30 bibliotek filialnych i zmniejszają się nakłady na biblioteki (zakupy zostały zredukowane z 4,1 do 3,4 euro w przeliczeniu na jednego mieszkańca⁸). Nie mniej jednak społeczeństwo korzysta z bibliotek bardziej intensywnie i częściej niż kiedykolwiek wcześniej, a dane wskazują nawet na wzrost zarówno odwiedzin jak i wypożyczeń.

W Norwegii działa także Norweska Biblioteka Książek Mówionych i Brairowskich, z centralą w Oslo i filiami w Bergen i Trondheim. Z bibliotekami publicznymi ściśle współpracują biblioteki szkolne. Ich tworzenie jest statuto-

² Pierwsza Ustawa Biblioteczna (*Norwegian Library Law*) była uchwalona w 1935 r., jednakże dopiero po II wojnie światowej gminne samorządy miejskie zostały prawnie zobowiązane do utrzymywania i prowadzenia bibliotek. Aktualna Ustawa Biblioteczna (*Law on Public Libraries*) została uchwalona w 1985 r., wcześniejsze pochodzą z 1947 (*Law on Public and School Book Library Collection*), 1972 (*Law on Public and School Libraries*).

³ Wśród nich 241 liczy mniej niż 5 tys. mieszkańców.

⁴ Stan na 1 stycznia 2004 r.

⁵ L. H. Indergaard: A voyage through the Norwegian library landscape and some challenges on the horizon. *IFLA Journal* vol. 31: 2005 no. 2 s.134.

⁶ Powstały z połączenia dwóch innych wcześniejszych projektów („Bibliotekvakten.no” i „Ask the Library”), który umożliwia usługi informacyjne online w formie czatu.

⁷ Przykładem takich jednolitych usług bibliotecznych obejmujących określony region są projekty przygotowane przez dwie biblioteki okręgowe (w Østfold i Oppland). Wypracowały one zasady księgozbioru ruchomego, zgodnie z którymi książka wypożyczona z „macierzystej” biblioteki do innej, w której użytkownik chciał z niej skorzystać, pozostaje w niej dotąd, dopóki ktoś inny nie będzie chciał z niej skorzystać. Biblioteka okręgowa dokonuje zakupu nowych książek, dla tych bibliotek, które jako pierwsze je zamówią. Następnie są one przekazywane do innych bibliotek zgodnie z zapotrzebowaniem i zamówieniami ich użytkowników.

⁸ L. H. Indergaard: op. cit.

wym obowiązkiem każdej szkoły podstawowej już od 1827 r., a od 1985 r. także każdej szkoły średniej. W mniejszych gminach miejskich tworzone są łączone biblioteki szkolno-publiczne.

Ważnym ogniwem systemu bibliotecznego jest grupa bibliotek naukowych, licząca łącznie 336 placówek, w tym Bibliotekę Narodową, 5 bibliotek uniwersyteckich i 52 biblioteki kolegiów, z których większość jest państwowa. Zgromadzono w nich łącznie 19 mln książek i czasopism, 11 mln dokumentów cyfrowych; zanotowano ogółem 6 mln odwiedzin i 4 mln wypożyczeń (20% wzrost w ostatnich dwóch latach), wśród których obserwuje się znaczne zwiększenie udostępnień materiałów w postaci elektronicznej (ok. 30% w ostatnim roku). Dużym usprawnieniem w udostępnianiu i działalności informacyjnej jest utworzony w 1972 r. wspólny system biblioteczny (*shared library system*) – BIBSYS, obejmujący około 100 bibliotek naukowych (m.in. Bibliotekę Narodową oraz biblioteki uniwersyteckie i kolegiów), dzięki któremu studenci na terenie całej Norwegii mogą przeszukiwać i wypożyczać zbiory tychże bibliotek.

Główną biblioteką państwa i centralną instytucją kultury w Norwegii jest Biblioteka Narodowa mająca swoje siedziby w Oslo i Rana (Mo i Rana). Warto przypomnieć, że została ona powołana do życia dopiero w 1998 r. Chociaż wcześniej Norwegia nie posiadała biblioteki narodowej niektóre z funkcji przypisanych tym bibliotekom pełniła Biblioteka Uniwersytetu w Oslo, utworzona w 1811 r. równocześnie z uniwersytetem. Początkowo BN mieściła się w starym budynku biblioteki uniwersyteckiej. Podczas tegorocznego Kongresu król Harald dokonał uroczystego otwarcia nowego budynku Biblioteki Narodowej, którego kubatura wynosi 29 tys. m², w tym 11 tys. m² zajmują podziemne magazyny.

Biblioteka Narodowa nie tylko kieruje wykonaniem Narodowej Ustawy o Egzemplarzu Obowiązkowym (z 1990 r.), ale począwszy od 2005 r. również gromadzi i zabezpiecza dla przyszłych pokoleń materiały o charakterze historycznym, odnoszące się do kultury norweskiej oraz archiwizuje norweskie zasoby WWW. Jest także odpowiedzialna za prowadzenie Norweskiego Katalogu Centralnego (obejmującego zbiory 400 bibliotek norweskich) i Nordycko-Bałtyckiego Katalogu Centralnego Czasopism, zapewniającego dostęp do zbiorów w 900 bibliotekach krajów skandynawskich i bałtyckich. Część zbiorów BN dostępna jest szerokiej publiczności na miejscu w Oslo, natomiast zbiory rzadziej wykorzystywane i o charakterze archiwalnym przechowywane są w bibliotece składowej w Rana (Mo i Rana, około 1000 km na północ od Oslo) w magazynach wykutych w skałach. Tam także znajduje się centrum ds. dygitalizacji oraz Cyfrowe Archiwum, stanowiące ważny element narodowej strategii zabezpieczania narodowego dziedzictwa kulturowego Norwegii. Jednym z interesujących działów BN, ilustrującym stosunek Norwegów do własnej historii i dziedzictwa kulturowego, jest NORLA (Norwegian Literature Abroad) poświęcony życiu i osiągnięciom norweskich emigrantów do Stanów Zjednoczonych, wśród których, jak podkreślają pracownicy Biblioteki, nie wygasł sentyment do starego kraju i nawet w trzecim pokoleniu dumni są ze swego pochodzenia⁹.

Tematyka tegorocznego Kongresu i Konferencji Generalnej IFLA „Biblioteki – podróż z odkryciami” w pełni oddaje istotę i sens istnienia bibliotek, które poprzez swoje zbiory i formy prowadzonych prac umożliwiają odkrywanie bezgranicznego świata myśli, różnych poglądów, poznawanie wielu ludzi, zarówno bezpośrednio podczas wizyt w bibliotece, jak również pośrednio poprzez literaturę, której są bohaterami. Odkrycia nie odnoszą się jedynie do użytkowników, ale także do bibliotekarzy, organizatorów bibliotek, a także teoretyków bibliotekoznawstwa i informacji, którzy mają okazję poznać potrzeby i oczekiwania użytkowników.

⁹ Zob. też: J. Fonkowicz: *ABC Oslo*. Warszawa 1982 s. 16.

Podczas trwania konferencji odbyło się ponad 216 różnorodnych sesji, narad, warsztatów i dyskusji, zaprezentowano kilkaset wystąpień, które nawiązywały do tematu przewodniego i starały się ukazać możliwość eksploracji w różnych bibliotekach i w odniesieniu do różnych aspektów bibliotekarstwa. Zwrócono w nich uwagę na niektóre spośród problemów stojących przed współczesnymi bibliotekami, takie jak:

- ciągle zmiany potrzeb informacyjnych,
- globalizacja,
- partnerstwo dla rozwoju,
- kooperacja między bibliotekami,
- kształcenie użytkowników informacji,
- rola bibliotek w okresie przemian i w procesach demokratyzacyjnych,
- obsługa zdalnych użytkowników,
- uwzględnianie różnorodności,
- biblioteka jako wielokulturowy bazar.

Michael Koenig (*KM moves beyond the organization: the opportunity for librarians*) w swoim wystąpieniu mówił o wzajemnych relacjach pomiędzy zarządzaniem wiedzą (KM) a bibliotekarstwem i wskazał na korzyści, jakie wynikają dla bibliotekoznawstwa z rozwoju KM. Podkreślił, że KM nie jest jedynie chwilową modą w zakresie zarządzania, której znaczenie maleje z biegiem czasu (wykazał to na przykładzie analizy bibliometrycznej publikacji zamieszczanych w literaturze przedmiotu, dotyczących kół jakości, TQM i reeinżynierii). Zainteresowanie KM w ostatnich kilkunastu latach utrzymuje się na zbliżonym, wysokim poziomie, aczkolwiek widoczne są zmiany w tym zakresie i przechodzenie do kolejnych faz. W rozwoju KM Koenig wyróżnił 4 etapy, przy czym każdy z nich nie zastępuje poprzedniego, ale dodaje nowe aspekty i uwypukla to, co dotychczas nie było wystarczająco rozpoznane. Pierwszy etap został wywołany przez rozwój technologii informacyjnych, kiedy to uświadomiono sobie, że jest to doskonale narzędzie do koordynacji i dzielenia się tą wiedzą. Etap drugi w rozwoju KM to zrozumienie i dostrzeżenie znaczenia czynników ludzkich i kulturowych oraz uwzględnienie założeń organizacji uczącej się. Etap trzeci to uświadomienie sobie znaczenia treści, w szczególności znaczenia możliwości jej wyszukania, a tym samym jej uporządkowania i organizacji. Zdaniem Koeniga aspekty przypisane do etapu trzeciego w dużym stopniu nie zostały wykorzystane dla rozwoju i umocnienia roli bibliotekarstwa. Obecnie KM jest na etapie 4, tj. dostrzegania znaczenia informacji i wiedzy zewnętrznej oraz włączania ich do funkcjonowania organizacji macierzystej. Rozwój tego etapu stwarza ogromne szanse dla bibliotekarstwa, zwłaszcza, że czynniki decydujące o wyodrębnieniu tej czwartej fazy zawsze były istotnym elementem różnych działań bibliotecznych. Niezbędne jest jednak, aby bibliotekarze i pracownicy informacji promowali wśród osób zarządzających wiedzą swoje kompetencje w tym zakresie i, w większym niż dotychczas stopniu, wdrażali systemy KM.

Także Robert Mason (*The critical role of librarian/information officer as boundary spanner across cultures*) podkreślał, że od czasu wprowadzenia do bibliotek cyfrowych technologii dostępu i przechowywania zbiorów, systemy zarządzania wiedzą stały się bibliotekom szczególnie przydatne. Niestety w większości systemów zarządzania wiedzą podkreśla się głównie udział ICT, brakuje natomiast informacji na temat roli bibliotekarzy w tych systemach. Jednakże, jeśli globalne cyfrowe biblioteki mają zapewniać dostęp do jak najszerszych zasobów wiedzy, to właśnie bibliotekarze i pracownicy informacji powinni pełnić wiodącą rolę jako osoby wytyczające granice międzykulturowe. Zdaniem Masona wynika to z faktu, że zarówno wiedza ma swoje korzenie w kulturze, przez nią jest przyswojona i stosowana, ale także proces uczenia się – akwizycja nowej wiedzy jest możliwa dzięki umiejętnościom uwarunkowanym kulturowo. W związku z tym do rozwoju wiedzy, a także do uczenia

się, potrzebni są ludzie, którzy będą łącznikami pomiędzy różnymi dziedzinami wiedzy i różnymi kulturami.

Komitet ds. Prawa Autorskiego i Innych Zagadnień Prawnych (Committee on Copyright and other Legal Matters – CLM) wspólnie z reprezentantami Sekretariatu World Intellectual Property Organization – WIPO (W. Tabb: *Libraries and the Geneva Declaration on the Future of the World Intellectual Property Organization (WIPO)*; B. Stratton, T. Hackett: *How do you say A2K (Access to Knowledge)? Make it happen!*; G. Lung: *The View from the WIPO Secretariat*; R. Oakley: *Library-related principles for the International Development Agenda of WIPO*), zastanawiali się nad przyszłością WIPO, tak by uwzględniała ona potrzeby krajów rozwijających się i zapewniała wszystkim dostęp do wiedzy. Przedmiotem dyskusji były również problemy dotyczące udziału IFLA w przeobrażeniach WIPO, roli bibliotekarzy w światowych inicjatywach Dostępu do Wiedzy (Access to Knowledge – A2K), podstawowych zasad, którymi kierują się biblioteki w sytuacji ochrony praw autorskich w XXI w. Rozważano także możliwość utworzenia agendy bibliotecznej ds. własności intelektualnej, jako sposobu na zreformowanie WIPO. Debaty dotyczące przyszłości WIPO, w których uczestniczyli m.in. politycy, prawnicy, laureaci Nagrody Nobla, bibliotekarze, przedstawiciele międzynarodowych organizacji pomocowych zostały podjęte w Genewie we wrześniu 2004 r. Przyciągnęły uwagę i wsparcie ponad 700 osób i organizacji pozarządowych, wśród nich także IFLA.

Członkowie Komitetu IFLA ds. Wolnego Dostępu do Informacji i Wolności Wypowiedzi (Free Access to Information and Freedom of Expression, FAIFE), wiele uwagi poświęcili sprawom praw człowieka, ich przestrzeganiu przez biblioteki i uwzględnianiu w świadczonych usługach. Judith Krug z Biura Wolności Intelektualnej przy American Library Association mówiła o konsekwencjach dla bibliotek wynikających z wprowadzenia ustawodawstwa antyterrorystycznego (np. obowiązującej od 26 października 2001r. ustawy USA *Patriot/The Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001 – ‘USA PATRIOT Act’*) i o działaniach jakie podejmują biblioteki, by zapewnić, że wolność w dostępie do informacji pozostanie głównym wyznacznikiem bibliotecznej filozofii w okresie wojny przeciw terroryzmowi.

Podczas tegorocznej konferencji przypadała 50. rocznica powołania do życia Sekcji Bibliotek dla Dzieci i Młodzieży (Libraries for Children and Young Adults Section). Obecna przewodnicząca tej Sekcji Chorwatka – Ivanka Stričević w referacie *50th Anniversary of the Children’s Section: History of the Section and plans for the future* przedstawiła jej historię oraz plany na przyszłość.

Ingrid Bon (*Best Practices of Children’s Library Services around the World*) mówiła o najlepszych rozwiązaniach w zakresie bibliotekarstwa dziecięcego na świecie. Wystąpienie to nawiązywało do wystąpień z poprzednich konferencji IFLA. Autorka zaprezentowała kilkadziesiąt zdjęć ilustrujących działalność bibliotek dziecięcych na świecie, a za komentarz posłużyły jej fragmenty z opublikowanych w ubiegłym roku *Guidelines for Children’s Library Services*.

Leikny Haga Indergaard (*Overview of Norwegian Public Libraries and their Services to Children and Young Adults – and some Challenges for the Future*) mówiła o aktualnej i planowanej działalności norweskich bibliotek publicznych dla dzieci i młodzieży. Przypomniała, że w bibliotekach publicznych w większych miastach już na początku XX w. powstawały oddzielne działy przeznaczone dla dzieci i młodzieży. Od początku swojej działalności podejmowały one współpracę ze szkołami. W Oslo jedną z pierwszych bibliotek, która zainicjowała i rozwinęła takie przedsięwzięcia była Biblioteka Deichmanna, a ukształtowany model wzajemnych kontaktów stał się wzorcowym dla innych bibliotek publicznych. Norweskie biblioteki publiczne są zazwyczaj lokalnymi centrami kultury posiadającymi wiedzę na temat nowej i interesującej literatu-

ry dla młodych czytelników oraz metod promujących czytelnictwo. Istotną rolę odgrywają biblioteki okręgowe, które służą profesjonalną pomocą w tym zakresie w stosunku do bibliotek niższego stopnia i organizują specjalistyczne szkolenia personelu.

Wielokrotnie podkreślano, że Norwegia przeżywa obecnie złoty okres w rozwoju literatury dla dzieci i młodzieży, czemu sprzyja działający od 1965 r. narodowy program wspierania współczesnej literatury beletrystycznej i niebeletrystycznej dla dorosłych, młodzieży i dzieci. Korzyści z tego programu mają zarówno autorzy, wydawcy, jak i biblioteki. Program ten gwarantuje wydawcom sprzedaż określonego minimum każdej opublikowanej przez nich książki. Książki nabywane przez Norweską Radę Kultury (Kultur Rad Norge) trafiają jako dary do bibliotek publicznych, a od końca lat osiemdziesiątych XX w. także do bibliotek szkół podstawowych. W ciągu kilkudziesięciu lat funkcjonowania programu wprowadzone zostały pewne zmiany odnoszące się do liczby i kategorii zakupowanych książek. Obecnie Rada kupuje rocznie 1000 egzemplarzy każdego z około 200 różnych tytułów dla dorosłych czytelników i około 1550 egzemplarzy każdego ze 110 tytułów dla młodzieży. Ponadto od 1991 r. kupiono ok. 50 przekładów na język norweski literatury pięknej dla dorosłych i ponad 15 tytułów literatury niebeletrystycznej dla dzieci¹⁰.

Ponieważ wyniki badań PISA (*Programme for International Students Assessment*) ujawniły bardzo niewielkie umiejętności czytania wśród dzieci norweskich, popularyzacja czytelnictwa stała się narodowym priorytetem. Podejmowane są różnorodne badania mające na celu ustalenie przyczyn spadku poziomu czytelnictwa, ale także są inicjowane różnorodne przedsięwzięcia mające pomóc w przezwyciężeniu tego niepokojącego stanu, w których uczestniczą niemal wszyscy, łącznie z bibliotekami. Między innymi, Morten Haugen z Ørland Public Library w Brekstad (*Reading and Non-Reading among male Juvenile Norwegians*) przedstawił wyniki badań dotyczących czytelnictwa wśród chłopców. Wynika z nich, oprócz znanych faktów, że chłopcy czytają mniej niż dziewczynki, czytają inne książki, że nie mają nic przeciwko czytaniu, jeśli trafią na interesującą ich książkę, mają inne niż dziewczynki strategie wyboru odnośnie do tego co i kiedy czytać, ale także, że nie lubią, aby ich czytanie było zorganizowane lub stanowiące część jakiegoś programu. Chłopcy, którzy czytają są niechętni ujawnianiu ich i dawaniu za przykład innym. Referent sugerował, by biblioteki, chcąc zachęcić chłopców do czytania przygotowywały zestawienia książek atrakcyjnych dla nich i podsuwały je w odpowiednim momencie i we właściwy sposób. Przykładem działań promujących czytelnictwo jest kampania prowadzona przez organizację o nazwie „!Les”. Podstawową zasadą jej działania jest realizowana na terenie szkół „czytelnicza sztafeta – Lesestafetten”. Zgodnie z nią, najskuteczniej do czytania mogą zachęcić sami rówieśnicy, którzy będą rozmawiać o książkach i rekomendować je. Biblioteka okręgowa kontaktuje się z uczestniczącymi szkołami średnimi, dając im do wykonania różne zadania związane z książkami. W sztafecie czytelniczej młodzi ludzie wybierają książki, warte ich zdaniem, przeczytania i polecają je swoim młodszym kolegom, a pałeczka przekazywana jest co miesiąc z okręgu do okręgu¹¹.

Problemom czytelnictwa poświęcone były także inne wystąpienia, bo tu najwyraźniej widać było możliwość tytułowych eksploracji i przygód. Robert Sarjant (*Developing Best Practice in Reading Tents in East Africa*), przedstawił najlepsze praktyki mające na celu popularyzację czytelnictwa na terenach Wschodniej Afryki. Z inicjatywy dwóch organizacji: Book Aids International (utworzonej w 1954 r. przez Lady Ranfurly jako Ranfurly Library Service, dla celów popularyzacji książki na Karaibach, przekształconej później w BAI)

¹⁰ L. H. Indergaard, op. cit., s. 142.

¹¹ Tamże, s. 144.

i East African Book Development Association, od 1997 r. organizowane są tzw. namioty czytania rozstawiane w różnych miejscowościach nie posiadających biblioteki, a ich celem jest popularyzowanie czytelnictwa i przybliżanie książki osobom, szczególnie dzieciom, które ze względu na niewielką liczbę bibliotek, brak nawyków czytelniczych i wysoką cenę książek rzadko mają z nimi kontakt. „Namioty czytania” odgrywają istotną rolę edukacyjno-promocyjną w prezentowanym środowisku afrykańskim, zwłaszcza, że zaledwie 10% szkół na terenie Afryki Wschodniej ma zadowolająco funkcjonujące biblioteki, a w większości szkół – bibliotek nie ma w ogóle. Stąd trudno się dziwić, że starania związane z upowszechnianiem kultury czytania dają nikłe efekty.

O uczestnictwie sieci bibliotek publicznych w działaniach Roku Książki i Czytelnictwa 2005, obchodzonych w Barcelonie z udziałem wielu instytucji społeczno-kulturalnych mówiła M. Carme Galve Montore (*Participation of the Libraries of Barcelona in the Year of the Book and Reading 2005: The Involvement and Opportunities of Libraries in a Global Programme to Disseminate Reading*). Podkreśliła ona nie tylko korzyści płynące z tego przedsięwzięcia dla upowszechniania czytelnictwa, ale także dla samych bibliotek, które zaczęto postrzegać jako ważne ogniwa w promowaniu kultury i upowszechnianiu czytelnictwa.

Supanee Varatorn (*Literacy Through Child Activities: Community Children's Libraries and the Story-book Projects*) z Uniwersytetu Chulalongkorn w Tajlandii, przedstawiła działania prowadzone w Khon Kaen na terenie Płn. Tajlandii przez The Tai Wisdom Association (TWA) – pozarządową, lokalną organizację, adresującą swoją działalność do dzieci. Jej celem jest poprawa jakości życia dzieci, ich rodzin oraz całej społeczności lokalnej, poprzez tworzenie placówek opieki nad dziećmi, a także promowanie usług dla ludności, uwzględniających dostęp do książki i informacji. W efekcie są organizowane biblioteki dziecięco-rodzinne, a w centrach opieki nad dzieckiem (przedszkola, żłobki, pomieszczenia socjalne przy świątyniach, przy instytucjach publicznych) prowadzi się programy wykorzystujące książki (np. *Storytelling*) i inne formy aktywizujące dzieci. Tworzone są także zestawy materiałów przydatnych do pracy z dziećmi (literatury pięknej, śpiewników, książeczek do malowania). Usługi biblioteczne – podstawowe w programie TWA pojmują się jako ważne ogniwo w procesie edukacji i wykorzystywania usług informacyjnych. Program TWA zainicjowany w prowincji Khon Kaen, uzyskał ogromne wsparcie środowiskowe i stał się modelem wykorzystywanym przez inne organizacje na terenie całej Tajlandii.

Wiele uwagi poświęcono współpracy bibliotek narodowych w zakresie popularyzowania dziedzictwa narodowego. Andrew Green (*Overview of Networking Cultural Heritage Initiatives in the United States and Canada*) przedstawił osiągnięcia dwóch bibliotek kanadyjskich (*Libraries and Archives Canada*) i Biblioteki Kongresu (LC). Podkreślić należy, iż Biblioteka Kongresu jest jedną z pierwszych bibliotek, która na taką skalę wykorzystuje nowoczesne technologie komputerowe i prowadzi dygitalizację dla zapewnienia powszechnego dostępu do zbiorów dziedzictwa kulturowego. Zorganizowany przez LC projekt „American Memory”, działający od 1990 r. jest najbardziej znanym przedsięwzięciem, realizowanym w ramach Library's National Digital Program. Zdygitalizowane zbiory, tak materiałów drukowanych jak i niedrukowanych, pochodzące ze zbiorów te same Biblioteki i innych większych archiwów, kopiowane są na CD-ROM-y i rozsyłane do szkół, kolegów i bibliotek. Program został przygotowany zgodnie z protokołem Open Archives Initiative. Przy korzystaniu z programu „American Memory”, nauczyciele i osoby uczące się, mogą uzyskać pomoc w trybie online za pośrednictwem takich usług jak: „Learning Page”, „Ask the Librarian” lub „Chat with Librarian”. Inne inicjatywy LC dotyczące dygitalizacji i udostępniania przez sieć zbiorów dziedzictwa kul-

turowego to m.in.: „America's Story from America's Library” (materiały przeznaczone głównie dla młodych ludzi, zawierające wyselekcjonowane materiały nieksiążkowe), „Digital Interlibrary Loan” (zdygitalizowane kopie materiałów nieudostępnianych w oryginalnej postaci), „Global Gateway” (materiały w postaci cyfrowej pochodzące z różnych międzynarodowych zbiorów, np. polskich), „I Hear America Singing” (nagrania dźwiękowe dotyczące muzyki, sztuki, czy dyskografie kompozytorów i wykonawców), „National Digital Newspaper Program” (zdygitalizowane teksty wybranych czasopism amerykańskich z lat 1900-1910), czy „Veterans History Project” (nagrania wywiadów oraz inne dokumenty, takie jak korespondencja, fotografie pozyskane od weteranów wojennych od czasów I wojny światowej do chwili obecnej).

W strukturze Libraries and Archives Canada wyodrębniona została sekcja Web Content and Services (WCS), która jest odpowiedzialna za świadczenie usług internetowych związanych z udostępnianiem materiałów z zakresu kultury. Projekty WCS tworzone są przy współpracy z innymi regionalnymi, narodowymi i międzynarodowymi instytucjami kulturalnymi. Są one dwujęzyczne i bezpłatnie udostępniane użytkownikom. W ciągu ostatnich 5 lat realizowano od 12 do 24 projektów rocznie. Do najbardziej znanych można zaliczyć „Canada and the First World War”, „Canada by Train” (nt. historii kanadyjskiego kolejnictwa), „Canadian Poetry Archive” (teksty wierszy ponad 100 najdawniejszych kanadyjskich poetów), „Dictionary of Canadian Biography Online” (wersja online *Dictionary of Canadian biography/Dictionnaire biographique du Canada*), „The Glen Gould Archive” (archiwum dotyczące pianisty G. Goulda).

Podobne projekty dotyczące dostępu do dziedzictwa kulturowego za pośrednictwem sieci komputerowych opracowane zostały dla krajów hiszpańskojęzycznych. Zaprezentowano je w referacie C. R. Zaher *Cultural cooperation in Latin America and Caribbean*. Z inicjatywy Universidade de Alicante w Hiszpanii przygotowany został projekt „The Miguel de Cervantes Virtual Library”, gromadzący piśmiennictwo z krajów hiszpańskojęzycznych w Ameryce Łacińskiej i zaplanowany jako narzędzie wspierające nauczanie literatury na tymże Uniwersytecie. W wyniku współpracy bibliotek narodowych będących członkami ALBINIA (Asociacion de Estados Iberoamericanos para el Desarrollo de las Bibliotecas Nacionales de los Paises de Iberoamerica) i UNESCO, do programu włączono także literaturę portugalskojęzyczną. W chwili obecnej na stronie „The Miguel de Cervantes Virtual Library” możliwy jest dostęp do pełnotekstowych zbiorów literatury hiszpańsko- i portugalskojęzycznej tego regionu.

Problemy współpracy między bibliotekami i instytucjami społeczno-kulturalnymi poruszano w wielu wystąpieniach. Między innymi mówiły o tym Jessica Dorr, Martha Choe i Kara Hannigan (*Partnership: A Critical Element for Libraries*) z Fundacji Melindy i Billa Gates'ów, która wspiera biblioteki od 1997 r., dofinansowując budowanie infrastruktury bibliotecznej, komputeryzację bibliotek czy szkolenie personelu. Przedstawiły wiele przykładów takiego wsparcia (np. dla kanadyjskich Northwest Territories Public Library Services, the Whitehorse Public Library in Yukon, Nunavut Public Library Services, amerykańskich Colorado River Tribes Public Library/Archives), czy meksykańskiej Consejo Nacional para la Cultura y las Artes- CONACULTA (zapewniającej dostęp do komputerów w sieci bibliotek publicznych), w których aktywnie uczestniczą także instytucje lokalne. Działania te adresowane są do społeczności ubogiej, ze specjalnymi potrzebami (starsi, bez wykształcenia) i umożliwiają zachowanie dziedzictwa kulturowego wśród mniejszości etnicznych i narodowych (np. poprzez tworzenie bibliotek plemiennych). W efekcie możliwe jest racjonalne wykorzystanie lokalu, kadry, urządzeń, co daje korzyści danej lokalnej społeczności. Autorki zwróciły także uwagę na to, jak należy kształtować partnerstwo zapewniające sukces (przede wszystkim zanim rozpocznie się poszukiwania partnerów trzeba określić jaką grupę użytkowników zamierza się obsługi-

wać, opracować listę potencjalnych partnerów, określić jakie korzyści z partnerstwa będą miały biblioteki, a jakie partnerzy – czy zapewnią oni środki finansowe i usługi, czy pomogą w pozyskiwaniu wolontariuszy, zapewnią reklamę lub umożliwią pozyskanie nowych partnerów).

Inese A. Smith oraz Anna Maulina (*Library and Information Science Journal – New Directions in Latvia from one Millennium to the Next*) podkreślały znaczenie narodowych profesjonalnych czasopism z zakresu bibliotekoznawstwa, wydawanych w językach mało znanych (autorki określają je jako *minority languages*). Chociaż podstawę przeprowadzonych analiz stanowiły czasopisma w języku łotewskim, to uzasadnienie, dlaczego warto wydawać czasopisma w językach narodowych, ma zastosowanie w odniesieniu do wielu języków. Czasopisma te stanowią integralny element przynależności i tożsamości kulturowej osób mówiących danym językiem, a terminologia bibliotekoznawcza zapisana w narodowym języku pozwala na wyjątkowe utożsamianie się z zawodem i ułatwia jego rozwój tak w ujęciu teoretycznym, jak i praktycznym. Ponadto te czasopisma są pierwszym źródłem upowszechniającym wyniki badań i ich zastosowanie. Biorąc pod uwagę to, że znaczny odsetek tekstów zamieszczanych w czasopismach łotewskich napisany jest w języku angielskim, nie dziwi zainteresowanie nimi na forum międzynarodowym.

W kolejnym referacie (M. Pope: *Access in the United States to Foreign Language LIS Scholarly Journals through Indexing Services*) mówiono o dostępności w Stanach Zjednoczonych naukowego profesjonalnego czasopiśmiennictwa bibliotekoznawczego wydawanego w innych językach. Dla potrzeb badań wykorzystano *Ulrich's Periodical Directory*, w którym wymienia się 273 tytuły naukowych, bibliotekoznawczych czasopism opublikowanych w językach obcych (w językach obcych są tu zdefiniowane jako czasopisma wydawane w krajach innych niż Irlandia, Nowa Zelandia, Australia, Wielka Brytania i Stany Zjednoczone i niewyłącznie w języku angielskim). Dostęp do obcojęzycznych czasopism bibliotekoznawczych w Stanach Zjednoczonych jest bardzo ograniczony. Spośród 100 serwisów indeksujących czasopisma zagraniczne, wymienionych w *Ulrich's*, w Stanach Zjednoczonych dostępne są zaledwie dwa: „Library and Information Science Abstracts” (LISA) i „Literature and Information Science Abstracts” (LLIA) uwzględniające łącznie 88 tytułów czasopism (32% ogółu tytułów zamieszczonych w *Ulrich's*). Z tego 29 jest opublikowanych po angielsku, 41 w innych językach niż angielski i 18 nie ma tłumaczeń na język angielski. W konkluzji referatu zwrócono uwagę na niezbędność większego zaangażowania redaktorów, wydawców i dystrybutorów w publikowanie całych tekstów lub ich streszczeń w językach obcych oraz wykorzystanie usług translatorskich i korzystanie z pomocy tych służb przy redagowaniu tekstów w językach obcych. Spowoduje to większą dostępność tych czasopism w naukowym amerykańskim środowisku bibliotekoznawczym.

Na inny aspekt problemu dostępności czasopism w językach narodowych na forum międzynarodowym zwróciły uwagę Tinka Katic i Zdenka Penava (*Inclusion of the Nationally Oriented Journals into the Journal Elite of International Significance or what Can Scientific Outskirt Offer to the Metropolis?*) z Narodowej i Uniwersyteckiej Biblioteki w Zagrzebiu. Referentki podkreśliły, iż międzynarodowe serwisy bibliograficzne często nie uwzględniają artykułów z czasopism narodowych, choć spełniają one wszelkie kryteria. Podanym przykładem był „Vjesnik bibliotekara Hrvatske”, naukowe, profesjonalne wydawnictwo zamieszczające jedynie recenzowane artykuły. Mimo iż czasopismo to uwzględniane jest w trzech międzynarodowych serwisach („Library and Information Science Abstracts”, „Information Science Abstracts” oraz „Sciences de l'Information, Documentation”), to stopień reprezentacji artykułów z tego periodyku jest bardzo niski, zwłaszcza w LISA.

Petra Hauke w swoim referacie zatytułowanym *Library Science – quo vadis?* przedstawiła seminaryjny projekt badawczy przeprowadzony w Instytucie

Bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie Humboldta w Berlinie. Program seminarium miał zrealizować dwa zadania: przybliżyć studentom problemy związane z działalnością edytorsko-wydawniczą (od koncepcji publikacji, poprzez redakcje, pozyskanie wydawcy i wydanie publikacji) oraz wyjaśnić czym jest bibliotekoznawstwo i ukazać jego rolę, znaczenie i zdolność adaptacyjną do wymogów społeczeństwa informacyjnego. Ten drugi cel wynikał z nieznamomości w Niemczech, czym jest bibliotekoznawstwo (różnice pojęciowe między niemieckim *Bibliothekswissenschaft* a *Library Science*, co w konsekwencji sprawiło, iż w niemieckich programach traktowano je bardziej jako rzemiosło niż dyscyplinę naukową) oraz niedostrzeganiem jego roli i przydatności dla potrzeb społeczeństwa informacyjnego. O wypowiedzi poproszono uznane światowe autorytety w zakresie bibliotekoznawstwa (m.in.: Thomasa Hapke, Hansa-Christopha Hobohma, Claudię Lux, Michaela Bucklanda, Carol Tenopir). Przeprowadzony projekt miał jeszcze jedną bardzo istotną konsekwencję: ukazał szerokie zadania bibliotekoznawstwa i jego wiodącą rolę w społeczeństwie informacyjnym i tym samym przyczynił się do zmiany decyzji władz Uniwersytetu Humboldta z 2003 r., likwidującej berliński Instytut Bibliotekoznawstwa.

W wielu krajach na świecie osoby niepełnosprawne nie mają możliwości korzystania z bibliotek, ponieważ władze sprawujące nadzór nad bibliotekami nie są świadome specyficznych potrzeb i ograniczeń tej grupy użytkowników, a także nie zapewniają warunków umożliwiających im dostęp do bibliotek i zgromadzonych zbiorów. Nie zawsze taka sytuacja wynika ze złej woli organizatorów – często z ich niewiedzy. Dlatego też członkowie Sekcji Bibliotek Obsługujących Osoby w Niekorzystnej Sytuacji (*Libraries Serving Disadvantaged Persons Section*) opracowali listę kontrolną pozwalającą na sprawdzenie warunków dostępności bibliotek dla osób niepełnosprawnych, zaprezentowaną w wystąpieniu G. S. Nielsen i B. Irval: *Access to Libraries for Disabled Person Checklist: a Practical Tool*. Lista ta została przygotowana jako praktyczne narzędzie dla wszystkich rodzajów bibliotek, pozwalające na określenie faktycznego w danej bibliotece dostępu do budynków, usług, materiałów i programów. Przy jej opracowaniu wykorzystano doświadczenia bibliotek duńskich, szwedzkich, amerykańskich i brytyjskich. Lista składa się z trzech zasadniczych części: dostęp fizyczny, formy środków przekazu, usługi i komunikacja. Wskaźniki zawarte w pierwszym z obszarów dotyczą warunków fizycznej dostępności biblioteki (np. podjazdy, parkingi, możliwość poruszania się osób niewidomych z psami-przewodnikami). Część druga zwraca uwagę na dostępność materiałów, biorąc pod uwagę ich formę (np. książki mówione, uproszczony język), a także urządzeń elektronicznych dostosowanych do ich odczytania, trzecia informuje o szkoleniu personelu pod kątem niepełnosprawności użytkowników, o współpracy zarówno z osobami niepełnosprawnymi, jak i z organizacjami przy przygotowaniu usług i łatwej w odbiorze informacji (tak w formie tradycyjnej, jak i elektronicznej).

Natomiast Margaret Forrest (*Towards an Accessible Academic Library: Using the IFLA Checklist*) z Biblioteki Uniwersytetu w Dundee, wykorzystując tę listę kontrolną IFLA przedstawiła wyniki sondażu dotyczącego możliwości dostępu użytkowników niepełnosprawnych do jednej z bibliotek zakładowych Uniwersytetu Dundee (Szkocja). Mimo iż w Wielkiej Brytanii wprowadzono w życie przepisy¹² nakładające na różne organizacje (także biblioteki) statutowe obowiązki mające umożliwić zaspokajanie potrzeb osób niepełnosprawnych, to jednak w wielu bibliotekach występują ograniczenia w dostępie i korzystaniu z nich. Potwierdziły to również badania zaprezentowane przez M. Forrest. Ze względu na ograniczenia finansowe przeprowadzone badania

¹² *Disability Discrimination Act (DDA)* z 1995 r. oraz *Special Educational Needs and Disability Act (SENDA)* z 2001 r., uwzględniające sprawy związane z kształceniem specjalnym.

miały charakter audytu wewnętrznego, dokonanego przez pracowników biblioteki i z wykorzystaniem listy kontrolnej IFLA. Zgodnie z jej zaleceniami uczestniczyli w nim reprezentanci osób niepełnosprawnych. Badanie potwierdziło ogromną przydatność tej listy do ustalania parametrów usług dla osób niepełnosprawnych i oceny ich jakości.

Wiele uwagi poświęcono kształceniu ustawicznemu oraz informacyjnej alfabetyzacji społeczeństwa, zwłaszcza, że zgodnie z tematem wiodącym konferencji kształcenie w tym zakresie postrzegane jest jako podróż z odkryciami dla każdego człowieka. Istotne było podkreślanie, że kształcenie informacyjne ma znaczenie także dla samych bibliotekarzy. Również dla nich może być podróżą z odkryciami, pozwalającą na poznanie z jednej strony potrzeb, oczekiwań i wiedzy posiadanej już przez użytkowników, a z drugiej bibliotekarskich kompetencji i możliwości w tym zakresie.

Między innymi Ngian Lek Choh i Rajen Munoo (*The Digital Divide, the Fishball Maker and Lifelong Learning: NLB Responds to the Clarion Call with Information Literacy Programs*) z Narodowej Rady Bibliotecznej (National Library Board) w Singapurze przedstawili czynniki powodujące podział społeczeństwa na grupy zaznajomione z technologiami cyfrowymi i nieznające ich (czynniki socjoekonomiczne, bariery językowe, psychologiczne, sposoby myślenia, wysokość dochodu) oraz rolę Narodowej Rady Bibliotecznej w przewyżnianiu tych podziałów. NRB przygotowuje programy zgodnie ze swoją misją i wynikające z ostatnio przeprowadzonych badań dotyczących czytelnictwa oraz stylów uczenia się wśród mieszkańców Singapuru. Jednym z nich jest program kształcenia informacyjnego, którego intencją jest zmiana sposobu myślenia ludności, pozwalającego jej na dostrzeżenie znaczenia informacji i kształcenia ustawicznego w codziennym życiu, a także zwiększenie korzystania z bibliotek i ich zasobów.

Knud Schultz i Rolf Hape (*Public Libraries in Denmark and the Online and Digital Information Service – what is it about?*) z Biblioteki Publicznej w Aarhus (Dania) przedstawili duńską strategię dotyczącą społeczeństwa informacyjnego, wdrożoną do realizacji w 1995 r. Jej założenia oparte są na idei społeczeństwa uczącego się, częściowo na zasadzie współzawodnictwa i ogólnych wartościach, takich jak swobodny dostęp do informacji, solidarność i zapobieganie tworzeniu się podziałów na tle dostępu do informacji. Aczkolwiek uznano biblioteki za podmioty wiodące w tworzeniu społeczeństwa informacyjnego, to jednak brak uszczegółowienia ich roli spowodował dość późną (w 2000 r.) implementację strategii, kiedy to przyjęto nową ustawę biblioteczną. Zgodnie z nią wszystkie biblioteki zostały zobowiązane do zapewnienia użytkownikom dostępu do Internetu i do różnych nośników informacji. Zarówno przyjęcie strategii społeczeństwa informacyjnego, jak również uchwalenie nowej ustawy bibliotecznej przyczyniło się do reorganizacji usług, wykorzystujących technologie informacyjne. Chociaż nie wiązało się to ze wzrostem dodatkowych funduszy na działalność biblioteczno-informacyjną to dzięki włączeniu bibliotek do lokalnych sieci (np. Aarhus Net), każdy użytkownik odwiedzający bibliotekę ma darmowy dostęp do Internetu. Ponadto dzięki współpracy bibliotek możliwe jest przeszukiwanie, rezerwowanie oraz zamawianie książek i innych materiałów z różnych bibliotek poprzez Internet. Przyjęcie strategii dotyczącej społeczeństwa informacyjnego sprawiło, iż biblioteki nawiązały ściślejszą współpracę między sobą, dającą w efekcie lepsze wykorzystanie zbiorów i większą satysfakcję użytkownika, któremu jest obojętne, która z placówek jest usługodawcą. Biblioteki publiczne w Danii zapewniają użytkownikom programy usług bibliotecznych (jedne z najbogatszych w Europie), oparte na wykorzystaniu komputerów (np. e-mailowe powiadamianie użytkowników o poszukiwanych przez nich materiałach, wykazy nowych nabytków, czy informacje nt. nowości w bibliotece). W wyniku współpracy bibliotek, a także przy zaangażowaniu się władz komunalnych, tworzone są specjal-

ne programy, będące odpowiedzią na codzienne potrzeby społeczności, np. program FINFO (adresowany do uchodźców i imigrantów, dający dostęp do cennych dla nich informacji w 11 językach), czy Litteratursiden – portal dotyczący duńskiej literatury (zawierający m.in. informacje o nowościach, artykuły o książkach, notki biograficzne o autorach, rekomendacje bibliotekarzy). Biblioteki duńskie podjęły także współpracę w zakresie kształcenia na odległość, organizując kursy dotyczące wykorzystania Internetu, przeznaczone dla bibliotekarzy duńskich. Program tego kursu został włączony do projektów UE i adaptowany do potrzeb bibliotekarzy krajów bałtyckich pod nazwą DELCIS (Distance Education for Librarians: Creating an Information-Competent Society).

Alex Byrne (*Advancing Library Services for the Blind in the Global Information Society*) mówił o usługach bibliotecznych dla osób niewidomych w warunkach globalnego społeczeństwa informacyjnego. Przypomniał on duże zaangażowanie IFLA w sprawy związane ze Światowym Szczytem Społeczeństwa Informacyjnego, co wynika z oczywistego rozumienia w środowisku bibliotekarzy i pracowników informacji roli bibliotek i ośrodków informacji w budowaniu i rozwoju społeczeństwa informacyjnego, ale także z potrzeby przekonywania o tym rządów poszczególnych krajów i organizacji pozarządowych nie związanych z działalnością biblioteczno-informacyjną. Zapewnienie wszystkim ludziom, bogatym i biednym, pełnosprawnym czy niepełnosprawnym, dostępu do informacji, powinno stać się światowym priorytetem. Stwierdzenia o równości w dostępie do informacji są zawarte m.in. w dokumentach IFLA oraz w Deklaracji Zasad Światowego Szczytu, przyjętej podczas spotkania w Genewie w grudniu 2003 r. Przewiduje się, że tegoroczne spotkanie w listopadzie w Tunisie będzie ukierunkowane na wprowadzanie w życie tych zasad. W Planie Działania z 2003 r. zawarto zalecenie uwzględnienia potrzeby opracowania narodowych strategii informacyjnych (*e-strategies*), biorących pod uwagę specjalne oczekiwania osób niepełnosprawnych, zarówno w odniesieniu do sprzętu, świadczonych usług, jak również treści. Byrne zilustrował działania służące implementacji postanowień rozwiązaniem australijskim (z biblioteki University of Technology w Sydney i kooperatywnymi przedsięwzięciami, m.in. DAISY Consortium).

Referat Elisabeth Tallaksen Rafste, Tove Pemmer Saetre¹³ i Ellen Sundt z Norwegii (*Norwegian Policy: Empowering School Libraries*) nawiązywał do ogólnokrajowych badań i przedsięwzięć zaprezentowanych w innych norweskich wystąpieniach, omawiających projekty rozwoju czytelnictwa, m.in. „Make Space for Reading”. Referentki zwróciły uwagę, że wszelkie działania związane z kształtowaniem nawyków czytelniczych młodzieży powinny być wykorzystane jako szansa dla doskonalenia bibliotek szkolnych. Przedstawiły sytuację norweskich bibliotek szkolnych, ich osiągnięcia i trudności, na jakie napotykają w urzeczywistnianiu przypisanych im zadań. Chociaż, zgodnie z norweskim ustawodawstwem szkoły zobowiązane są do organizowania bibliotek szkolnych, to nie ma wytycznych ani ustaleń dotyczących budżetu, personelu, powierzchni czy wyposażenia tych placówek. Każda szkoła ma swobodę we wdrażaniu przepisów.

Pru Mitchell (*Australia's Professional Excellence Policy Empowering School Libraries*) przybliżyła australijskie działania zmierzające do promocji jakości kształcenia poprzez doskonalenie kwalifikacji nauczycieli. Służy temu m.in. narodowy dokument dotyczący profesjonalnych standardów w zakresie nauczania (*Framework for Professional Standards for Teaching*). Zestawiono w nim czynniki decydujące o efektywności kształcenia oraz nakreślono ramowe założenia umożliwiające przygotowanie ogólnych lub szczegółowych standardów w tym zakresie. W 2005 r. Australian Library Association (ASLA) i Australian Library & Information Association (ALIA) opublikowały *Standards of Profes-*

¹⁴ T. P. Saetre jest współautorką *Wytycznych IFLA/UNESCO. Biblioteki szkolne*.

sional Excellence for Teacher Librarian, które mają pomóc nauczycielom bibliotekarzom w określeniu specyficznych standardów jakości dla nich i zgodnie z ogólnymi standardami profesjonalnego kształcenia wszystkich nauczycieli. W *Standards* zwraca się uwagę na zawodową wiedzę, umiejętności i zobowiązania nauczycieli bibliotekarzy, decydujące o ich profesjonalnej doskonałości. Dokument zawiera określenie celów, do których powinni dążyć wszyscy nauczyciele bibliotekarze; może on także stanowić inspirację dla doskonalenia jakości nauczania i działań praktycznych. Dlatego też, zdaniem referentki, *Standards* powinny stać się podstawowym narzędziem umożliwiającym przygotowanie planu profesjonalnego nauczania zarówno dla indywidualnych nauczycieli bibliotekarzy, jak i profesjonalnych stowarzyszeń, które ich obsługują.

Podczas spotkania Sekcji Statystyki i Ewaluacji (*Statistics and Evaluation Section*) zwrócono uwagę na metody służące m.in. ocenie usług i ich jakości. Wiele bibliotek wdraża nowe działania, które powstają w wyniku przekształcenia dotychczasowych usług na elektroniczne lub inicjuje całkowicie nowe w zakresie wyszukiwania, dostarczania i wykorzystania informacji. Te nowe usługi to np. działania informacyjne i dostarczanie materiałów w trybie online, usługi spersonalizowane, moduły zdalnego kształcenia oraz dygitalizacja zbiorów. Zazwyczaj wprowadzenie nowych usług wymaga dodatkowych nakładów finansowych, dlatego też, tak dla potrzeb pozyskiwania funduszy, jak i planowania bibliotecznego, niezbędna jest ocena wpływu nowych świadczeń na użytkowników, personel biblioteczny i organizację samej biblioteki. Tym zagadnieniom poświęcone było wystąpienie Roswithy Poll (*Measuring the Impact of New Library Services*), która przedstawiła efekty pozytywnego oddziaływania nowych usług bibliotecznych (oszczędność czasu, zwiększenie wykorzystania zasobów, lepsza wiedza nt. sposobów poszukiwania informacji, czy niższe koszty dostarczania materiałów) oraz ewentualne negatywne tego konsekwencje (nadmiar informacji, problemy z wykorzystaniem nowych usług, wysokie nakłady pracy i ich kosztowność). Referentka przedstawiła także metody służące ewaluacji wpływu nowych usług na działalność biblioteki, np. badania użytkowników i pracowników, badania dotyczące zarządzania czasem, czy analizy wykorzystanych danych.

Brinley Franklin i Terry Plum (*Successful Web Survey Methodologies for Measuring the Impact of Networked Electronic Services – MINES for Libraries*) podkreślili coraz większą przydatność badań sieciowych dla podejmowania decyzji odnośnie do polityki uzupełniania zbiorów, świadczonych usług, dla ukazania stopnia ich wykorzystania przez określone grupy użytkowników, czy też analizowania efektów działań. Przedstawili rozważania dotyczące metodologii badań sieciowych (*web based survey*) oraz efekty badania *MINES for Libraries*, (wykorzystującego tę metodologię) przeprowadzonego w ponad 30 północnoamerykańskich bibliotekach w latach 2003-2005.

Johanna Tuñón i Bruce Brydges (*Improving the Quality of University Libraries through Citation Mining and Analysis Using Two New Dissertation Bibliometric Assessment Tools*) z Biblioteki Uniwersyteckiej Nova Southeastern University w Fort Lauderdale, zwrócili uwagę na możliwość doskonalenia jakości usług w bibliotekach uniwersyteckich poprzez analizę źródeł informacji (prymarnych i pochodnych), wykorzystywanych w pracach dyplomowych studentów, ocenę ich znaczenia i dostępu do nich.

Marzena Marcinek wspólnie z Lidią Derfert-Wolf i Markiem Górskim przygotowali referat (*Quality of Academic Libraries – Funding Bodies, Librarians and Users Perspective. A Common Project of Polish Research Libraries on Comparable Measures*) poświęcony również jakości w bibliotekach akademickich. Zaprezentowali kwestionariusz dotyczący funkcjonowania biblioteki z uwzględnieniem wybranych wskaźników efektywności, opracowany w ramach projektu TEMPUS „Development of Library Management as a Part of the University Total Quality Management”. Uwzględniał on wszystkie elementy

systemu bibliotecznego, jego otoczenia oraz procesy i usługi biblioteczne. Zwrócili uwagę na problemy związane z przygotowaniem programu komputerowego dla gromadzenia i przetwarzania danych ilościowych i jakościowych. Omówili też wyniki badań porównawczych przeprowadzonych w latach 2002-2003 w polskich bibliotekach naukowych na podstawie tego kwestionariusza. Przedstawili również propozycję nowych badań, uwzględniających zalecenia międzynarodowej normy ISO 11620, dla oceny przez użytkowników jakości biblioteki.

Natomiast Brazylijki Sueli Mara Ferreira i Denise Nuñez Pithan (*Usability of Digital Libraries: a Study Based on the Areas of Information Science and Human-Computer-Interaction*) zaprezentowały wyniki badań przygotowanych zgodnie z założeniami i technikami stosowanymi w zakresie Human-Computer-Interaction (zwłaszcza tymi, które dotyczyły wykorzystania zasobów sieciowych) i informacji naukowej (zwracającymi uwagę na potrzeby użytkowników i ich zachowania związane z wyszukiwaniem i przetwarzaniem informacji). Stosując teoretyczny model zaproponowany przez Carol Kuhlthau i kryteria określające różne aspekty wykorzystania zasobów elektronicznych zestawione przez Jacoba Nielsena przeprowadziły taką analizę w odniesieniu do biblioteki cyfrowej InfoHab¹⁴. Choć w sondażu wzięła udział niewielka grupa użytkowników (6 osób o różnym poziomie wykształcenia i wiedzy praktycznej), to uzyskane wyniki mogą być przydatne dla opracowania modelu badań dotyczących umiejętności i skuteczności wykorzystywania zasobów sieciowych.

Antonia Ida Fontana i Alessandro Sardelli (*Managing Quality in a National Library. The Case of the National Central Library of Florence, Italy*) z Narodowej Biblioteki we Florencji przedstawiły problemy związane z implementacją Systemu Zarządzania Jakością (Quality Management System-QMS) na przykładzie ich własnej biblioteki, która jako pierwsza na terenie Włoch otrzymała certyfikat QMS. Komponenty QMS odnoszą się do całego systemu bibliotecznego, uwzględniają m. in. konieczność regularnego pomiaru satysfakcji użytkowników i wdrażania działań doskonalących tę satysfakcję, opracowanie podręcznika jakości oraz wykazu usług.

Richard J. Gedye i Peter T. Shepherd (*Counter and the Development of Meaningful Measures*) przedstawili projekt COUNTER (Counting Online Usage of NeTworked Electronic Resources), wiodące przedsięwzięcie w zakresie pomiaru wykorzystania zasobów elektronicznych, którego realizację formalnie rozpoczęto w marcu 2000 r. Dla potrzeb projektu opracowano zestaw zasad (Codes of Practices CoP), regulujących rejestrowanie i wymianę danych dotyczących różnych kategorii dokumentów dostępnych elektronicznie (czasopism i baz danych¹⁵, książek i wydawnictw informacyjnych¹⁶). Mimo że w badaniu zaprezentowanym w referacie posłużono się danymi zgromadzonymi wg CoP jedynie dla ukazania relacji między wykorzystywaniem zasobów sieciowych a rodzajem instytucji, tematyką wyszukiwań czy ich kosztownością, to jednak ich zastosowanie może być znacznie szersze, np. do oceny wartości czasopism elektronicznych. Referenci podkreślili, iż doskonalenie jakości danych statystycznych dotyczących wykorzystania zasobów sieciowych ma ogromne znaczenie zarówno dla wydawców, pośredników jak i samych bibliotekarzy, gdyż dostarcza rzeczywistych informacji. Dla zapewnienia kontynuacji tego projektu został on w sierpniu 2004 r. przekształcony w niezależną niedochodową firmę znaną jako Counter Online Metrics.

Brian Harlan (*Developing a Quality Service Strategy*) mówił o kształtowaniu strategii usług wysokiej jakości w Dziale Usług Informacyjnych, którego komponentem jest także biblioteka, w University of Southern California

¹⁴ InfoHab – Center of Reference and Information in Habitation, bezpłatny cyfrowy bank danych, zawierający informacje nt. brazylijskich osiągnięć technicznych i naukowych z zakresu budownictwa.

¹⁵ *Code of Practice for Journals and Databases*, wydany w 2003 i 2005 r.

¹⁶ Projekt *Code of Practice for Books and Reference Works* ukazał się w styczniu 2005 r.

w Los Angeles. Zgodnie z misją Działu, wszyscy jego pracownicy są zobowiązani do świadczenia usług wysokiej jakości. Brakowało jednak precyzyjnych ustaleń dotyczących rozumienia jakości i możliwości jej pomiaru. Opracowano Quality Service Strategy, która stanowi podstawę do doskonalenia umiejętności pracowniczych, jest narzędziem zapewniającym utrzymanie wysokiego poziomu oraz służy określeniu wpływu świadczonych usług na uniwersytet. Jakościowy program strategiczny przygotowany przez Dział zawiera określenie własnej wizji, misji i wspólnych wartości, wynikających z wizji i misji całego uniwersytetu. Także biblioteka opracowuje własne plany strategiczne, których zmienne strategiczne dołączane są do tych zestawionych przez Dział. Na tej podstawie, jako element corocznej oceny efektywności, ustalane są cele operacyjne i plany działań dla poszczególnych pracowników, które muszą odpowiadać warunkom określonym jako SMART (Specific – szczegółowe, Measurable – wymierne, Agreed – uzgodnione, Realistic – realistyczne i Time-relation – terminowe).

Podobnie jak w latach ubiegłych, także i w tym roku prezentowano działalność bibliotek ruchomych i ich udział w alfabetyzacji społeczeństwa, w szerzeniu dostępu do wiedzy i rozwoju czytelnictwa. Podczas tegorocznego kongresu zwrócono szczególną uwagę na nowości techniczne wprowadzane do bibliobusów (ICT, bankomaty, usługi internetowe) i rozszerzanie zakresu świadczonych usług, np. organizowanie spektakli teatralnych, opowiadanie bajek, czy popularyzowanie dziedzictwa kulturowego danego regionu.

Referat L. Zhaochun, P. Miaohui (*Mobile Libraries in Groups: an Innovation to Improve the Library Service in the Depressed Area*) przybliżył działalność prowadzoną przez sieć bibliotek ruchomych w chińskiej prowincji Guangdong. Przedstawiono w nim rozwiązanie organizacyjne stosujące wymiennosc księgozbiorów pomiędzy bibliotekami uczestniczącymi w przedsięwzięciu, które nie tylko umożliwia użytkownikom mieszkającym z dala od bibliotek dostęp do nich (poprzez usługi bibliobusów), ale także przy braku środków finansowych na zakup nowych zbiorów, zapewnia różnorodny księgozbiór.

W dniach poprzedzających kongres (12-14 sierpnia), na przedmieściach Oslo, na terenie skoczni Holmenkollen miała miejsce konferencja dotycząca bibliotek ruchomych. Spotkało się ponad 150 delegatów z 10 krajów, w których funkcjonują biblioteki ruchome i przyjechało 31 bibliobusów.

Znaczenie działalności bibliotek ruchomych dla upowszechniania czytelnictwa zostało także dostrzeżone przez Fundację Billa i Melindy Gates'ów. Tegoroczną nagrodę przyznała ona organizacji Shidhulai Swanirvar Sangstha za prowadzenie ruchomych bibliotek na łodziach na terenach płn. Bangladeszu. Organizacja ta zajmuje się również krzewieniem oświaty z różnych dziedzin, od rolnictwa do literatury i podstawowych umiejętności komputerowych. Adresatkami tych działań są głównie kobiety i dziewczęta.

IFLA jest, jak wiadomo i wykazuje to program kolejnych kongresów, organizacją dynamiczną i zainteresowaną ogólnoludzkimi bieżącymi problemami i wydarzeniami. Między innymi w tym roku w programie znalazło się wystąpienie dotyczące strat w bibliotekarstwie spowodowanych tsunami (U. Amarasinghi: *Rising from the Wreckage; Tsunami Affected Libraries in Sri Lanka*).

Podczas trwania konferencji ponad 120 wystawców prezentowało swoje produkty i usługi związane z działalnością biblioteczną i informacyjną. Dostępna była także sesja posterowa z 74 pracami.

Uczestnikom, a wg publikowanych informacji z 18 sierpnia 2005 r. było ich 3096¹⁷, zaproponowano zapoznanie się z 35 bibliotekami różnych sieci, zlokalizowanymi w centrum Oslo lub poza nim i doskonale przystosowanymi do obsługi swoich użytkowników. W organizację kongresu zaangażowanych było około 200 wolontariuszy – przede wszystkim bibliotekarzy norweskich,

¹⁷ W tym 2075 członków IFLA, 79 studentów i 312 jednodniowych uczestników.

często występujących w narodowych strojach, reprezentujących różne regiony kraju, oraz studentów bibliotekoznawstwa.

Obradom i różnorodnym profesjonalnym spotkaniom towarzyszył bogaty program kulturalny. Między innymi zorganizowano atrakcyjny wieczór w skansenie Muzeum Kultury Norweskiej na półwyspie Bygdøy w Oslo, w którym zgromadzono zabytki budownictwa norweskiego i wystawiono statek wikingów (statek z Oseberg zbudowany ok. 8 w. n. e). Tu warto zwrócić uwagę, że logo tegorocznego Kongresu i Konferencji to właśnie wizerunek stewy dziobowej statku wikingów, pięknie zdobionej ornamentami geometrycznymi i motywami zoomorficznymi.

Każdego dnia w późnych godzinach wieczornych uczestnicy Kongresu mogli wziąć udział w imprezach kulturalnych, zorganizowanych w lokalu „Stratos”, podczas których można było spotkać się ze znanymi norweskimi pisarzami i dziennikarzami (m.in. Josteinem Gaarderem, Thomasem Hyllandem Eriksonem, Marit Nicolaysen – autorką książek dla dzieci, Asne Seierstad – autorką *Księgarza z Kabulu*, pisarzem Thorvaldem Steenem, pisarką i dziennikarką Linn Ullmann), czy uczestniczyć w koncertach prowadzonych przez saksofonistę i kompozytora Trygve Seima.

Kongres i Konferencja w Oslo zakończyły okres prezydentury Kay Rasero-ki. Jej miejsce zajął Alex Byrne z Australii, który będzie pełnił tę funkcję do końca Konferencji 2007 r. w Durbanie, natomiast prezydentem elektem wybrana została Claudia Lux z Niemiec.

Elżbieta B. Zybert
Instytut Informacji Naukowej
i Studiów Bibliologicznych UW

Sprawozdanie wpłynęło do redakcji 3 października 2005 r.

KULTURA KSIĄŻKI. CENTRA I POGRANICZA
Konferencja naukowa Instytutu Bibliotekoznawstwa
i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego
(Katowice, 21-22 kwietnia 2005 r.)

W 2005 r. Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŚ obchodził jubileusz 30-lecia założenia kierunku w Uniwersytecie Śląskim. W ramach obchodów zorganizowano konferencję naukową „Kultura książki. Centra i pogranicza”. Patronat honorowy nad konferencją objął JM Rektor Uniwersytetu Śląskiego prof. dr hab. Janusz Janeczek oraz prezydenci miast, w których przez trzy dekady Instytut kształcił pracowników bibliotek i ośrodków informacji naukowej: Katowic – Piotr Uszok i Sosnowca – Kazimierz Górski. Patronat medialny nad konferencją sprawowała „Gazeta Uniwersytecka UŚ”, dzięki której specjalnie na tę okazję opublikowano prasowy dodatek „30 lat Bibliotekoznawstwa w Uniwersytecie Śląskim”, przygotowany przez pracowników Instytutu.

Celem konferencji było ukazanie kultury książki, czasopism i innych form społecznego komunikowania oraz ich funkcjonowania w społecznościach globalnych, regionalnych i lokalnych, w tym szczególnie – specyficznej roli staropolskiej i współczesnej książki, prasy i bibliotek, w granicach Rzeczypospolitej przedrozbiorowej i niepodległej. Problematyka konferencji obejmowała również zagadnienia współczesnej metodologii bibliologicznej, badań źródłowych oraz komunikacji społecznej z punktu widzenia teorii i praktyki informacji na-

ukowej. Konferencja, choć miała po części rodowód jubileuszowy, wpisała się w cykl spotkań, które IBIN zapoczątkował w 2001 r. ogólnopolską konferencją nt. „Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI-XX wiek). Paralele i różnice”, zorganizowaną przy współudziale Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego, oddział w Katowicach, pod honorowym patronatem Pełnomocnika Rządu ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą oraz JM Rektora Uniwersytetu Śląskiego z udziałem licznych gości zagranicznych.

Obrady konferencji odbywały się w gmachu Wydziału Filologicznego UŚ. Wzięło w nich udział ponad stu gości z ośrodków akademickich, instytutów i bibliotek: naukowych, pedagogicznych, szkolnych, kolegów nauczycielskich, z regionu oraz spoza niego. Podczas dwóch dni obrad zaprezentowano 45 referatów, które poza pracownikami Uniwersytetu Śląskiego wygłosili przedstawiciele ośrodków naukowych z Kielc, Kopenhagi, Krakowa, Lublina, Łodzi, Poznania, Rzeszowa, Warszawy, Wrocławia i Zielonej Góry.

Konferencja toczyła się w przedpołudniowych obradach plenarnych oraz w sekcjach: „Kultura książki na kresach i pograniczach Rzeczypospolitej”, „Książka w kulturze globalnej, narodowej i regionalnej”, „Książka polska za granicą” oraz „Informacja naukowa – teoria i praktyka”, którym przewodniczyli: prof. dr hab. Anna Migoniowa (Wrocław), prof. dr hab. Hanna Tadeusiewicz (Łódź), prof. dr hab. Maria Kocójowa (Kraków) i prof. dr hab. Marta Skalska-Zlat (Wrocław).

Obrady plenarne miały być prezentacją wszystkich głównych nurtów i wątków badawczych, rozwijanych potem w sekcjach. Jako pierwszy wystąpił prof. dr hab. Jacek Wojciechowski (Kraków), który w swoim referacie *Funkcje książki w środowisku lokalnym i regionalnym. Prognoza*, zwrócił uwagę na konieczność przemyslenia na nowo miejsca i roli książki w komunikacji publicznej. Podkreślając iż książka wciąż pełni funkcje edukacyjne, intelektualne oraz rekreacyjne, wskazał na potrzebę weryfikacji tychże, ze względu na współistnienie zarówno medialnych jak i elektronicznych form komunikowania.

Prof. dr hab. Wanda Pindłowa (Kraków) przedstawiła referat *Znaczenie informacji dla rozwoju kultury książki*. Według autorki, prowadząc rozważania na temat kultury książki należy zdawać sobie sprawę z wielopłaszczyznowości tego pojęcia. Konieczne jest zatem uwzględnienie nowych form, jakie przybiera obecnie książka, a także roli informacji, pełnionej zwłaszcza w jej współczesnym obiegu. Zwracając uwagę na drogę funkcjonowania i obiegu książki, należy rozpatrywać zarówno jej treść ze względu na przekaz informacji, jak i jej formę oraz funkcje. Interesująca jest również – co podkreśliła autorka – jej cena, miejsce gdzie można ją kupić lub przeczytać, ocena jej wartości, czyli co wniosła do kultury, bo o tym wszystkim powinno się umieć poinformować jej rzeczywistego i potencjalnego użytkownika.

Kolejną prelegentką była prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata (Warszawa). Referat *Współczesne oblicze nauki o informacji w Polsce i za granicą* był próbą analizy zmian, jakie zachodzą w strukturze tematycznej nauki o informacji, problematyce podejmowanych badań i kształtowaniu się związków z innymi dyscyplinami wiedzy. Analizę tę referentka przeprowadziła porównując tendencje widoczne w skali międzynarodowej z zainteresowaniami badawczymi polskich informatologów oraz problematyką informacji naukowej objętą programami studiów uniwersyteckich.

Na potrzebę modyfikacji tradycyjnych pojęć i metod bibliologicznych wskazała prof. dr hab. Małgorzata Komza (Wrocław) w referacie nt. *Bibliolog wobec nowych zjawisk w sztuce książki*. Ma to szczególne znaczenie w rozważaniach na temat materialnej postaci książki oraz dla określenia jej rzeczywistych funkcji, zwłaszcza wobec nowych nośników, sposobów utrwalenia tekstu i obrazu oraz gdy tradycyjne materiały są wykorzystywane w niekonwencjonalny sposób.

Dr Andrzej Drózdź w referacie *Pole badań bibliologicznych a kwestia założeniowości lub bezzałożeniowości* punktem wyjścia uczynił kwestię różnic w ocenie zadań bibliologii, wynikających z odmiennych poglądów na temat znaczenia książki w społeczeństwie oraz koncepcji nauki. Część księgoznawców wyznaje zasadę, że koncepcja nauki powinna być bezzałożeniowa, podczas gdy dla innych winna opierać się na wyraźnych założeniach badawczych. Zdaniem autora wiele mogą wnieść do bibliologii ujęcia antropologiczne, co wymagałoby przewartościowania celów i metod badawczych nauki o książce.

Prof. dr hab. Jadwiga Kołodziejska w referacie *Elitarność i powszechność czytania* mówiła o utrzymującym się wciąż zróżnicowaniu w dostępie do słowa drukowanego między miastem i wsią. W Polsce w 2002 r. systematyczne kontakty z książką i prasą na wsi miało zaledwie 5%, w miastach zaś 17% mieszkańców. Zauważa się także podział współczesnego czytelnictwa na dwa nurty. Pierwszy obejmuje wąską grupę elity czytelniczej (13%), dla której znajomość światowego kanonu literackiego stanowi podstawowe wyposażenie intelektualne. Drugi nurt czytelniczy wyznaczają różne kręgi społeczne, w których o zainteresowaniach czytelniczych decydują: tradycja, wykształcenie, kwalifikacje zawodowe, sukces materialny.

Ostatni, w ramach obrad plenarnych, referat zatytułowany *Studenci i książki. Socjologiczne studium czytelnictwa książek* wygłosili prof. dr hab. Wojciech Świątkiewicz wraz z mgr Martą Kunicką (Katowice). Prelegenci przedstawili wyniki badań socjologicznych prowadzonych w 2002 r. w różnych środowiskach studenckich nad wzorami uczestnictwa w kulturze. Podstawowa tematyka badawcza dotyczyła analizy społecznych uwarunkowań preferencji czytelniczych w kontekście kondycji rynku wydawniczego i kierunku przemian kultury współczesnej. Badania uzupełniono także o próbę rozpoznania czytelnictwa książek w środowiskach studenckich, sposobów pozyskiwania książek, oraz roli książki wśród innych form uczestnictwa studentów w kulturze. Po przerwie obiadowej odbyły się obrady trzech sekcji tematycznych. Sekcja 1 – o tematyce „Kultura książki na kresach i pograniczach Rzeczypospolitej” – przewodniczyła prof. dr hab. Anna Migoniowa (Wrocław). Zaprezentowano referaty dotyczące problematyki wykorzystania i wartości źródeł archiwalnych do dziejów książki, bibliotek i zjawisk wydawniczych na kresach Rzeczypospolitej. Temu zagadnieniu poświęcono aż trzy spośród czterech wystąpień.

Referat na temat *Inwentarzy bibliotek parafialnych guberni mińskiej (XIX w.)* wygłosiła prof. dr hab. Maria Piłtyczak-Majerowicz (Wrocław), zwracając szczególną uwagę na zawartość zbioru archiwaliów *Regestra bibliotek poklasztornych w Guberni mińskiej* leżących w Archiwum Historycznym Białorusi w Mińsku. Autorka wskazała na walory informacyjne tego rodzaju dokumentów bibliotecznych, oceniając, że opracowywane w parafiach księgi zwane katalogami, regestrami i inwentarzami, które powstały w latach 1857-1859 na polecenie rzymskokatolickiego biskupa diecezji mińskiej Wojtkiewicza, to tak naprawdę wykazy zawierające: nazwiska księży przygotowujących te spisy, nazwy miejscowości, datowanie, liczbę ksiąg i tomów w zbiorze oraz krótkie wzmianki o języku zgromadzonych w bibliotece dokumentów. Spisy, choć tak niekompletne i dalekie od dzisiejszych standardów katalogowo-inwentarzowych, stanowią ważne źródło danych o zasobności bibliotek parafialnych w okresie kasaty bibliotek zakonnych w zaborze rosyjskim, która nastąpiła w odwecie, tuż po upadku powstania listopadowego, po 1832 r.

Tematykę archiwalnych źródeł informacji o kulturze książki na kresach Rzeczypospolitej podejmował też referat prof. dr hab. Anna Aleksiewicz, zatytułowany *Personel drukarń i litografii lwowskich w połowie XIX w. Próba charakterystyki*. Archiwalia krakowskie i lwowskie zdaniem autorki pomagają w odtworzeniu obrazu stanu zatrudnienia drukarzy i litografów we Lwowie, ich pochodzenia, wieku oraz rodzaju czynności wykonywanych w zakładach typograficznych i litograficznych. Osoby zatrudnione w takich przedsiębior-

stwach, świadome już własnej odrębności zawodowej, pracowały na stanowiskach: zarządców, zecerów, preserów, uczniów, korektorów, personelu pomocniczego i pracowników domowych. Taka różnorodność wykonywanych zadań powodowała odmienne problemy zawodowe.

Dr Ewa Wójcik (Kraków) zaprezentowała referat *Zawodowe kontakty lwowskiego antykwariusza Zygmunta Iglę w świetle zachowanych źródeł*. Zygmunt Igel był jednym z najwybitniejszych lwowskich antykwariuszy w dwudziestoleciu międzywojennym. O bogatej działalności Antykwariatu Naukowego Z. Iglę oraz kontaktach zawodowych właściciela świadczy zawartość tzw. Archiwum Iglów, przechowywanego w zbiorach Lwowskiej Biblioteki Naukowej im. Wasyły Stefanyka. Pozostałe po antykwariuszu archiwalia, zawierające dokumenty rodzinne, korespondencję oraz prowadzoną w latach 1929-1930 książkę adresową, ukazują związki Z. Iglę z najwybitniejszymi przedstawicielami ówczesnej polskiej kultury, nauki i sztuki, np. Aleksandrem Brücknerem, Aleksandrem Birkenmajerem, Wacławem Borowym, Stefanem Dembym, Stanisławem Estreicherem, Ferdynandem Ruszczycem, Julianem Tuwimem i wielu innymi.

Bogate tło historyczne, kulturalne i społeczne nakreśliła w wystąpieniu zatytułowanym *Drukarnia Stanisława Chowańca w dawnym Stanisławowie (1887-1939) na Kresach Wschodnich Rzeczypospolitej* prof. dr hab. Maria Pawłowiczowa (Katowice). Autorka przedstawiła dzieje dziewiętnastowiecznego stanisławowskiego drukarstwa i ukazała losy powstałej w 1887 r. drukarni Stanisława Chowańca, przejętej następnie przez synów: Wacława, Tadeusza, Władysława oraz Czesława. Znaczenie tej rodzinnej typografii było olbrzymie dla kultury całego Pokucia. Był to najnowocześniejszy tego typu zakład w mieście, w którym ukazywały się nawet druki o charakterze bibliofilskim. Autorka zaakcentowała wartość badań nad dziejami drukarni i księgarń Stanisławowa, które „wpisują się w zabiegi o odtworzenie przeszłości naszej kultury na Ziemiach Utraconych”. Jednocześnie prelegentka podkreśliła trudności, jakie może napotkać badacz druków wydanych w Stanisławowie. Nie można bowiem zapominać w tych analizach o wyposażeniu technicznym ówczesnych zakładów, o właścicielach firm, którzy wpływali na rozwój kulturalny, społeczny i gospodarczy regionu. Niezwykle ważnym elementem badań są również zachowane druki. Wiele z nich, opublikowanych w drukarni Chowańca, niestety zaginęło, uległo konfiskacie, a tylko nieliczne trafiły do kraju wraz z uciekającymi ze wschodu Polakami. Mimo ogromnego rozproszenia należy podjąć trud ich udokumentowania.

W dyskusji, jaka wywiązała się po zaprezentowaniu wszystkich wystąpień, prof. dr hab. Krystyna Heska-Kwaśniewicz, prof. dr hab. Maria Konopka, dr Lilia Kowkiel, prof. dr hab. Anna Migoniowa, prof. dr hab. Krzysztof Migoń, prof. dr hab. Maria Pawłowiczowa i prof. dr hab. Edward Różycki podjęli m.in. problem pojęcia „Kresy”, podkreślając, że dalsze prowadzenie badań nad działalnością kresowych ośrodków kultury książki jest koniecznością. W dyskusji uczestniczył także Adam Chowaniec, potomek rodu drukarzy stanisławowskich, który wskazał na znaczenie archiwów domowych dla badań ruchu wydawniczego.

W Sekcji 2, której przewodniczyła prof. dr hab. Hanna Tadeusiewicz, obrady rozpoczął prof. dr hab. Zbigniew Zmigrodzki (Katowice) referatem *Problemy selekcji zbiorów a potrzeby czytelnictwa i informacji naukowej*. Wskazał na dwa rodzaje prac bibliotecznych, w związku z którymi mamy do czynienia z selekcją zbiorów. Pierwszy dotyczy selekcji w ofercie bibliograficznej. Przyjmuje się wówczas ustalone kryteria związane z profilem biblioteki, jej typem oraz zakresem gromadzenia i udostępniania zbiorów. Drugi rodzaj selekcji następuje najczęściej według subiektywnego osądu bibliotekarzy, bądź na podstawie przekazanych przez instytucje metodyczne spisów książek „proponowanych do usunięcia”. Autor podkreślił, że selekcja zbiorów stanowi realne

niebezpieczeństwo w odniesieniu do społecznych potrzeb czytelnictwa i informacji naukowej, z czego bibliotekarze nie zawsze zdają sobie w dostatecznym stopniu sprawę. Gromadzący zbiory przyjmują zwykle jako podstawę wyboru swoją własną orientację polityczną i światopoglądową oraz podporządkowują się modzie na literaturę „łatwą i przyjemną”.

Kolejny referat dotyczył tematyki *Dokumenty audiowizualne w bibliografii narodowej – jak daleko od centrum?* Celem dr. Dariusza Grygrowskiego (Warszawa) było przedstawienie miejsca dokumentów dźwiękowych, filmowych i elektronicznych w polskiej bibliografii narodowej oraz niezbyt widocznej informacji o dokumentach audiowizualnych w katalogach Biblioteki Narodowej i innych większych bibliotek. Dla porównania zostały omówione osiągnięcia innych krajów w tej dziedzinie.

Następny referat wygłosiła mgr Emilia Słomianowska-Kamińska (Warszawa). W wystąpieniu *Problematyka pogranicza w dokumentach życia społecznego (na przykładzie zbiorów Gabinetu Dokumentów Życia Społecznego Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie)* autorka omówiła źródła zainteresowania tzw. małą ojczyzną na pograniczach i jej historią. Ogromną rolę w kształtowaniu specyficznych postaw człowieka pogranicza odgrywają zwłaszcza ośrodki kultury na tym terenie, m.in. poprzez wydawnictwa pełniące funkcję informacyjną, dokumentacyjną i edukacyjną.

Dr Iwona Pietrzakiewicz (Kraków) zaprezentowała referat *Księgozbiór kanoników regularnych w Krzemienicy w świetle źródeł*, którego celem było pokazanie losów księgozbioru od momentu fundacji klasztoru aż do jego kasaty oraz analiza zawartości treściowej zbiorów. Klasztor w Krzemienicy był znany z bogatej biblioteki zgromadzonej przez zakonników. Jej zawartość znana jest szczególnie dzięki zachowanym osiemnastowiecznym inwentarzom oraz dokumentom z XIX w., kiedy to klasztor skasowano (1832 r.), a biblioteka uległa rozproszeniu.

Referat zatytułowany *Działalność edytorska zakonów żeńskich doby staropolskiej. Zarys problematyki* wygłosiła dr Jolanta Gwioździk (Katowice). W omawianym przez autorkę okresie edytorstwem zajmowały się przede wszystkim benedyktynki, a następnie warszawskie, krakowskie i wileńskie wizytki oraz – w znacznie mniejszym zakresie – m.in. brygidki, norbertanki, cysterki, karmelitanki bose i sakramentki. Zakonnice te ogłaszały drukiem teksty o charakterze religijnym, zwłaszcza swoje ustawy, dzieła liturgiczne i paraliurgiczne, polemiczne, hagiograficzne, prace z zakresu teologii duchowości, w tym szczególnie teksty monastyczne i zbiory modlitw, pisma własnych założycieli i świętych, a także utwory okolicznościowe, przeznaczone tak do użytku zgromadzenia – jako lektura duchowna i pomoc w kształceniu uczennic, jak i dla przyklasztornych bractw oraz wiernych wszelkiego stanu.

Listy dedykacyjne drukarzy krakowskich w XVI w. to temat ostatniego wystąpienia tej sekcji zaprezentowany przez mgr Martę Polańską (Rzeszów), która poświęciła uwagę autorom poszczególnych listów dedykacyjnych, za których na ogół uważano drukarzy krakowskich (np. Floriana Unglera, Hieronima Wietora, Scharffenberga) podpisanych pod listami. Tymczasem prelegentka, odnosząc się do badań Tadeusza Ulewicza, potwierdziła, że autorami owych listów byli ówcześni literaci, tzw. bakałarze krakowscy (Jan z Koszyczek, Hieronim z Wielunia i inni) pracujący u impresorów.

Obradom Sekcji 3 – „Książka polska za granicą” – przewodniczyła prof. dr hab. Maria Kocójowa (Kraków). Tematyka sekcji została zakrojona bardzo szeroko, a prelegenci w swoich wystąpieniach podejmowali zagadnienia funkcjonowania organizacji kulturalnych poza granicami kraju, bibliotek polonijnych, polskiej książki i prasy za granicą – i to zarówno w aspekcie historycznym, jak i współczesnym.

W obradach tej największej sekcji wzięło udział ośmiu prelegentów oraz zespół studentów Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uni-

wersytetu Śląskiego w Katowicach pod opieką dr Marii Kalczyńskiej, który przedstawił referat *Udział studentów i pracowników Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w organizacji polskich bibliotek za granicą*.

Obrady rozpoczęła przewodnicząca tej sekcji prof. dr hab. Maria Kocójowa wystąpieniem nt. *Funkcji integracyjnych Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek na Zachodzie (MABPZ)*, w którym przedstawiona została geneza organizacji (powstałej w 1979 r.), jej funkcje integracyjne w zakresie wymiany informacji, idei i doświadczeń. Do organizacji przystąpiło aż 19 polonijnych instytucji muzealnych, archiwalnych i bibliotecznych z 7 krajów – pięć z Europy, a ponadto z Kanady i Stanów Zjednoczonych.

Polskie zbiory książek w Danii (1893-1989) omówił prof. dr hab. Eugeniusz S. Kruszewski (Kopenhaga). Autor przeprowadził analizę polskich zbiorów książkowych w Danii, które zaczęto tworzyć w wyniku napływu do tego kraju wychodźstwa zarobkowego z rozbiorowej Polski na przełomie XIX i XX w. Wtedy to polscy i duńscy duchowni zorganizowali polskie księgozbiory w prowincjonalnym Maribo na wyspie Lolland (1897) i w Kopenhadze (1912). Profesor przedstawił losy polskich księżnic w Danii, ze szczególnym uwzględnieniem roli polskiej literatury, która pełniła funkcje wychowawczo-edukacyjne i religijno-narodowe, a po II wojnie światowej zaspokajała także potrzeby duchowe polskiej emigracji. Polacy przybywający z kraju mogli tu bez cenzuralnych ograniczeń korzystać z literatury zabronionej w ojczyźnie.

Problematykę bibliotek polonijnych podjęli w swoich referatach prof. dr hab. Danuta Sieradzka oraz ks. dr hab. Zdzisław Małecki z Katowic. Pierwsza w referacie pt. *Biblioteki polonijne w Kanadzie i USA. Przeszłość i teraźniejszość* uwzględniła dzieje, działalność i księgozbiory m.in. Biblioteki Polskiej w Montrealu, Biblioteki Polskiej w Waszyngtonie oraz Biblioteki Instytutu J. Piłsudskiego w Nowym Jorku. Ks. dr hab. Z. Małecki skupił się natomiast na roli *Bibliotek parafialnych Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech*, zwracając uwagę na dzieje duszpasterstwa Polaków w Niemczech, prowadzonego dla polskiej emigracji zarobkowej. Polscy duszpasterze tuż po zakończeniu działań wojennych w 1945 r. wydawali katechizmy, książki do nabożeństwa i podręczniki do nauczania języka polskiego. Dla emigrantów zaczęli także organizować zbiory książek, z darów nadsyłanych z polskich wydawnictw oraz od Polonii amerykańskiej. Z czasem liczna rzesza Polaków i kapłanów wróciła do kraju, a emigranci, którzy zdecydowali się na pozostanie w Niemczech, nie byli już w takim samym stopniu zainteresowani polską książką. Ks. Małecki podzielił się ze słuchającymi kilkoma refleksjami z pracy duszpasterskiej prowadzonej w Ludwigsburgu, gdzie w 1980 r. nie było żadnej biblioteki, a liczba polskich książek wynosiła ok. 100-150. Dopiero napływ nowej emigracji spowodował, że w Ludwigsburgu należało zorganizować polską bibliotekę. Prelegent żywo opowiedział historię kształtowania się nowego polskiego księgozbioru. Dziś biblioteka liczy 1200 opracowanych książek, z których korzysta społeczność Polskiej Misji Katolickiej, głównie młodzież i dzieci, dla których kontakt z polską książką jest szansą na zachowanie ojczyściej mowy.

Właśnie na młodego odbiorcę zwróciła uwagę w swoim referacie pt. *Polska książka literacka dla dzieci i młodzieży w przekładach po roku 1989* dr Bogumiła Staniów (Wrocław). Autorka analizowała tłumaczenia polskiej literatury dziecięcej, jakich dokonano tuż po zmianach ustrojowych. To pozwoliło dr B. Staniów na ustalenie wpływu tych zmian na intensyfikację działalności przekładowej i produkcji wydawniczej tłumaczeń. Wskazała na najpopularniejszych tłumaczonych autorów i ich utwory, a także najchętniej przekładane typy dzieł.

Obecnością polskiej literatury pięknej i naukowej poza granicami kraju zajęła się dr Jolanta Chwastyk-Kowalczyk (Kielce), przedstawiając *Recenzje polskich książek na łamach londyńskiego „Dziennika Polskiego” w latach 1940-*

1943, głównie tomików poezji (np. Antoniego Słonimskiego, Stanisława Bałińskiego, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Kazimierza Wierzyńskiego), nowości powieściowych (np. Aleksandra Junoszy Gałęckiego, Kazimierza Lipnickiego, Jerzego Pietrkiewicza, Ksawerego Pruszyńskiego, Arkadego Fiedlera) oraz literatury z zakresu wojskowości, historii, polityki, nauki, sztuki i innych dziedzin wiedzy.

Kolejne dwa referaty wygłoszone w tej sekcji dotyczyły współczesnych działań polskich organizacji polonijnych związanych z książką na rzecz upowszechniania kultury narodowej poza granicami kraju. Z pierwszym referatem wystąpiła mgr Anna Augustyniak (Katowice), która podzieliła się swoimi *Refleksjami nad funkcjonowaniem polskiej książki za granicą na przykładzie działalności wybranych bibliotek*. Autorka referatu przedstawiła działalność kilku bibliotek współczesnego Londynu (Biblioteka Polska Polskiego Ośrodka Społeczno-Kulturalnego, biblioteka Instytutu Kultury Polskiej, the British Library, the School of Slavonic and East European Studies Library – University of London) i spróbowała określić rolę polskiej książki udostępnianej przez polonijne i zagraniczne instytucje kultury dla promocji Polski.

Podobne zadanie postawiła sobie ostatnia w tej sekcji prelegentka, mgr Jadwiga Witek (Katowice), w referacie zatytułowanym *Książka polska na Węgrzech po akcesji do Unii Europejskiej (rola Instytutu Polskiego w Budapeszcie jako głównego animatora kultury polskiej)*. Autorka uwydatniła rolę polonijnych ośrodków na Węgrzech, które popularyzują polską literaturę zarówno wśród społeczności polonijnej, jak i wśród Węgrów. Głównym ośrodkiem promocji naszego kraju na Węgrzech jest Instytut Polski w Budapeszcie, będący animatorem różnorodnych spotkań kulturalnych i literackich, konferencji oraz prowadzący działania wspierające organizację życia literackiego Polaków mieszkających na Węgrzech.

W dyskusji podsumowującej obrady tej sekcji dr Zdzisław Gębołyś potwierdził – odwołując się do doświadczeń niemieckich – informacje zawarte w referacie ostatniej prelegentki, dotyczące trudności w dostępie do informacji o działalności niektórych polonijnych instytucji, zwłaszcza, co z przykrością trzeba stwierdzić, rządowych. Swoimi uwagami na temat polskich bibliotek w Londynie podzielił się także prof. dr hab. Eugeniusz S. Kruszewski, wzbogacając wiadomości o Polskim Ośrodku Społeczno-Kulturalnym, Instytucie Józefa Piłsudskiego (w Nowym Jorku, a także w Londynie).

Obrady zakończyły się w Sali Rady Wydziału Filologicznego, w której odbyła się uroczystość wręczenia piętnastego tomu *Studiów Bibliologicznych* prof. dr hab. M. Pawłowiczowej „w osiemdziesięciolecie twórczego, pracowitego życia”. Ten jubileusz oraz zakończenie pierwszego dnia obrad uświetnił występ duetu skrzypcowego z Akademii Muzycznej w Katowicach – Agnieszki Kołodziej i Anny Kurowskiej, które wykonały utwory Wolfganga Amadeusza Mozarta i Friedmana Mazasa. Ta już nieco mniej oficjalna część wieczoru była wstępem do uroczystej kolacji, która zamknęła pierwszy dzień konferencji.

Obrady plenarne drugiego dnia konferencji prowadzone były przez dr hab. Marię Konopkę. Jako pierwszy wystąpił prof. dr hab. Krzysztof Migoń (Wrocław). W referacie zatytułowanym *Trzy kręgi kultury książki na Śląsku w XVII w.: katolicki, protestancki, żydowski* przedstawił specyficzne cechy kultury książki w powyższych trzech kręgach wyznaniowych oraz omówił ich wzajemne powiązania. Szczególną uwagę zwrócił na żyjących w tym samym czasie reprezentantów tych środowisk, wybitnych ówczesnych „pracowników książki” (Karol Franciszek Neander [1626-1693], Andrzej Akolut [1654-1704], Sabataj Bass [1641-1718]).

Prof. dr hab. Maria Barbara Piechowiak-Topolska (Zielona Góra) wygłosiła referat *Drukowana książka polska na pograniczu cywilizacji zachodnioeuropejskiej – ziemie litewsko-ruskie w XVI-XVIII w.* Podkreśliła, iż już w II połowie XVI w. polska książka drukowana uzyskała w Wielkim Księstwie Litew-

skim przewagę, o czym świadczy istnienie ośmiu (na 15) polskich drukarń. Powstały tam pierwsze w Rzeczypospolitej Obojga Narodów tłumaczenia na język polski prac Modrzewskiego, Lipsiusa i Kalwina. W latach 1553-1660 książki w języku polskim stanowiły ok. 40% ogółu, a następnie zaczęły one również powstawać w przyłączonych przez Rosję dalekich drukarniach Kijowa, Czernihowa i Nowogrodu Siewierskiego. W XVIII w. książki drukowane w języku polskim na ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej stanowiły ok. 50%.

W kolejnym referacie zatytułowanym *Książka XVII wieku w Wielkim Księstwie Litewskim* dr Maria Cubrzyńska-Leonarczyk (Warszawa) omówiła różne aspekty życia książki na Litwie – jej produkcję (drukarstwo, ilustratorstwo, introligatorstwo, papiernictwo) oraz ważniejsze zagadnienia związane z rozpowszechnianiem oraz gromadzeniem druków. Według autorki badania proveniencyjne zachowanych egzemplarzy wskazują na stopniową polonizację kręgów czytelniczych, choć łacina pozostała językiem elit intelektualnych, niezależnie od wyznania. Zauważa się w owym czasie kontrreformacyjne dążenie do tworzenia księgozbiorów w każdym domu zakonnym. Ogromne znaczenie miały biblioteki zborowe, a rozwój bibliotek prywatnych oraz wileńskiej księżnicy akademickiej wskazuje na czytelnictwo sporych rozmiarów, ale w ograniczonym kręgu użytkowników. Mimo to książka produkowana na Litwie oraz sprowadzana z innych regionów Rzeczypospolitej i z krajów zachodnich należała do istotnych elementów kształtowania świadomości kulturalnej ludności „tutejszej”.

Z ostatnim referatem podczas obrad plenarnych wystąpiła prof. dr hab. Anna Migoniowa (Wrocław), omawiając temat *Profesorowie Uniwersytetu Wileńskiego w europejskim świecie książki (1803-1832)*. Autorka przedstawiła różnorodne przejawy uczestnictwa uczonych wileńskich w piśmienniczej komunikacji naukowej, od ich aktywności publikacyjnej po udział w organizacji bibliotek, podkreślając ich powiązania ze światem. Intensywne kontakty z nauką światową realizowały się właśnie poprzez książkę. W okresie świetności Uniwersytetu Wileńskiego intensywnie toczyło się w uczelni życie książki: władze przywiązywały duże znaczenie do spraw wydawniczych i funkcjonowania biblioteki. Także w indywidualnych warsztatach naukowych nauczycieli akademickich książka, czasopismo, biblioteka stanowiły składnik podstawowy.

Po przerwie obrady podzielone zostały na trzy równoległe sekcje tematyczne. Kontynuowano spotkanie Sekcji 1, w której swoje referaty zaprezentowało sześciu prelegentów, zwracających uwagę na różnorodne formy obecności książki na pograniczach Rzeczypospolitej. Obrady otworzyła referatem *Dary szlachty dla bibliotek szkolnych na prowincji litewsko-białoruskiej w I połowie XIX w.* dr Lilia Kowkiel (Kraków). Przedstawiła zjawisko masowego obdarowywania bibliotek szkolnych w Wileńskim Okręgu Naukowym darami książkowymi. Prelegentka scharakteryzowała środowisko darczyńców, omówiła ofiarowywane dary książkowe a także kolekcje mineralogiczne, instrumenty muzyczne i gabinety fizyczne.

Kolejny prelegent, dr Jerzy Reizes-Dzieduszycki (Katowice), w referacie *Józef Łoziński jako współtwórca Biblioteki Poturzyckiej* omówił genezę tej Biblioteki, sięgającej swymi początkami XVIII w., jej losy oraz zbiory, o które zadbał bibliotekarz, stypendysta Włodzimierza Dzieduszyckiego, Józef Łoziński. To za jego sprawą zbiory biblioteczne zostały przeniesione do Lwowa i w 1858 r. udostępnione czytelnikom. Referent przedstawił w swoim wystąpieniu przede wszystkim zasługi szeregu osób, które przyczyniły się do gromadzenia i utrzymywania tej kolekcji.

Tematykę czytelnictwa podjęła dr Anna Dymmel (Lublin) w referacie *Czytelnictwo na prowincji – książka wśród mieszkańców Lublina w I połowie XIX w.* Autorka na podstawie dziewiętnastowiecznych akt notarialnych i zawartych w nich inwentarzy majątkowych, akt licytacji oraz testamentów próbowała odtworzyć kulturę i miejsce książki w życiu mieszkańców miasta. Wy-

nikami jej starannych poszukiwań był opis księgozbiorów należących do lublińian.

Prof. dr hab. Maria Konopka (Kraków) zaprezentowała natomiast *Kulturotwórczą rolę płatnych wypożyczalni książek na przykładzie Lwowa II połowy XIX w.* Autorka niezwykle ciekawie przedstawiła atmosferę Lwowa z XIX w., w którym różnego rodzaju organizacje zaczęły urządzać płatne wypożyczalnie książek. Celem referatu było porównanie zasad funkcjonowania tego rodzaju instytucji na terenie miasta (a dzięki poczcie także poza jego granicami). Przedstawiła również kanon lekturowy tych firm – zarówno literatury pięknej, jak i naukowej – oraz ustaliła pozytywne, kulturotwórcze walory płatnych wypożyczalni dla rozwoju czytelnictwa.

Prof. dr hab. Edward Różycki (Katowice), autor wystąpienia *Z dziejów książki polskiej na Braclawszczyźnie w XIX-XX w.* przedstawił trudne warunki rozwoju bibliotek polskiej szlachty oraz losy polskich księgozbiorów ziemiańskich, szkolnych i kościelnych w dawnym województwie braclawskim w okresie represji powojennych.

W ostatnim w tej sekcji wystąpieniu Karol Makles, student V roku Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego, zapoznał uczestników konferencji z działalnością, strukturą oraz składem osobowym *Śląskiego Towarzystwa Miłośników Książki i Grafiki 1937-1939*, które jest przedmiotem badań podjętych w ramach pracy magisterskiej i Koła Naukowego.

W drugim dniu obradowała także Sekcja 2 pod przewodnictwem prof. dr hab. Hanna Tadeusiewicz (Łódź), która zgromadziła znawców dziejów drukarstwa oraz zagadnień typograficznych a także czasopiśmiennictwa oraz bibliotek i literatury dla młodego czytelnika. Zaprezentowano w niej pięć referatów. Obrady rozpoczął prof. dr hab. Antoni Krawczyk referatem „*Przechodzenie centrum na peryferie wraz z osłabieniem roli układu centralnego w funkcjonowaniu książki*”. Autor tego niezwykle ciekawego tekstu podkreślił dobitnie, że książka, i to zarówno ta rękopiśmienna, jak i drukowana, najważniejsze funkcje powinna pełnić w miejscu jej powstania (centrum funkcjonowania książki). Często działo się jednak inaczej, zwłaszcza w okresie od starożytności do baroku – większe znaczenie książka zdobywała w znacznym oddaleniu od swojego „centrum”. Dziś także tego typu zdarzenia mają miejsce, co autor potwierdził swoim wystąpieniem i licznymi przykładami.

Dwa kolejne referaty dotyczyły zagadnień prasoznawczych. Historyczny temat losów wydawniczych oraz zawartości „*Drukarza Polskiego*” (1925-1939) – *pisma poznańskich drukarzy* podjęła przewodnicząca sekcji, prof. dr hab. H. Tadeusiewicz. Dzięki drukowanym na łamach periodyku artykułom dotyczącym aktualnych problemów bytowych, społecznych i zawodowych, czasopismo pełniło funkcje informacyjne i edukacyjne w środowisku wielkopolskich drukarzy. Zamieszczano tu także informacje o nowościach technicznych, a dla rozrywki teksty literackie, aforyzmy itd.

Współczesne oblicze *Czasopism dla dziewcząt w Polsce w latach 1990-2004* zaprezentowała prof. dr hab. Zofia Sokół (Kielce). Temat ten – według prelegentki – wciąż czeka na całościowe opracowanie. Czasopisma dla dziewcząt mają już bowiem swoją długą historię. Ukazują się od połowy XIX w., czyli od czasu, gdy utworzono żeńskie gimnazja i dziewczęta mogły zdawać maturę. Ogromne zmiany na rynku dziewczęcych czasopism nastąpiły wraz z przemianami ustrojowymi, kiedy to powstały liczne nowe tytuły prasowe. Autorka podkreśliła znaczenie takich elementów rynku medialnego, jak: popyt i podaż, kapitał zagraniczny, które jak wynika z przeprowadzonych badań rządzą polskim rynkiem prasowym i warunkują byt czasopism.

Dr Hanna Langer i mgr Daria Maciążka (Katowice), autorki wystąpienia *Biblioteki dla dzieci we Francji*, przypomniały o ważnych instytucjach, które pomogły w budowaniu dzisiejszego stanu francuskiego bibliotekarstwa dziecięcego. I tak w 1924 r. powstała *L'Heure Joyeuse – Godzina Radości*, wzorcowa

placówka i ośrodek dokumentacji książki dziecięcej oraz miejsce kształcenia zawodowego i pedagogicznego bibliotekarzy. Na początku lat sześćdziesiątych XX w. z kolei Anna Gruner Schlumberger założyła stowarzyszenie *La Joire par les Livres*, którego celem było popieranie rozwoju bibliotek dla dzieci we Francji. Współcześnie francuskie biblioteki dziecięce są ważnym elementem infrastruktury dzielnicy lub miasta. Oddziały dziecięce gromadzą rozmaite zbiory, nie tylko książkowe, ale także gry typu warcaby, szachy, puzzle, loteryjki i inne, ponadto zabawki, pluszowe misie, lalki. Prowadzą również bogatą działalność pedagogiczną, bibliotekarze opowiadają bajki, odbywają się spotkania z autorami i ilustratorami książeczek dla dzieci, organizuje się wystawy, redaguje się i drukuje gazetki, utwory czytelników, przygotowuje się montaż audiowizualne itp. Obecny okres to jednak zdaniem francuskich bibliotekarzy czas zastoju w rozwoju fachowej literatury, brakuje odpowiednich periodyków oraz zawodzi system kształcenia i doksztalcania bibliotekarzy pragnących się poświęcić pracy z młodzieżą.

Ostatni referat tej sekcji wygłosiła dr Barbara Pytlos (Katowice) na temat *Porozumienie międzykulturowe w książkach o pograniczu dla młodych odbiorców*. W literaturze młodzieżowej ważne miejsce przypada wspomnieniom z trudnych czasów zagarniania Kresów Wschodnich przez bolszewików (np. *Pożoga* Zofii Kossak, *Na ostatniej placówce* Elżbiety z Zaleskich Dorożyńskiej czy *Szczenięce lata* Melchiora Wańkowicza). Zagadnienie pogranicza zostało omówione przez prelegentkę także na podstawie innych utworów Z. Kossak i Z. Zurakowskiej.

Obrady tej sekcji zakończyły się dyskusją, w trakcie której podkreślono fakt, że książka (a w szerszym znaczeniu kultura) funkcjonują najpierw w miejscu swojego „centrum”, by po okresie mniejszego nią zainteresowania wpływać na życie kulturalne na „peryferiach” – i tam stanowić centrum przekazywania idei. Szersze znaczenie książki w kulturze może się jednak dopiero rozwinąć wtedy, gdy dociera ona właśnie do „peryferiów”. W dalszej części dyskusji podjęto problem kształtowania się zainteresowań czytelniczych, które rozwijają się (lub nie) często dzięki środowisku rodzinnemu. Uprzedzenia kulturowe (a zwłaszcza językowe) nie odgrywają tu większego znaczenia i jeśli książka jest interesująca, to cieszy się popularnością wśród czytelników. Dlatego też w konkluzji dyskusji stwierdzono, że książka może odgrywać znaczącą rolę w przewycięzaniu barier kulturowych.

Sekcji 3, poświęconej problematyce „Informacja naukowa – teoria i praktyka”, przewodniczyła prof. dr hab. Marta Skalska-Zlat. Prezentację referatów w ramach tej sekcji rozpoczęła dr Diana Piertuch-Reizes (Katowice), przedstawiając referat *O metodologii informacji naukowej*. Prelegentka skoncentrowała się na ogólnych problemach teorii i metodologii informacji naukowej oraz problemach szczegółowych w odniesieniu do działalności naukowo-informacyjnej i nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Rozważania autorka uzupełniła przypomnieniem koncepcji metodologicznej Thomasa Samuela Kuhna, podejmując próbę zastosowania kuhnowskiej metodologii do analizy badań w informacji naukowej.

Temat następnego referatu brzmiał *Wyszukiwanie informacji – poszukiwanie nowych rozwiązań*. Jego autor – prof. dr hab. Mirosław Górny (Poznań) – podkreślił, iż postęp w zakresie wyszukiwania informacji wynika przede wszystkim z rozwoju technologii informatycznych. Niestety, w znacznie mniejszym stopniu jest on widoczny w zakresie optymalnej organizacji informacji. Prelegent zadał pytanie, czy jest możliwe znalezienie takich rozwiązań, które znacznie podniosą efektywność wyszukiwania, nie wymagając równocześnie zastosowania bardzo kosztownych technologii i wyjątkowo czasochłonnych procedur. Wskazał m.in. na analizę zapytań użytkowników i na określanie nowych typów relacji między deskryptorami tezauryasa jako obiecujące w tym zakresie kierunki działań.

W kolejnym wystąpieniu prof. dr hab. Barbara Stefaniak, dr Agnieszka Bajor, dr Arkadiusz Pulikowski oraz dr Jacek Tomaszczyk (Katowice) przedstawili referat *Bibliograficzna baza danych CYTBIN*. Baza ta, zaprojektowana w Zakładzie Bibliografii i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego, ma w założeniu spełniać dwa cele – dydaktyczny i informacyjny. Obejmuje polskie bieżące czasopiśmiennictwo z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej począwszy od roku 2000 i budowana jest wspólnym wysiłkiem studentów oraz pracowników naukowych. Dotychczas opracowano publikacje z następujących czasopism: „Bibliotekarz”, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej”, „Przegląd Biblioteczny”, „Roczniki Biblioteczne” i „Zagadnienia Informacji Naukowej”. Rozpoczęto opracowanie materiałów zamieszczonych w „Bibliotece”, „Elektronicznym Biuletynie Informacyjnym Bibliotekarzy” oraz „Roczniku Biblioteki Narodowej”.

Na zakończenie prac sekcji prof. dr hab. Marta Skalska-Zlat (Wrocław) zaprezentowała referat *Zastosowania bibliometrii w badaniach Internetu: problematyka i przegląd*, w którym podjęła próbę ukazania skuteczności metod bibliometrycznych w badaniach Internetu oraz kierunki aktualnie prowadzonych badań. Internet, który w coraz większym stopniu zastępuje (wyręcza) tradycyjne sposoby publikowania i dostarczania informacji staje się przedmiotem wnikliwych badań oceniających jakość przekazywanej tą drogą wiedzy. Trwają – stwierdziła autorka – próby wykorzystania kwantytatywnych metod do oceny zawartości Internetu. Muszą być one jednak poprzedzone analizą różnic występujących między zasadami rządzącymi komunikacją elektroniczną i komunikacją tradycyjną.

Po przerwie przewodniczący poszczególnych sekcji tematycznych przedstawili sprawozdania z obrad, co dało przyczynek do wspólnej, podsumowującej konferencji dyskusji w Sali Rady Wydziału.

Konferencja ukazała rozległy i różnorodny, choć komplementarny zakres badań bibliologicznych, które w coraz większym stopniu wzbogacają się metodologią i problematyką dyscyplin pokrewnych, zwłaszcza historii i socjologii kultury prasoznawstwa, głównie ujęć antropologicznych, a także informatyki i technologii informacyjnej. Ukazując pola wspólne wskazano na problemy domagające się podjęcia, m.in. takie jak kultura książki środowisk lokalnych; prowincjonalne drukarstwo, czasopiśmiennictwo, bibliotekarstwo, drogi książki od centrum na pogranicza i odwrotnie; szerzenie się idei, kształtowanie mentalności grup społecznych jako odzwierciedlenie żywotnych zjawisk społecznych i kulturowych danej epoki. A na gruncie informacji naukowej – rola czynnika nie tylko technologicznego, ale i ludzkiego, humanistycznego, mentalnego i kompetencyjnego dla przebiegu i skuteczności procesów informacyjnych.

Kończąc, autorki sprawozdania chciały podziękować dr Annie Sitkowej, dr Hannie Langer, mgr Annie Augustyniak i dr. Arkadiuszowi Pulikowskiemu za materiały dokumentujące dyskusje kończące obrady poszczególnych sekcji problemowych.

Agnieszka Bajor
Beata Zołędowska
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytet Śląski

**BIBLIOTEKI NAUKOWE W KULTURZE I CYWILIZACJI:
DZIAŁANIA I CODZIENNOŚĆ**
Konferencja międzynarodowa
(Poznań, 15-17 czerwca 2005 r.)

W dniach 15-17 czerwca 2005 r. w Poznaniu odbyła się konferencja pt.: „Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji: działania i codzienność” zorganizowana przez Bibliotekę Politechniki Poznańskiej.

Po rozdaniu materiałów konferencyjnych, ok. 120 uczestników z Polski i z zagranicy (bibliotekarzy i osób współpracujących z bibliotekami) przywitali i przemówienie inauguracyjne wygłosili: JM Rektor Politechniki Poznańskiej prof. Jerzy Dembczyński oraz Dyrektor Biblioteki Głównej Politechniki Poznańskiej Halina Ganińska.

Pierwszego dnia, podczas sesji zatytułowanej: „O naturze biblioteki naukowej” wysłuchano czterech referatów. Prelegenci poruszyli zagadnienia dotyczące natury, trwałych i zmiennych funkcji bibliotek naukowych w przeszłości i w przyszłości.

Współczesne trendy w amerykańskich bibliotekach akademickich przedstawiła Maria Anna Jankowska. Na podstawie przeprowadzonych badań w latach 1991-2003 wykazała zmiany zapotrzebowań użytkowników na rodzaje usług i ich inne potrzeby informacyjne.

Grażyna Piotrowicz przypomniała rolę biblioteki w zaspokajaniu kulturowych i cywilizacyjnych potrzeb zmieniających się społeczeństw. Współczesne biblioteki w coraz większym stopniu wykorzystują rozwiązania oparte na nowoczesnych technologiach informatyczno-komunikacyjnych. Te, do tej pory funkcjonujące, tradycyjne biblioteki przekształcają się w biblioteki hybrydowe, w których przemianom podlegają: media, usługi, umiejętności, środowiska funkcjonowania bibliotek, aby elastyczniej reagować na potrzeby użytkowników – członków rozwijającego się społeczeństwa informacyjnego.

Zainteresowaniem cieszyło się wystąpienie Bożeny Jaskowskiej, która zwróciła uwagę na znaczenie bibliotek w kulturach narodowych, zwłaszcza polskiej, i wynikających z tego przyzwyczajzeń do określonych form kultury organizacyjnej oraz na zachowania i kulturę informacyjną użytkowników.

Drugi dzień konferencji rozpoczęto sesją pt.: „Globalizacja pracy biblioteki”. Procesowi globalizacji podlegają sfery życia i działalności człowieka, takie jak: rynek ekonomiczny, polityka, filozofia, kultura. Wanda Pindłowa w swoim wystąpieniu zwróciła uwagę na wpływ zjawiska globalizacji na pracę w bibliotekach. Mirosław Górny zastanawiał się, jakie miejsce w cyfrowej infrastrukturze informacyjnej mają zająć biblioteki akademickie i inne biblioteki naukowe.

Zmiany w dostępie do informacji wymuszają monopolizację i komercjalizację na rynku wydawniczym. Prelegenci omawiali kolejno przyczyny i skutki tego zjawiska. Jan Andrzej Nikisch wykazał, że zachowania globalistów i grup osób zmierzających do osłabienia negatywnego wpływu globalizacji spowodowały powstanie dwóch źródeł dostępu do informacji naukowych: komercyjnych i ukierunkowanych na tworzenie alternatywnych źródeł informacji naukowej (np.: SPARC – w początkowej fazie projektu), udostępnianie bezpłatnych pełnotekstowych czasopism naukowych (np. Open Access), tworzenie konsorcjów nabywców informacji przez instytuty naukowo-badawcze i biblioteki naukowe (np.: eLFL.net).

O podobnym problemie dostępu do informacji naukowej mówiła Teresa Górecka-Kleijs. Autorka przedstawiła istniejący w Polsce od pięciu lat projekt eIFL-EBSCO, umożliwiający dostęp do bazy EBSCO zawartości zagranicznych naukowych czasopism dziedzinowych. Coraz szybszy i łatwiejszy dostęp

do różnego typu mediów oraz cyfrowy przekaz informacji doprowadziły do tego, że informacja stała się towarem, który można sprzedać lub kupić. Współczesne sposoby komunikacji wykorzystujące Internet umożliwiły nowe, zdalne formy kształcenia (np. e-learnig) oraz rozwinęły współpracę międzynarodową w globalnej wiosce (np. projekt UE eContent).

Referaty sesji popołudniowej dotyczyły tematu: „Biblioteka – tradycja i współczesność”. Uczestnicy konferencji usłyszeli wypowiedzi o historii i codziennych doświadczeniach zawodowych przedstawicieli kolejnych bibliotek: Republikańskiej Naučno-Tehnińskiej Biblioteki Belarusa, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. W obliczu współczesnych zapotrzebowań użytkownika nastawionego na szybkie i trafne uzyskanie informacji zauważa się, że nie radzi on sobie z zalewem informacji i ich selekcją. Co więcej, użytkownik sądzi, że to bibliotekarz ma obowiązek znaleźć dla niego potrzebne informacje. O umiejętnościach posługiwania się informacją można mówić wtedy, gdy dana osoba jest w stanie stwierdzić, że informacja jest jej potrzebna, wie gdzie ją odnaleźć, umie ją ocenić i efektywnie wykorzystać (definicja American Library Association, ALA¹). Role tych umiejętności i ich potrzebę dostrzegają bibliotekarze Oddziałów Informacji Naukowej. Zauważają, że niezbędne jest wcześniejsze przeszkolenie pracowników w tym zakresie i przygotowanie odpowiedniego programu szkoleń dla szerszego grona odbiorców. Wzrost zainteresowania i popularności bibliotek wynika także z działań promocyjnych instytucji mających na celu upowszechnianie osiągnięć nauki i kultury oraz korzystania z zasobów bibliotek. Sposób budowania wizerunku biblioteki w strukturze organizacyjnej uczelni, kształtowanie kultury wewnątrz instytucji i prowadzenie działań marketingowych i promocyjnych biblioteki, wewnątrz i na zewnątrz, poznaliśmy na przykładzie Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej. Kulturotwórczą rolę bibliotek przypominała Aldona Chachlikowska z Biblioteki Uniwersytetu Poznańskiego. Ta rola realizowana jest wobec wszystkich użytkowników: studentów, pracowników Uczelni, pracowników Biblioteki i sieci bibliotek, mieszkańców miasta, regionu, kraju. Potrzeby artystyczne prezentowali użytkownicy Biblioteki Głównej Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Z kolei pracownicy trzech bibliotek wydziałowych Politechniki Częstochowskiej przeprowadzili badania i analizę potrzeb studentów. Na jakość usług podejmowanych w ostatnich latach zwróciły uwagę Oddziały Informacji Naukowej Akademii Pedagogicznej w Krakowie. Przedstawiono metody i sposoby nawiązywania pozytywnych relacji z użytkownikami w kontekście nowych technologii informacyjnych.

Sesja czwarta, popołudniowa, dotyczyła bloku pt.: „Cywilizacja cyfrowa i biblioteki”. W Niemczech, w celu umożliwienia dostępu do cyfrowej literatury dziedzinowej zainicjowano wirtualną bibliotekę techniczną „ViFaTec – Die Virtuelle Fachbibliothek Technik” przy Technische Universität Hannover.

Prelegentka Maria Burchard opisała przemiany w polskich bibliotekach akademickich i naukowych wynikających z przystąpienia do Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT oraz czerpanych ze współpracy korzyści: przyśpieszenie i ujednoczenie jakości danych w budowaniu katalogów lokalnych, uczestnictwo bibliotek we współkatalogowaniu wykluczającym dublowanie pracy, udział w budowaniu spójnego systemu danych w skali krajowej stanowiących centralny system informacji o posiadanych przez biblioteki zbiorach i ich dostępności dla użytkownika. Katalogi przestały być lokalne, a stały się wspólne i dostępne w Internecie. Niezbędna stała się obserwacja i analiza przemian w bibliotekarstwie międzynarodowym, formatach, przepisach katalogowania, a także zasadach tworzenia i stosowania rekordów haseł

¹ Definicja „umiejętności informacyjnych” *information literacy IL* została sformułowana przez ALA, zob. Derfert-Wolf, L. *Information literacy – koncepcje i nauczanie umiejętności informacyjnych*. *EBIB Elektryczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], 2005 nr 1 (62); [dostęp 10.01.2005 r.]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2005/62/derfert.php-4>.

wzorcowych (KHW) oraz rozwoju języków informacyjnych. Na pracownikach Centrum spoczywa obowiązek, aby obserwowalne międzynarodowe przemiany konfrontować z praktyką realizowaną w polskim katalogowaniu, podążać za nimi, aby wspólnie wytwarzane dane były najwyższej jakości, przygotowane na rozwój systemów komputerowych i pełne wykorzystanie oferowanych przez nie narzędzi.

Kolejne wystąpienie dotyczyło inicjatywy Open Access, która promuje wolny i darmowy dostęp do cyfrowych zasobów wiedzy. Z kolei Anna Łozowska zwróciła uwagę na konieczność identyfikacji dokumentów elektronicznych w sieci poprzez system DOI – Digital Object Identifier.

Dzięki następnemu wystąpieniu słuchacze mogli poznać, w jaki sposób tworzy się katalog czasopism elektronicznych na podstawie informacji udostępnianych przez dostawców oraz metodą wiązania informacji o poszczególnych czasopismach elektronicznych z opisami tych samych czasopism w wersji drukowanej w katalogu elektronicznym na przykładzie Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej.

Doświadczenia tworzenia katalogu komputerowego w systemie VTLS w latach 1996-2005 i efekty współpracy z NUKAT przedstawiła Małgorzata Jaworowska z Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej.

Kwestię udostępniania, magazynowania, ochrony i kontroli dokumentów na nośnikach CD-ROM w polskich bibliotekach naukowych, a także problemy przestrzegania i ochrony praw autorskich zaprezentowali bibliotekarze z Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Z kolei pracownicy bibliotek Uniwersytetu Jagiellońskiego podzielili się doświadczeniami z zakresu promocji i wykorzystania e-czasopism.

Danuta Dados i Roman Tomaszewski zwrócili uwagę na zmiany zachodzące w katalogach komputerowych wywołane współpracą bibliotek na szczeblu uczelnianym, lokalnym i narodowym, a także na coraz trudniejsze wyszukiwanie informacji w Internecie, co prowadzi do tworzenia katalogów wyselekcjonowanych bezpłatnych zasobów, np. projektu CORC.

Elżbieta Kochan w referacie na temat wykorzystania nowoczesnych technologii informacyjnych w bibliotece akademickiej na przykładzie Centrum Dokumentacji Europejskiej w Bibliotece Głównej Akademii Ekonomicznej w Krakowie, zwróciła uwagę na uczestnictwo Polski w europejskim programie budowy społeczeństwa informacyjnego. Skoncentrowała się nad możliwościami realizacji światowej cyberprzestrzeni i nad potrzebą stałego podnoszenia kwalifikacji i umiejętności przez bibliotekarzy.

Wieczorem odbyła się uroczysta kolacja jubileuszowa z okazji 60-lecia istnienia Biblioteki Politechniki Poznańskiej w holu Centrum Wykładowego Politechniki Poznańskiej.

Sesja trzeciego dnia przebiegała pod tytułem „Status edukacyjny bibliotekarza”. Dorota Gill-Tarnowska omówiła historię zawodu bibliotekarza. Pierwotna rola, zadania i status bibliotekarza zmieniały się na przestrzeni wieków w zależności od typów bibliotek. Znaczny poziom ewolucji zawód odnotował w ostatnich latach. Do dziś jednak powszechne są stereotypy dotyczące biblioteki i bibliotekarzy. Autorka referatu przywołała badania Henryka Hollendra, który zajął się charakterystyką działań zawodowych, wyodrębniając cztery grupy pracowników biblioteki odpowiadające specjalizacjom zawodowym, określając przy tym rodzaj wykonywanych czynności. Należy zaznaczyć, że biblioteka jest takim miejscem pracy, gdzie oprócz wykwalifikowanych bibliotekarzy zatrudnia się specjalistów innych zawodów i specjalności. Różne są motywy podejmowania zawodu bibliotekarza i różny poziom satysfakcji z jego wykonywania. W XIX wieku był to zawód cieszący się wielką rangą, dzisiaj – zawód dający możliwość wykorzystania swojej profesjonalnej wiedzy i posiadanych umiejętności. Oczekuje się, że bibliotekarz powinien być osobą wszechstronną i posiadać określone cechy charakteru i osobowości, powinien mieć

świadomość konieczności ciągłego podnoszenia swoich kwalifikacji i umiejętności, aby móc czerpać satysfakcję ze swojej pracy.

W kolejnym referacie Bolesław Howorka poruszył temat statusu prawnego zawodu bibliotekarza w bibliotece naukowej i w bibliotece w ogóle. Prelegent omówił regulacje prawne dotyczące zawodu, wymienił uchylone akty normatywne, które regulowały status zawodowy bibliotekarza, omówił przepisy obecnie obowiązujące, przygotowywaną ustawę: „Prawo o szkolnictwie wyższym”, przepisy dotyczące bibliotekarzy zatrudnionych w szkołach wyższych, oraz problematykę związaną z przepisami o wykonywaniu zawodu w państwach członkowskich UE.

Natomiast Wiesława Gmiterek w swoim referacie poruszyła historyczny zarys miejsca i roli bibliotekarzy dyplomowanych w bibliotekach naukowych. Autorka przypomniała uczestnikom, że w okresie międzywojennym bibliotekarze naukowcy stanowili elitę zawodu, zaś po II wojnie światowej zmieniał się ich status, obowiązki i prawa w myśl nowelizowanych co kilka lat przepisów przy jednocześnie stale wysokich wymaganiach, zarówno na egzaminie, jak i w działalności zawodowej i naukowo-badawczej. Prelegentka zastanawiała się, jakie powinno być miejsce i rola bibliotekarzy dyplomowanych w najbliższej przyszłości, biorąc pod uwagę dyskusje na jego temat, toczące się od lat na łamach czasopism bibliotekarskich.

Barbara Barańska-Malinowska przedstawiła problematykę funkcjonowania biblioteki z perspektywy strategii organizacji i zarządzania jako czynników ściśle przedkładających się na jej codzienne działania. Prelegentka wskazała na wartości tkwiące w kulturze organizacyjnej biblioteki, odpowiedni dobór kadr, by korzystać z wiedzy, doświadczeń i umiejętności personelu w codziennym funkcjonowaniu instytucji. Analizując codzienną pracę bibliotekarzy autorka referatu zastanawiała się w jakim stopniu i w jakich obszarach wykorzystują oni zdobytą do tej pory wiedzę, a w jakich ta sama codzienność zmusza ich do kształcenia i doskonalenia swoich umiejętności. W celu osiągnięcia doskonałości i profesjonalizmu w wykonywaniu codziennych zadań, bibliotekarz musi łączyć wieloletnie tradycje bibliotekarskie, swoją wiedzę specjalistyczną i doświadczenie zawodowe z innowacyjnymi metodami pracy zdobywanymi poprzez doskonalenie zawodowe.

Z kolei, Stefan Kubów zwrócił uwagę na wartości zawodowe bibliotekarzy, a także na to, że jest to zawód wymagający zachowań interaktywnych, świadczenia usług i działań wychowawczych. Przeprowadzono badania na grupie bibliotekarzy i adeptów do tego zawodu pod względem: wartości, stosunku do pracy, wykształcenia, rzetelności i sumienności, altruizmu, pomocniczości, sprawiedliwości, uczciwości, zaufania. Analiza badań wykazała różnice pokoleniowe w podejściu do wartości, wykonywania tego zawodu i wyobrażeniach o przyszłej pracy. Obecnie profesja ta jest traktowana jak wiele innych zawodów, słabnie przeświadczenie o jego służebności i relatywnej zgodzie na niższe wynagrodzenie.

Referat Magdaleny Karciarz dotyczył etycznych aspektów zarządzania w codziennym funkcjonowaniu biblioteki. W wystąpieniu zwrócono uwagę na deklarowane i realizowane powinności pracowników instytucji, etyczne, bądź nieetyczne postępowanie, powstające konflikty na linii szef-pracownik wyznaczone przez prawo do prywatności według pracowników i konieczność ich kontrolowania według pracodawcy. Choć strategia codziennej pracy bibliotekarzy jest ściśle związana z kulturą i etyką zarządzania organizacją oraz typem biblioteki, nie bez znaczenia pozostają wartości zawodowe i osobiste jakimi odznaczają się sami bibliotekarze.

Na ostatni dzień konferencji zaplanowano sesję pt.: „Biblioteka Politechniki Poznańskiej 1919-1945-2005”. Poruszono zagadnienia związane z zadaniami bibliotek technicznych w zakresie kształcenia i wykorzystania źródeł elektronicznych w dydaktyce. Zaprezentowano dziewięćdziesięcioletnie doświadcze-

nia użytkowania systemu HORIZON, usługi biblioteczne politechnik polskich w przeszłości, obecne i planowane na przyszłość. Jubileusz Biblioteki Głównej Politechniki Poznańskiej stał się okazją do zaprezentowania dotychczasowej pracy, jej wyników i osiągnięć pracowników na różnych polach działalności zawodowej oraz plany rozwojowe na przyszłość.

W trakcie konferencji naukowcy i bibliotekarze z Polski i z zagranicy mieli okazję do wymiany doświadczeń i poglądów, a także do przeciągających się spotkań w kularach.

Swoje miejsce w przestrzeni wirtualnej zaprezentowały także firmy: A.B.E. Marketing, SUWECO SK. Firma IPS prezentowała serwis Wiley InterScience, oraz Max Elektronik S.A.

Joanna Okarma
Centrum NUKAT
Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

Sprawozdanie wpłynęło do redakcji 24 sierpnia 2005 r.

RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2005 z. 4
PL ISSN 0033-202X

SYSTEMOWE BADANIE BIBLIOTEK

Anna S i t a r s k a. Systemowe badanie bibliotek. Studium metodologiczne. Wyd. 2. Białystok: Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego, 2005, 222 s. (Z Prac Naukowych Książnicy Podlaskiej, nr 1)

Pierwsze wydanie książki Anny Sitarskiej ukazało się w 1989 r. w nakładzie zaledwie 170 egzemplarzy. Od tego czasu, zdaniem autorki, w piśmiennictwie fachowym całkowicie brak jest jakiegokolwiek innej literatury, w której podjęto by starania „całościowego powiązania wybranych elementów podejścia systemowego z problematyką badawczą bibliotek współczesnych” (s. 8). Drugie wydanie książki umożliwia zapoznanie czytelników z nieznacznie tylko zmienioną jej wersją.

Pytanie, którego nie sposób w tym momencie pominąć, to czy w ogóle warto poświęcać swój czas pozycji sprzed ponad dekady, skoro trudno nam nadążyć za zmianami zachodzącymi w rzeczywistości dnia dzisiejszego, również tej bibliotecznej. Nie sposób jednak udzielić na nie odpowiedzi bez pobieżnego choćby zapoznania się z treścią książki, a co za tym idzie, ocenić jej braki i wykorzystać to, co może nam zaoferować.

Zasadniczą część rozważań autorka skupiła w czterech rozdziałach, luźno tylko ze sobą powiązanych tak, że każdy z nich może być traktowany jako samodzielny wywód. Pierwszy z nich nosi tytuł: *Tropami idei systemowych w bibliotekarstwie* i odwołuje się do tych pól wiedzy z zakresu poruszanej dziedziny, na których myślenie systemowe odcisnęło już swoje piętno, bądź które wykazują gotowość do wykorzystania jego idei. Anna Sitarska proponuje tu ujęcie merytoryczne, nie zaś historyczne, co wymusza pominięcie prac takich badaczy jak Jan Muszkowski, Karol Głombiowski czy Krzysztof Migoń¹. Konieczność tę autorka tłumaczy faktem, iż ich dokonania widoczne są przede wszystkim w historycznym aspekcie bibliotekoznawstwa, zaś „w sferze problematyki współczesnej wpływ ten zmniejsza się znacznie na skutek m.in. odmiennych orientacji metodologicznych” (s. 23).

System jako punkt widzenia, rozdział drugi, ma charakter scalający bibliotekoznawstwo z innymi dziedzinami wspomagającymi jego działania, jak socjologia kultury, socjologia wiedzy oraz teoria organizacji i zarządzania. Autorka stara się tu wykazać obecność zależności pomiędzy rzeczywistością społeczną a biblioteczną, dlatego też w obszar jej zainteresowań wpisują się te a nie inne dziedziny. Pominięta została również informacja naukowa, jako że przyczynia się ona przede wszystkim do wzmożonego zastosowania komputerów w placówkach bibliotecznych, a tym samym wnosi do nich głównie ele-

¹ Autorka odnosi się do następujących prac: J. Muszkowski: *Życie książki*. Warszawa 1951, K. Głombiowski: *Książka w procesie komunikacji społecznej*. Wrocław 1980, K. Migoń: *Nauka o książce. Zarys problematyki*. Wrocław 1984.

menty inżynierii systemowej. Poza tym, zdobycze informacji naukowej można chyba uznać za dobrze osadzone na gruncie polskiego bibliotekoznawstwa, zaś autorka *Systemowego badania bibliotek* z założenia wydaje się celować przede wszystkim w ujawnianie i zwracaniu uwagi na wcale lub w niewielkim dotychczas stopniu zagospodarowane pola działalności związanej z problemami bibliotek.

Dwa kolejne rozdziały, trzeci i czwarty, bardziej szczegółowo zajmują się zagadnieniem podejścia systemowego, czynią to jednak każde z innej perspektywy. I tak, *Aspekty poznawania i projektowania systemów bibliotecznych* koncentrują się wokół dwóch zadań: analizy stanu obecnego placówek pod kątem myślenia systemowego oraz projektowania przyszłych tego typu instytucji zgodnie z tym podejściem, na podstawie uzyskanych wyników analiz. Szczególny nacisk położony jest tu na współzależność dwóch wymienionych powyżej elementów. Zdaniem autorki, jako że „biblioteki z założenia są (...) systemami nastawionymi na zaspokajanie potrzeb czytelniczych i informacyjnych stale zmieniającego się, dynamicznego środowiska społecznego” (s. 25), przyczyn niesprawnego działania placówki należy doszukiwać się w niej samej, nie w świecie zewnętrznym, do którego to ona winna się przecież dostosować. Dlatego też tak ważne przed wprowadzeniem jakichkolwiek innowacji wydaje się być zbadanie faktycznej kondycji biblioteki. Działanie to może pomóc nie tylko w znalezieniu braków w systemie, ale i – poparte wiedzą o aktualnych potrzebach użytkowników – doprowadzić do ich zlikwidowania.

Ostatnia część, *Biblioteka jako system działań* to próba przybliżenia czytelnikom szkód, jakie czyni po dziś dzień pokutujące w ścianach bibliotek przeswiadczenie, iż najlepszą metodą na sprawne funkcjonowanie placówki jest całkowita rozdzielnosc jej aktywności związanej z pozyskiwaniem i włączaniem książek do zbiorów oraz bezpośredniej obsługi użytkownika. Na przykładzie uogólnionego modelu działań, Anna Sitarska identyfikuje szeroką gamę wciąż ignorowanych we współczesnej praktyce bibliotecznej powiązań pomiędzy tymi dwoma nurtami działalności, zadając tym samym kłom rozpowszechnionej zasadzie niekrzyżowania się dróg książki i czytelnika.

Co do uwag krytycznych względem książki, nie nastroczają one trudności o tyle, że i na wstępie, i w zakończeniu kieruje je pod swoim adresem sama autorka, z góry wytrącając broń z ręki ewentualnym malkontentom. Jako pierwsze nasuwa się więc zbyt ogólne potraktowanie problemu, co uzasadnić można jednak chęcią ukazania biblioteki w jak najszerszym kontekście rzeczywistości społecznej, nie zaś jako wyizolowanej, odrębnej instytucji, tworzącej zamknięty system. Na zainteresowanych pogłębieniem wiedzy w zakresie któregoś z poruszonych w książce aspektów podejścia systemowego czeka zresztą pokaźna lista lektur uzupełniających. Pamiętajmy jednak o tym, iż lista ta nie obejmuje najnowszych pozycji. Biorąc pod uwagę 16 lat, które minęły od pierwszego wydania książki, należałoby ją zaktualizować. Pomocna okazuje się sama autorka, która przedmowę do drugiego wydania książki opatrzyła pokaźną liczbą przypisów, w których cytuje najnowsze prace z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

Pewne rozczarowanie może wywołać u czytelnika brak jednoznacznego określenia samego systemu bibliotecznego, który skądinąd stanowi główny problem rozważań i jako taki powinien być możliwie jasno sprecyzowany. Autorka tłumaczy tymczasem, iż względność znaczeniowa pozwala tu na różne ujęcia tego pojęcia, a, co za tym idzie, różne jego definicje. Ze zrozumiałych przyczyn owa sugerowana płynność znaczeniowa może powodować konsternację i irytację tych odbiorców, którzy sięgną po książkę w poszukiwaniu prostych odpowiedzi na trudne pytania, a znajdując... no właśnie, co? Cóż, przy odrobinie inwencji, być może obiecaną przez autorkę przestrzeń dla własnej aktywności, krótko mówiąc, inspirację dla dalszych, samodzielnych poszukiwań.

Z braków mających pragmatyczne podłoże wymienić należy zupełne pominięcie strony finansowej bibliotek, która przecież ma swoje znaczące miejsce w systemie bibliotecznym. To niedociągnięcie wydaje się być jednak stosunkowo łatwe do zrozumienia – nie prowadzi się w Polsce badań, które mogłyby się stać w tym aspekcie rozważań wiarygodnym punktem odniesienia. Brak takich danych wydaje się kardynalnym błędem, wymagającym jak najszybszego naprawienia, co już przed kilkunastoma laty zresztą, sygnalizowała Jadwiga Kołodziejska, cytowana w przedmowie do *Systemowego badania bibliotek*: „(...) nie potrafimy odpowiedzieć na pytanie dotyczące kosztów utrzymania bibliotek (...). Nie wiemy, jaki odsetek nakładów na naukę i oświatę stanowią wydatki na biblioteki naukowe i szkolne. Nie potrafiliśmy również obliczyć jaką część w finalnych usługach bibliotek (zwłaszcza w zakresie informacji i udostępniania) stanowią płace bibliotekarzy” (s. 26). Z pewnością ze względu na potencjalną wagę informacji, o których mowa, niszę tę wymienia Anna Sitarska pośród innych czekających na zainteresowanie kierunków zmian, których analiza wymaga podejścia systemowego.

W podsumowaniu refleksji na temat książki Anny Sitarskiej trzeba spróbować odpowiedzieć na pytanie postawione na wstępie pytanie. Czy warto zajrzeć do tej książki? Czy dziś jest ona wciąż potrzebna? Uważam, że tak. Przede wszystkim, problem poruszany przez autorkę jest wciąż aktualny. Biblioteki nadal borykają się z trudnościami wynikającymi z traktowania ich jak bytów nie powiązanych siecią zależności ani z własnym środowiskiem, ani też z otoczeniem zewnętrznym. Podejście systemowe z pewnością nie stanowi panaceum na wszystkie bolączki ani bibliotekarzy, ani czytelników, ale też naiwnością byłoby się tego po nim spodziewać. Mogłoby się ono jednak stać punktem wyjścia do konstruktywnych zmian, których potrzebę z pewnością odczuwają użytkownicy bibliotek i ich pracownicy. Tym ostatnim zresztą – bez wątpliwości – książka przyda się w procesie doskonalenia warsztatu pracy. Być może również lektura ta stanie się dla nich impulsem do walki o wprowadzenie zmian. Wszyscy co prawda wiedzą, że są one potrzebne, a jednak nikt ich nie podejmuje, póki „stary” model jeszcze jakoś, nieważne, dobrze czy źle, funkcjonuje. Sądzę też, że zapoznanie się z Systemowym badaniem bibliotek może się okazać szczególnie korzystne dla studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, częstokroć zapewne zastanawiających się nad tym, co czeka ich na przyszłych stanowiskach pracy. Dzięki tej książce być może w nowym świetle ujrzą oni swój kierunek, w wielu przypadkach wybrany pewnie nie na skutek przemyśleń, a jedynie przypadku. Możliwe, iż pozbędą się wątpliwości, czy we współczesnym świecie wciąż potrzeba bibliotek i osób w nich pracujących. Tekst Anny Sitarskiej przybliży studentom nie tylko perspektywy rozwoju zgłębianej przez nich dyscypliny, ale również, a może przede wszystkim, daje spojrzenie na kwestię bibliotek w szerszym kontekście.

Seweryn Dobrzelewski
Instytut Informacji Naukowej
i Studiów Bibliologicznych UW

Recenzja wpłynęła do redakcji 2 listopada 2005 r.

BIBLIOTEKARZ PRZECIW STEREOTYPOWYM WIZERUNKOM OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Sławomira S a d o w s k a. Ku edukacji zorientowanej na zmianę społecznego obrazu osób niepełnosprawnych. Toruń: Wydaw. Edukacyjne „Akapit”, 2005, 244 s.

„Jacek siedział przy stoliku, na którym leżała wielka książka o grubych kartach z kremowego papieru. Te karty były pokryte rządami wypukłych kropek, jak gdyby haftowanych w rozmaite desenie. Jacek, czytając miarowo wodził po nich palcami”.

Zacytowany fragment czytanki pochodzi z podręcznika dla drugoklasistów z serii „Moja Szkoła”. Dalej uczniowie dowiadują się, że Jacek w sztuce czytania przewyższa swoich pełnosprawnych rówieśników, po czym, pomimo swojej niepełnosprawności wzroku z powodzeniem zjeżdża z nimi na sankach. Dla nikogo nie jest słabszy, gorszy, nie wymaga specjalnej pomocy. Żyje jak każdy ośmiolatek.

Niestety podręczników szkolnych, w których świadomie pisze się o niepełnosprawności jest w Polsce jak na lekarstwo. Podobnie, w świadomości społecznej marginalnie dostrzegany jest człowiek niepełnosprawny, dla którego sami nie wyznaczylibyśmy granic jego funkcjonowania. O problemach postrzegania niepełnosprawnych – a nie jak byłoby wygodniej o problemie niepełnosprawności – traktuje opracowanie Sławomiry Sadowskiej pt. *Ku edukacji zorientowanej na zmianę społecznego obrazu osób niepełnosprawnych* opublikowane niedawno przez toruńskie Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”. Praca składa się z trzech głównych części. W pierwszej autorka zajęła się rozważaniami na temat obecności osób niepełnosprawnych w społeczeństwie. Jak się okazuje, jesteśmy społeczeństwem ludzi zdrowych, w którym osoby niewidome, głuche, upośledzone umysłowo są dodatkiem. Skoro my to swoi, zatem oni muszą być obcy. Dlatego wciąż pokutują w nas stereotypowe poglądy o naturze niepełnosprawności i jeśli zauważamy w naszym życiu osobę niepełnosprawną, to właśnie jej stan zdominuje nasze spostrzeżenia. Etykieta inności wciąż wygrywa, a takie filmy, jak „Piękny umysł” lub książki *Poczwarzka* D. Terakowskiej czy *Cela* A. Sobolewskiej, w których niepełnosprawny jest po prostu o s o b ą i działa nieschematycznie, stanowią rzadkie przykłady właściwie rozumianej integracji.

Skoro tak przykra rzeczywistość panuje w całym współczesnym społeczeństwie, nie może dziwić, że i w kręgach polskiej szkoły niepełnosprawny to wciąż ten obcy. Tym kwestiom S. Sadowska poświęciła drugą część swojej książki. Logiczną konsekwencją tych rozważań stała się część trzecia, w której dokonano analizy dotyczącej tworzenia lepszych podstaw komunikacyjnych między sprawnymi i niepełnosprawnymi członkami społeczeństwa. Tworzenie wspólnej tożsamości powinno bowiem być niezbędnym elementem rozwoju cywilizacyjnego.

I tutaj właśnie pojawia się wyzwanie przed pedagogami, przy czym mowa nie tylko o najbardziej wyspecjalizowanych pedagogach specjalnych, ale o wszystkich pracownikach dydaktycznych w szkołach, a zatem i nauczycielach-bibliotekarzach. Otóż zdaniem cytowanego w książce H. Giroux, naturalnym inkubatorem zmian w społeczeństwie jest szkoła mająca dostarczać modeli dla nowych form uczenia się i społecznych stosunków. Nauczyciele traktowani jako transformatywni intelektualści powinni być tymi, którzy prowadzą do nowej moralności, do nowego postrzegania sprawiedliwości społecznej.

W tym miejscu warto zastanowić się nad możliwościami jeszcze pełniejszego kształtowania akceptacji różnic i tolerancji. Rolę nie mniejszą niż szkoła

w procesie wychowania spełnia kultura. Jednym z jej podstawowych łączników z konsumentem jest biblioteka publiczna, mogąca (a może raczej powinna?) potencjalnie sprawować podobną funkcję w osiedlowej wspólnocie mieszkańców, jak biblioteka szkolna w środowisku szkolnym. Obie muszą być pewnego rodzaju centrami nie tylko informacji, ale również kreowania nowych postaw. To właśnie bibliotekarz, ze względu na charakter pracy ma ogromne szanse na dotarcie do szerszej grupy odbiorców i praktyczny udział w redefiniowaniu wspólnie z nimi terminu niepełnosprawność. Drugoplanową jest kwestia wyboru metody pracy, ważne by była to praca rzeczywista, w której obowiązki są nieco większe niż pilnowanie terminu zwrotu książek.

Tomasz Kruszewski
Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii
Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Recenzja wpłynęła do redakcji 28 października 2005 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Diana Pietruch-Reizes w książce *Biblioteka i informacja w systemie parlamentarnym Unii Europejskiej i Rady Europy* przedstawiła znaczenie i funkcjonowanie biblioteki oraz informacji w praktyce parlamentarnej (Pietruch-Reizes, 2005). Autorka omówiła historię bibliotekarstwa parlamentarnego, scharakteryzowała miejsce biblioteki i informacji w działalności międzynarodowych instytucji parlamentarnych, dokonała przeglądu parlamentarnych służb naukowo-badawczych w państwach Unii Europejskiej pod kątem ich integracji z bibliotekami parlamentarnymi. Osobny rozdział poświęcony został prezentacji biblioteki i informacji parlamentarnej w Polsce.

Sekcja Bibliotek Muzycznych przy SBP, stanowiąca jednocześnie Polską Grupę Narodową w Międzynarodowym Stowarzyszeniu Muzycznych Bibliotek, Archiwów i Ośrodków Informacji (IAML) obchodziła w 2004 r. czterdziestą rocznicę utworzenia. Z tej okazji w dniach 20-22.10.2004 r. odbyła się Nadzwyczajna Ogólnopolska Konferencja Bibliotekarzy Muzycznych. Materiały z konferencji (Maculewicz i Spóz, red., 2005) zawierają artykuły dokumentujące historię sekcji, przedstawiają sylwetki wybitnych bibliotekarzy muzycznych, a także współczesną problematykę bibliotekarstwa muzycznego.

Swój jubileusz, pięćdziesięciolecie działalności, obchodziła również inna zasłużona dla bibliotekarstwa instytucja – Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej. W publikacji *Biblioteka w społeczeństwie informacyjnym* (Drzewiecki i Majewska, red., 2005) przedstawiono materiały z jubileuszowej konferencji pt. „Strategie bibliotek w działaniach edukacyjnych i medialnych”, która odbyła się w Jarocinie w dniach 14-16 listopada 2004 r. W referatach rozważano m.in. kwestie edukacyjnych funkcji bibliotek, barier w dostępie do informacji, możliwości kształtowania kompetencji użytkowników w bibliotekach. W drugiej części publikacji zaprezentowano materiał informacyjny, dotyczący historii i współczesności CEBID-u.

Ukazała się kolejna publikacja związana z corocznymi konferencjami bibliotek wyższych szkół niepaństwowych. Tym razem tematem konferencji odbywającej się w dniach 8-10.09.2004 r. w Białymstoku była działalność naukowa i informacyjna bibliotek uczelnianych (Czyżewska, red., 2005). Przedstawiono m. in. raport z badań ankietowych, dotyczący działalności naukowej bibliotek uczelni niepaństwowych, artykuły prezentujące różne formy aktywności naukowej i informacyjnej bibliotek.

Interesujący obszar badawczy, jakim jest pogranicze reprezentuje książka *Historia książki na terenach pogranicza i jej rola w kształtowaniu społeczeństw wielokulturowych*. Zawiera ona artykuły i komunikaty z polsko-niemieckiej konferencji bibliotekarzy (Raczyńska, red., 2005), która odbyła się w Zielonej Górze w dniach 21-22 kwietnia 2005 r. W książce zamieszczono nie tylko, jak sugeruje tytuł, materiały dotyczące historii książki na terenach pogranicza polsko-niemieckiego, ale także artykuły o aktualnej współpracy bibliotek na tych obszarach. Referaty i komunikaty opublikowano w języku polskim i niemieckim.

W obszarze badań historycznych mieści się praca Stanisława Roszaka *Archiwa sarmackiej pamięci*, analizująca funkcję i rolę rękopiśmiennej księgi typu *silva rerum* w kulturze Rzeczypospolitej (Roszak, 2005). Sylwy jako zjawisko rozpowszechnione w epoce sarmatyzmu odzwierciedlały cechy tej formacji. „Zawarte w nich teksty, utrwalone z myślą o aktualnych potrzebach oraz o potrzebach przyszłych pokoleń pełniły funkcję kompendium politycznego, podręcznego zbioru wzorcowych listów i mów na każdą okazję, anegdot i sentencji, których znajomość warunkowała w towarzystwie pozycję człowieka bywałego” (s. 4).

W odróżnieniu od dotychczasowych badań praca stanowi próbę ujęcia dynamicznego, wskazując na różnorodne i zmieniające się funkcje badanych rękopisów, w zależności od potrzeb twórców i odbiorców. Zawiera obszerną bibliografię przedmiotu.

Próbę rozpoznania problematyki prasy lokalnej w najnowszej historii Polski podjął Marian Gierula w książce *Polska prasa lokalna 1989-2000* (Gierula, 2005). Praca stanowi pierwsze kompleksowe badanie prasy lokalnej w Polsce. Autor dokonał klasyfikacji i analizy typologicznej prasy lokalnej, scharakteryzował jej uwarunkowania funkcjonalne, ukazał możliwości rozwojowe oraz ograniczenia procesów i zjawisk zachodzących w tym obszarze życia społecznego.

W kręgu problematyki czasopiśmiennictwa regionalnego mieszczą się też dwie książki o historii prasy. *Zarys powojennych dziejów prasy wielkopolskiej* przedstawił Jan Załubski, dziennikarz i organizator życia prasowego, a zarazem nauczyciel akademicki, w dwutomowym opracowaniu *Prasa wielkopolska II połowy XX w.* (Załubski, 2004, 2005). We wstępie prof. Bogumiły Kosmanowej czytamy: „W prezentowanej obecnie książce, obfitującej w barwne przykłady ożywiający wykład, widać pióro znakomitego znawcy przedmiotu. Autor konsekwentnie realizuje przemyślaną koncepcję, ogarniając całość problematyki przy szczególnej trosce o jej naukowe udokumentowanie. Gromadzi znacznym nierzadko wysiłkiem ulotne – uchodzące wraz z ludźmi – informacje, weryfikuje je w konfrontacji z innymi materiałami, a jest w tym bodaj niezastąpiony jako jeden ze «świadków epoki»” (t. 1, s. 10).

Publikacja Krzysztofa Walczaka *Czasopisma kaliskie XIX i początków XX w.* może natomiast stanowić przyczynek do dziejów prasy prowincjonalnej, stanowiącej ważny fragment historii polskiego czasopiśmiennictwa (Walczak, 2005). Jest to pierwsze monograficzne opracowanie dziejów prasy kaliskiej i jak napisał autor: „(...) jedno z nielicznych, dotyczących historii dziewiętnastowiecznego czasopiśmiennictwa miast wielkości i znaczenia Kalisza” (s. 13). Publikacja zawiera przegląd dziejów poszczególnych czasopism, ukazuje środowisko dziennikarzy, wydawców, drukarzy. Osobne rozdziały poświęcono cenzurze oraz kolportażowi i czytelnictwu.

Międzynarodowe Targi Książki w Warszawie, jedna z najstarszych tego typu imprez na świecie doczekały się całościowego opracowania (Kaleta, 2005). W publikacji przedstawiono historię, organizację i funkcjonowanie Targów. Ostatni, trzeci rozdział zawiera opis przemian zachodzących w dziejach MTK po 1989 r. W załącznikach zawarto bogatą dokumentację imprezy.

Napisana z pozycji językoznawczych książka Aldony Skudrzyk *Czy zmierzchność kultury pisma*, wkracza w zainteresowania badaczy czytelnictwa, bibliologów

zastanawiających się nad postawionym w tytule pytaniem (Skudrzyk, 2005). Autorka zajmuje się zagadnieniem piśmienności, badaniem tendencji, jakie da się zauważyć w rozwoju odmiany pisanej języka. Przedmiotem badań stały się współczesne teksty pisane o charakterze nieartystycznym, nieprofesjonalnym, niespecjalistycznym, powstałe z myślą o pozaprywatnym obiegu. W konkluzji autorka stwierdza: „Zostawiając pytanie otwartym, można jedynie wskazać, że z jednej strony wobec ekspansywnej mówionej potoczności utrwałać się będzie daleki od piśmienności synestezyjny odbiór i opis rzeczywistości, a także rozszerzać zasięg komunikacji w kodzie ograniczonym. Z drugiej zaś strony na «demontaż» piśmiennego stylu myślenia mają i mieć będą wpływ nowe technologie komunikacyjne. Pozostaje czekać na nową jakość” (s. 156).

Dla praktyków bibliotekarstwa, szczególnie bibliotekarstwa dziecięcego interesująca może być publikacja pt. *Istota czytania* (Taboń, 2005). Autor syntetyzuje wiedzę na temat procesu czytania. Przedstawia ją w następujących rozdziałach: *Istota procesu czytania, Metody nauki czytania, Eksperymentalne metody nauki czytania, Rodzaje czytania, Trudności w czytaniu*.

Niewiele ukazuje się ostatnio książek poświęconych ludziom książki, warto więc zaprezentować bogato udokumentowane źródłowo opracowanie Ewy Andrysiak *Książka i ludzie książki w życiu i pracy Alfonsa Parczewskiego* (Andrysiak 2005). Praca ukazuje rolę jaką odgrywała książka w życiu wybitnego Kaliszanina, polityka, prawnika i działacza społecznego, żyjącego w latach 1849-1933. Przedstawia m.in. jego kontakty z ludźmi książki, działalność wydawniczą, księgozbiór, zainteresowania bibliofilskie.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

- Andrysiak, Ewa (2005). *Książka i ludzie książki w życiu i pracy Alfonsa Parczewskiego*. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 290 s., il. ISBN 83-85638-57-1.
- Czyżewska, Maria, red. (2005). *Działalność naukowa i informacyjna bibliotek uczelnianych. Teoria i praktyka*. Białystok: Wydaw. Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, 217 s. ISBN 83-87981-37-0.
- Drzewiecki, Marcin; Majewska Mirosława, red. (2005). *Biblioteka w społeczeństwie informacyjnym. Edukacja, informacja, media*. Warszawa: Wydaw. CEBID, 136 s. ISBN 83-88581-20-1.
- Gierula, Marian (2005). *Polska prasa lokalna 1989-2000. Typologia i społeczne funkcjonowanie*. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, 261 s. (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr 2279). ISBN 83-226-1403-9.
- Kaleta, Krzysztof (2005). *Międzynarodowe Targi książki w Warszawie. Historia i teraźniejszość*. Warszawa: Biblioteka Analiz, 121 s. ISBN.
- Maculewicz, Piotr; Spóz Andrzej, red. (2005). *Sekcja Bibliotek Muzycznych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich – Polska Grupa Narodowa IAML 1964-2004*. Materiały z Nadzwyczajnej Ogólnopolskiej Konferencji Bibliotekarzy Muzycznych, Warszawa, Biblioteka Narodowa, 20-22 października 2004. Warszawa: Wydaw. SBP, 235 s., il. ISBN 83-89316-48-X.
- Pietruch-Reizes, Diana (2005). *Biblioteka i informacja w systemie parlamentarnym Unii Europejskiej i Rady Europy. Od historii do współczesności*. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, 273 s. (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr 2310). ISBN 83-226-1431-4.
- Raczyńska, Katarzyna, red. (2005). *Historia książki na terenach pogranicza i jej rola w kształtowaniu społeczeństw wielokulturowych*. Materiały z polsko-niemieckiej konferencji bibliotekarzy, Zielona Góra, 21-22 kwietnia 2005. Zielona Góra: Pro libris, 170 s. ISBN 83-88336-46-0.

- Roszak, Stanisław (2005). *Archiwa sarmackiej pamięci. Funkcje i znaczenie rękopiśmiennych ksiąg silva rerum w kulturze Rzeczypospolitej XVIII w.* Toruń: Wydaw. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 285 s. ISBN 83-231-1732-2.
- Skudrzyk, Aldona (2005). *Czy zmierzchność kultury pisma. O synestezji i analfabetyzmie funkcjonalnym.* Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, 219 s. (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, nr 2317). ISBN 83-226-1438-1.
- Taboń, Sebastian (2005). *Istota czytania.* Kraków: „Impuls”, 221 s. ISBN 83-7308-392-8.
- Walczak, Krzysztof (2005). *Czasopisma kaliskie XIX i początków XX w. Studium bibliologiczne.* Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 219 s., il. ISBN 83-85638-53-9.
- Załubski, Jan (2004). *Prasa wielkopolska II połowy XX w.* T. 1: 1945-1970. Poznań: Forum Naukowe, 213 s. ISBN 83-88544-82-9.
- Załubski, Jan (2005). *Prasa wielkopolska II połowy XX w.* T. 2: 1971-2000. Poznań: Forum Naukowe, 204 s. ISBN 83-88544-53-5.

Barbara Koryś
Biblioteka Narodowa

Tekst wpłynął do redakcji 19 listopada 2005 r.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Odnoszę wrażenie, że minął już czas lawinowego publikowania tekstów monotematycznych, traktujących w y ł ą c z n i e o elektronizacji bibliotek. Teraz więcej jest publikacji ogólnobibliotecznych, a elektronika stała się po prostu składnikiem całej panoramy. Natomiast – jak zawsze – pojawiają się zarówno teksty bardzo interesujące, jak też niewarte lektury. Co, dla ewentualnego ułatwienia orientacji, postaram się zasygnalizować także skrótowo, gwiazdkami, od bardzo dobrych (*****), po „denne” (*) – jeżeli takie, z jakichś powodów, przyjdzie mi tu zasygnalizować.

Dwoje amerykańskich profesorów (Montgomery i Cook, 2005) opublikowało rozważania na temat pracowniczych konfliktów w bibliotekach i – mimo wstępnych wątpliwości – publikację uważam za wyjątkowo interesującą (*****). A wątpliwości brały się z nadmiaru popłuczyn po teorii zarządzania, prymitywnie adaptowanych na grunt bibliotekarstwa, jakimi raczą nas różni autorzy w Polsce i nie w Polsce. No więc tym razem tak nie jest.

W pierwszej chwili byłem też nieufny wobec 17 naiwnie fabularyzowanych, fikcyjnych scenek, zajmujących większość książki. Ale dochodzę do wniosku, że być może niejednemu akurat te scenki mogą posłużyć za klarowną dyrektywę postępowania.

Zmyślone przykłady poddano bowiem analizie z trzech punktów widzenia, proponując kierownikom stosowne postępowanie. Generalnie, mimo zalecanej ostrożności oraz dyskrecji, autorzy przestrzegają przed ignorowaniem konfliktów, bo kiedy rozhuśtają się emocje, interwencje będą nieskuteczne. Podstawowa powinność kierowników w sytuacjach konfliktogennych, to nie dopuścić do tego, żeby pracowników obrażano lub nęcano, ale także – żeby samemu nie dać się w konflikty wciągnąć. W komentarzach wskazuje się na możliwą pomoc specjalistów, a nawet wyspecjalizowanych ośrodków; to w każdym razie oznacza, że w USA takie ośrodki istnieją.

Autorzy są zdania, że sytuacje i zachowania konfliktogenne stanowią rezultat przeniesienia do pracy zwyczajów, praktyk i fobii z układów rodzinnych, domowych – nie tylko przez pracowników, ale zwłaszcza przez kierowników. To dlatego dyrektorzy zawsze mają rację, wtrącają się do wszystkiego i szerzą nieznośny paternalizm bądź maternalizm: są jak głowy rodzin. Z kolei kierowniczki zachowują się jak ciocie, a personel to dziatwa. Ekscentryczne zachowania przełożonych są zresztą tolerowane – bo też większość bibliotekarzy nie zrzeka się nigdzie i nie ma obrony – a ich eskalacja przynosi następnie obelgi słowne, mobbing i ogólną brutalizację postępowania. Trudno więc, żeby nie było konfliktów. Przywołane w tekście hasło: „twoja szefowa nie jest twoją mamuszką”, ma zatem sens głębszy.

Tego rodzaju postawy są symptomami kierowania nieudolnego i złego. Już od dawna wiadomo, że autokratyzm (rygorystyczny), paternalizm i nadmierna kontrola pracowników, niszczą kreatywność i zniechęcają do pracy. Dlatego podkreśla się konieczność motywowania i zajęcia postawy *l i d e r a*, przywódcy – a nie poganiacza i komentatora. Ale do tego potrzeba kierowników, nie tylko znających się na zarządzaniu, lecz nade wszystko dysponujących głęboką wiedzą merytoryczną, zawodową.

Jednak nawet przy dobrym zarządzaniu, konflikty w miejscu pracy były, są i będą – autorzy nie twierdzą, że w bibliotekach częściej niż gdzie indziej – i każdy kierownik musi się z nimi zmierzyć. W dodatku: zmierzyć aktywnie. Lepiej nie czekać na samoistny rozwój wydarzeń, jakkolwiek nie można pozwolić, żeby jeden bądź drugi konflikt przesłonił działania podstawowe.

Na wypadek sytuacji konfliktowych, trzeba mieć swój pomysł, program: co robić, jeżeli już... A zaś jeszcze lepiej ma ten dyrektor, który znajdzie wśród współpracowników osoby, zdolne do pomocy w rozładowaniu konfliktów: taki zespół jest niezwykle użyteczny. Natomiast istniejące organy i ciała – okazuje się, że w USA też – wobec zdarzeń konfliktowych – najchętniej przechodzą obok. Nie potrafią oraz nie chcą pomóc.

Stresogenne bywają zwłaszcza zmiany organizacyjne oraz osobowe – nawet jeżeli konieczne – i są źródłem wielu konfliktów. Tym silniejszych, im mniejsze jest zaufanie do kierownictwa, które te zmiany wprowadza. Pod wpływem zmian często zaciera się poczucie identyfikacji, następuje dezorientacja i zniechęcenie, natomiast wzrasta irytacja. Jeśli zatem pomysłodawcy zmian szybko nie uporządkują nowych zasad działania, konflikty utrwalą się na długo, inicjując w dodatku obieg toksycznych opinii nieformalnych.

Czasem do konfliktów przyczyniają się przyjęte reguły organizacji. W sieciowej kulturze organizacyjnej wszyscy powinni ze sobą współdziałać, ale bywa, że nie każdy chce i – konflikt gotowy. Z kolei w kulturze sfragmentowanej każdy pracuje na własne konto i wtedy wspólnota akurat przeszkadza, więc irytuje. A znów w kulturze zadaniowej liczą się wyłącznie cele, zatem geneza konfliktów jest tam zakotwiczona właściwie na stałe.

Na przebieg konfliktów oraz ich finalizację kierownik może mieć znaczący wpływ: dodatni – ale także negatywny. Autorzy podpowiadają kilka sposobów postępowania.

Główna dyrektywa sprowadza się do opanowania własnych emocji i odwołania się do refleksji. To jest możliwe, pod warunkiem powstrzymania reakcji automatycznych – w stresie, w irytacji, to jest zwykle chęć walki albo chęć ucieczki – ale wymaga zrozumienia źródła tych reakcji. Potrzeba więc chwili namysłu, nabrania *j a k i e g o ś* dystansu do zdarzeń, w czym na dłuższą metę pomaga samokrytycyzm oraz poczucie humoru.

Wtedy można *w y b r a ć* sposób reagowania, na pewno lepszy niż automatyczny. Dobrze, jeżeli w dodatku poparty empatią, więc nastawieniem na innych i umiejętnością *r z e c z y w i s t e g o* słuchania.

Wychodzi więc na to, że z konfliktami najlepiej radzi sobie taki szef, który (właśnie!) umie być *l i d e r e m*. Kimś, kto współdziała i motywuje – sprawia,

że każdy pracownik czuje się potrzebny oraz kompetentny – i kto sam stanowi przykład zachęcający, a jeszcze do tego ma wizję: wie czego chce. Autorzy twierdzą, że to jest ktoś taki, jak sportowy trener, ale widocznie o sporcie nie mają pojęcia, bo to jest raczej kapitan drużyny. Jeden spośród innych, lecz ogarniający całość i umiejący nad nią zapanować.

Takie są koncepcja i założenia teoretyczne. Które jednak trzeba jeszcze wdrożyć w życie i to jest – przynajmniej w Polsce – wyjątkowo trudne. Niekoniecznie z winy bibliotekarzy.

WIELOEGZEMPLARZOWA KOLEKCJA PODRĘCZNIKÓW

Sprawa wieloegzemplarzowych kolekcji podręczników – niezbędnych zwłaszcza w bibliotekach akademickich i szkolnych, ale też w publicznych i pedagogicznych – jest równie stara jak idea bibliotekarstwa edukacyjnego. Jednym egzemplarzem podręcznika nie wesprze się edukacji: trzeba ich mieć tyle, żeby wystarczyło r ó w n o c z e ś n i e dla połowy chętnych, a materiałów do ćwiczeń to nawet więcej.

Ta oczywistość stała się jednak sprawą, kiedy bibliotekarze uznali, że kupno jednego egzemplarza powinno uprawniać do zwielokrotniania go we własnym zakresie, wbrew autorskiemu prawu. Otóż nie podzielam tej opinii, chociaż jestem też z tej profesji i zwracam uwagę, że podręczników nie piszą krasnoludki tylko autorzy, którzy oczekują za to jakiegoś wynagrodzenia.

O historii i teraźniejszości zmagania bibliotekarzy z regułami *copyright* w USA napisał Brice Austin (Austin, 2004) ze stanowego Uniwersytetu w Colorado i jest to publikacja frapująca (****). Jakkolwiek reprezentuje stanowisko, którego w żadnym stopniu n i e podzielam.

Austin sugeruje, że konstituowanie w bibliotekach podręcznikowych kolekcji rezerwowych dla studentów rozpoczęło się 125 lat temu – i ta precyzja przyprawia o ból zębów. Amerykanie sądzą mianowicie, że nawet stworzenie świata miało miejsce na Manhattanie, a Europa jest tam znana głównie jako rejon polowań na mamuty. Trudno!

Po kilku dziesięcioleciach praktyki ujawniły się kłopoty: kupowanie wieloegzemplarzowe było drogie, a znów trudno było oczekiwać, że każdy student sam kupi sobie 30-40 podręczników, koniecznych na studiach. Nie sprawdziła się też praktyka dopożyczania z innych bibliotek, zatem wizja samodzielnego kopiowania zaczęła konkretyzować się coraz silniej – mimo przeciwwskazań w prawie autorskim. Pierwsze własne fotokopie biblioteki amerykańskie zaczęły realizować w 1937 roku, wobec zbiorów rzadkich.

Jednak zjawisko było na razie jeszcze marginalne, nawet kiedy w 1940 r. Chester F. Carlson opatentował pierwszy kserograf. Masowe powielanie tekstów rozpętało się dopiero w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku, kiedy na rynku pojawił się Xerox 914.

Tymczasem w amerykańskim prawie autorskim z 1976 r. zezwolono wprowadzić na kopiowanie materiałów do celów edukacyjnych (limit: 2500 słów), ale pod warunkiem, że to nie obniży zbytu komercyjnego. Trudno o przepis bardziej mętny i wobec tego sądy karły za kopiowanie: w 1991 r. firmę Kinko's Graphic Corporation zasądono na 2 miliony dolarów. Zatem, chociaż kopiowanie szło już pełną parą, to jednak z dużą dozą ryzyka.

Wprowadzenie do bibliotek elektroniki jeszcze bardziej skomplikowało sytuację w tym zakresie. W połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. zaczęto wprowadzać dublety elektroniczne, stosując Adobe Acrobat, ale prawo pozostało bez zmian, a rozmowy o jego reformie zostały zawieszono. Tymczasem znów wytoczono głośne procesy o bezprawne powielanie – m.in. firmom Texaco i Michigan Document Services.

Ustawa TEACH ACT z 2002 r., która odnosiła się do edukacji zdalnej, dotknęła wprawdzie tej sprawy, ale (znów) zaserwowała tylko niejasne ogólni-

ki. Wobec tego w 2003 r. ALA ogłosiło własne stanowisko sugerując, że za kopiowanie tekstu, raz kupionego, nie powinno się już płacić – ale była to tylko opinia, a nie akt prawny. W dodatku opinia, moim zdaniem, fałszywa: nie jest bowiem tak, że kto kupi sobie jeden bilet do teatru, to tym samym ma prawo wprowadzenia na spektakl za darmo całej piętnastoosobowej rodziny.

Austin uważa, że biblioteki muszą gromadzić rezerwowe egzemplarze podręczników – i co do tego bezwzględnie ma rację. Natomiast opinia, że powinny mieć prawo kopiowania ich, bo kupowanie jest zbyt drogie, ma się do logiki nijak. W konsekwencji bowiem skutki niedoinwestowania bibliotek musieliby ponosić... autorzy. To jest pomysł chory.

Twierdzi też Austin, że prawo – utrudniając kopiowanie – idzie na rękę wydawcom. Tak? A przecież sam tej swojej książki nie opublikował za darmo i nie porozdawał bibliotekom. No więc to są bałamuctwa. Biorąc pod uwagę pożytek w s z y s t k i c h zainteresowanych, trzeba znaleźć rozwiązanie pośrednie. Tymczasem nikt nawet nie szuka.

Wśród załączników znalazły się w tej publikacji amerykańskie akty prawne, związane z *copyright*. Nie widzę, żeby były antybiblioteczne. Są racjonalne. Warto je obejrzeć.

PRZYSPOSOBIENIE BIBLIOTECZNO-INFORMACYJNE

Ciekawie zapowiadająca się – jeśli sądzić według tytułu – wieloautorska publikacja (*Relationships between teaching...*, 2005) na temat współpracy bibliotek akademickich z uczelnianymi instytutami merytorycznymi w zakresie przysposobienia studentów do korzystania z oferty bibliotecznej oraz ze źródeł, nadzieje spełniła połowicznie (***) . Za dużo jest tam zbędnej gadaniny, oczywistości oraz tekstów całkowicie pustych. Tym niemniej problem wydaje się ważny, a w piśmiennictwie rzadko bywa spotykany.

Autorzy sugerują zgodnie, że przy obfitej ofercie informacyjnej, wzrasta nieumiejętność użytkowania źródeł, zarówno drukowanych, jak też elektronicznych – i myślę, że mają rację. Zaryzykowałbym nawet opinię, że jeśli liczba potencjalnych źródeł rośnie w postępie arytmetycznym, to stopień bezradności wzrasta w postępie geometrycznym. Sposobem zaradczym jest zatem przysposobienie studentów do korzystania, ale realizowane przy współpracy bibliotek z instytutami merytorycznymi, bo musi mieć związek z programem studiów.

Tymczasem taka współpraca – no proszę: w USA również! – jest bardzo trudna. Pracownicy dydaktyczni traktują bibliotekarzy źle, ale obie strony nie mają do siebie zaufania. Dlatego bibliotekarze woleliby, żeby przysposobienie biblioteczno-informacyjne znalazło się w normalnym harmonogramie (w siatce zajęć) studiów kierunkowych.

Natomiast w ogóle przysposobienie wymaga dydaktycznego wyspecjalizowania tych bibliotekarzy, którzy mają je stale realizować. To z kolei budzi obawy bibliotecznych dyrektorów, że ucierpi na tym podstawowa praca tych osób, a dodatkowych etatów nikt na to nie da. I mało kto zwraca uwagę, że to przecież oczywista p o w i n n o ś ć biblioteki akademickiej, a w dodatku – za sprawą wspólnych (biblioteczno-instytutowych) zajęć ze studentami – promocja biblioteki na uczelni staje się o niebo skuteczniejsza. Pryska mianowicie mityczna opinia, że biblioteki nie wspomagają dydaktyki uczelnianej i że nie ma w nich niczego użytecznego. Co więcej: nawiązane kontakty poprawiają też doradztwo w zakresie gromadzenia oraz selekcji zasobów. Bibliotekarzom natomiast ujawniają rzeczywisty przebieg procesów studiowania. Korzyść jest więc obopólna.

Zdaniem autorów, w USA umiejętność korzystania przez studentów z bibliotek oraz ze źródeł informacji jest przeważnie kiepska. A u nas nie? Ale

można ją poprawić. Zwłaszcza, że zastosowanie elektroniki umożliwia skuteczne i atrakcyjne wykonawstwo ćwiczeń: każdy student ma do dyspozycji stanowisko elektroniczne i może realizować – pod kierunkiem prowadzącego ćwiczenia – zadania zarówno wspólne, jak też zindywidualizowane. A zechce to robić, kiedy zauważy swój własny pożytek.

BIBLIOTEKI AKADEMICKIE WOBEC SWOICH UCZELNI

Kolejna publikacja (*Libraries within...*, 2005), odnosząca się do bibliotekarstwa akademickiego, a ściślej: do relacji między biblioteką a uczelnią – jest już znacznie słabsza (**). Tekstów jest w niej wprawdzie sporo, ale przeważnie ociekają wodą, sloganami i ogólnikami. Więcej tu jednostkowych sprawozdań z bieżącego dnia, niż racjonalnych sugestii i uogólnionych konkluzji. To (niestety) dość typowa bibliotekoznawcza nijakość.

Nawet Barbara Dewey, autorka wszak znana, nie ustrzegła się w kilku miejscach gadaniny o niczym. Jej zdaniem, odkąd biblioteki wyszły z instytutów i na kampusach scaliły się w jedność, straciły z tymi instytutami związki i powinny je zbudować na nowo. Niewątpliwie racja, tylko B. Dewey zapomniała wyjaśnić: jak, według niej, trzeba *n a r z u c a ć* się wszystkim. Instytutom – wspierając dydaktykę i działalność naukową konkretnych osób. Władzom uczelni i administracji. A także studentom, m.in. organizując dla nich na kampusach różne formy życia kulturalnego. Otóż nie widzę w tym wszystkim niczego odkrywczego; to są sugestie, powtarzane (także przez tę autorkę) od wielu lat.

W innych tekstach pojawiają się sygnały rzeczywistej, acz trudnej (tak jak w poprzedniej publikacji) współpracy bibliotek z instytutami merytorycznymi. Przede wszystkim w zakresie nauki gromadzenia materiałów do studenckich dysertacji, a także – i w tym jest potrzebny udział wykładowców – w praktycznym pisaniu rozpraw naukowych. Niektórzy autorzy zdają też relacje z organizowania w bibliotekach miejsc do własnej nauki studentów, z wyposażeniem w urządzenia elektroniczne i z gwarancją dostępu do piśmiennictwa. Szczerze mówiąc, nie wiedziałem, że można tego *n i e* organizować.

Duet autorski charakteryzuje przebieg współpracy biblioteki z instytutem bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (taka jest kolejność w nazwie!), dla którego ta biblioteka stanowi swoiste laboratorium ćwiczeniowe oraz miejsce odbywania praktyk. Z kolei dwie inne autorki sygnalizują utworzenie w ich uniwersytecie ośrodka dydaktycznego, który doskonalili wykładowców w zakresie metodyki nauczania – i wyrażają opinię, że to biblioteka powinna organizować takie kursy. Lecz nie wyjaśniają, dlaczego akurat te i skąd miałyby brać się stosowne umiejętności. Tak, to równie dobrze można postulować, żeby biblioteka prowadziła stołówkę. Jest też jeszcze informacja o funkcjonowaniu biblioteki publiczno-universyteckiej (w USA zdarzają się i takie) w San Jose, ale nie wyjaśnia się, czy jest to rozwiązanie dobre, czy złe. Z kilku detalicznych informacji pośrednio wynika, że raczej niedobre.

Nie mało tekstów w tym tomie powtarza jedno i to samo, a są również takie, które nie powiadają o niczym. Gdyby nie sygnalizacja rozmaitych realiów bibliotekarskiej praktyki, nieco odmiennych niż nasze, lektura byłaby bezproduktywna.

W takich przypadkach – a nie brak ich również u nas – zadaję sobie pytanie, co właściwie robili redaktorzy tomu. Rzecz w tym, że najprawdopodobniej nic.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

- Austin, Brice (2004). *Reserves, electronic reserves and copyright: the past and the future*. New York: The Haworth Information Press, 106 p. ISBN 0-7890-2797-6 (****)
- Libraries within their institutions: creative collaborations* (2005). Ed. William Miller, Rita M. Pellen. New York: The Haworth Information Press, 230 p. ISBN 0-7890-2720-X (**)
- Montgomery, Jack, C.; Cook, Eleanor, I. (2005). *Conflict management for libraries. Strategies for a positive, productive workplace*. Chicago: American Library Association, 208 p. ISBN 0-8389-0890-X (*****)
- Relationships between teaching faculty and teaching libraries* (2005). Ed. Susan B. Kraat. New York: The Haworth Information Press, 182 p. ISBN 0-7890-2573-6 (***)

Jacek Wojciechowski
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytetu Jagiellońskiego

Tekst wpłynął do redakcji 28 października 2005 r.

KRONIKA KRAJOWA I ZAGRANICZNA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2005 z. 4
PL ISSN 0033-202X

KRONIKA KRAJOWA

ROK POLSKO-NIEMIECKI W BIBLIOTEKACH

Polska i Niemcy obchodzą „Rok Polsko-Niemiecki 2005/2006”. W jego ramach zrealizowano wiele imprez oraz konferencji, w tym także bibliotekarskich. W dn. 13-16 września przedstawiciele Biblioteki Martina Opitza w Herne – Wolfgang Kessler i Hans-Jakob Tebarth, zorganizowali we Wrocławiu, międzynarodową konferencję poświęconą polsko-niemieckiej współpracy bibliotecznej. Obradowano we wrocławskim Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy Brandta oraz w Bibliotece Uniwersyteckiej. Swoje zbiory związane z historią i kulturą niemiecką oraz możliwości współpracy w zakresie ich dygitalizacji i konserwacji prezentowały biblioteki polskie (uniwersyteckie w Poznaniu, Toruniu i Wrocławiu, Książnica Cieszyńska, a także Biblioteka Naukowa w czeskim Libercu). O kontaktach z bibliotekami oraz innymi instytucjami naukowymi w Polsce i własnych problemach z digitalizacją, konserwacją i ich finansowaniem mówili goście z Herne, Lüneburga, Heidelbergu, Ahrensburga, Monachium, Münster.

W dniach 7-8 listopada w BN odbyła się polsko-niemiecka konferencja naukowa „Książka nie zna granic”, przy wsparciu finansowym Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej. Współorganizowały ją: Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego, Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego oraz Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW. Wśród gości niemieckich znaleźli się: Peter Blumendorf z Fachhochschule w Hanowerze, Rainer Berg, który jest regionalnym bibliotekarzem dziedzinowym do spraw Polski w Bibliotece Państwowej w Berlinie – Pruskiego Dziedzictwa Kulturalnego, Nina Klein z warszawskiego Centrum Informacji o Książce Niemieckiej, Kerstin Wesendorf z Instytutu Goethego w Polsce, Stefan Wiederkehr, który kieruje Biblioteką Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Stronę polską reprezentowali przedstawiciele: BN (Danuta Bilikiewicz-Blanc, Krystyna Bober), II-NiSB UW (Jacek Puchalski, Michał Zając, Mikołaj Ochmański), „Biblioteki Analiz” (Jakub Frołow), Muzeum Książki Dziecięcej przy Bibliotece Publicznej na Koszykowej (Hanna Lebecka). Przedstawili oni przegląd działalności poszczególnych instytucji na rzecz dostępu oraz informacji o zbiorach polskich w Niemczech i niemieckich w Polsce, roli wydawnictw z kapitałem niemieckim na polskim rynku książki. Kontakty antykwaryczne obu krajów scharakteryzował Michał Hilchen, a o „Misji wydawnictwa Bertelsmanna w Polsce” mówiła Joanna Salak.

W dniu 21 listopada kolejną dwustronną konferencję pn. „Współpraca bibliotek Polski i Niemiec” zorganizowała BN. W programie znalazły się referaty: *Współpraca europejskich bibliotek narodowych* (Elizabeth Niggemann, dyr. Biblioteki Niemieckiej we Frankfurcie n. Menem); *Polonika Biblioteki Państwowej w Berlinie w kontekście historycznych zbiorów bibliotecznych* (Su-

sanne Henschel, Bibl. Państw., Berlin); *Zachować i ocalić kulturowe dziedzictwo piśmiennicze: zadania Książnicy Niemieckiej w narodowej koncepcji zachowania zbiorów* (Birgit Schneider, Książnica Niemiecka, Lipsk); *Wirtualna Biblioteka Specjalistyczna Sławistyki – koncepcja i perspektywy* (Barbara Martin, Bibl. Państw., Berlin). Pracownicy BN Tomasz Jakubowski i Barbara Przyłuska mówili o germanikach ikonograficznych i działalności naukowej Eugeniusza Romera, wybitnego polskiego kartografa, kształcącego się m.in. na uniwersytecie w Halle, a Elżbieta Wojnowska o wspólnych związkach repertuarowych w dawnych źródłach muzycznych. Konferencję zakończyła dyskusja panelowa „Możliwości rozwoju współpracy bibliotek Polski i Niemiec”.

Spotkaniu towarzyszyło otwarcie kolejnej wystawy z cyklu „Nasi Sąsiedzi – Nowe Spojrzenie”, poświęconej głównie historii stosunków kulturalnych z naszym zachodnim sąsiadem, zatytułowanej „Między obcością a bliskością. Polacy-Niemcy”, autorstwa Roberta Traby.

Wątek współpracy bibliotekarskiej przewijał się również w polsko-niemieckim sympozjum zorganizowanym w dn. 15-17 września w Słubicach przez miejscowe Collegium Polonicum, Bibliotekę Uniwersytetu Viadrina we Frankfurcie n. Odrą i Stowarzyszenie Wspierania Wymiany Informacji między Wschodem i Zachodem w Berlinie (Förderkreis für West Ost Informationstransfer e.V). Tematem spotkania były *Potrzeby informacyjne we współpracy polsko-niemieckiej. Gospodarka – Prawo – Oświata – Kultura*, ukierunkowane na wymogi informacyjne regionu i jego mieszkańców. Aspekty bibliotekarskie znalazły się w wystąpieniach: *Współpraca z Polską na przykładzie Biblioteki Wyższej Szkoły Zawodowej w Lausitz* (Gabriele Ahris, Cottbus); *Europejskie Centrum Informacyjne Biblioteki Uniwersyteckiej we Frankfurcie n. Odrą* (Hans-Jürgen Hertz-Eichenrode, Anja Schneider, Frankfurt n. Odrą); *Biblioteka starego Uniwersytetu we Frankfurcie n. Odrą (1506-1811) – polsko-niemiecki projekt digitalizacji zachowanych we Wrocławiu zbiorów* (Thomas Jäger, Frankfurt n. Odrą); *Centralna i Krajowa Biblioteka Berlina* (Paul S. Ulrich, Berlin).

POLSKO-UKRAIŃSKA WSPÓŁPRACA A PROBLEMY ROSZCZEŃ

W dniach 20-22.09.2005 r. odbyło się w Warszawie pierwsze posiedzenie zespołu ekspertów do spraw zasobów bibliotecznych przy Międzyrządowej Komisji Polsko-Ukraińskiej ds. ochrony i zwrotu dóbr kultury utraconych i bezprawnie przemieszczonych podczas II wojny światowej, powołanej 15.12.1996 r. Zespół ekspertów powstał zaś w 1997 r. W obradach warszawskich ze strony polskiej udział wzięli: Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, Hanna Łaskarzewska (BN), Zdzisław Pietrzyk (BJ). W skład delegacji ukraińskiej weszli: Lubow Dubrowina (Bibl. Narod. Ukrainy, Kijów), Pawło Biłasz (Państw. Służba Kontroli nad Przemieszczaniem Dóbr Kultury przez Granicę Państwową, Kijów), Walentyna Wrublewska (Państw. Akad. Kadrowa Kultury i Sztuki, Kijów), Taras Paślawski (Lwowska Bibl. Nauk. im. Stefanyka Akad. Nauk Ukrainy). W protokole obrad znalazły się m.in. postulaty: opracowania informatorów o zbiorach poloników w bibliotekach Ukrainy i ukrainików w bibliotekach polskich; wymiany informacji i dokumentów na temat losów bibliotek obu krajów oraz strat ich zbiorów podczas II wojny światowej; zorganizowania w 2007 r. w Polsce konferencji dotyczącej badania okupacyjnej historii bibliotek obu krajów oraz poniesionych przez nie strat; możliwości wzajemnego wypożyczania zbiorów na wystawy biblioteczne itd. Podczas zebrania nie poruszono zagadnienia zwrotu dóbr kultury. Kolejne spotkanie odbędzie się na Ukrainie.

Okazją do rozmów z bibliotekarzami ukraińskimi było także seminarium „Polska-Ukraina – wspólne dziedzictwo. Współpraca a problem roszczeń”, zor-

organizowane przez Fundację im. S. Batorego w dn. 5-7.10.2005 r. w Kazimierzu Dolnym. Brali w nim udział przedstawiciele środowisk archiwistów, bibliotekarzy i muzealników z obu krajów. W programie znalazły się m.in. wypowiedzi nt. *Polityka restytucyjna po 1989 r. na wybranych przykładach* (Serhij Kot, Wojciech Kowalski, Nawojka Cieślińska-Lobkowicz); *Restytucja a współpraca między instytucjami polskimi i ukraińskimi* (o sytuacji w bibliotekarstwie mówiła H. Łaskarzewska). O doświadczeniach różnych bibliotek w tym zakresie wypowiadali się: Irina Rimarowicz (Bibl. Narod. Ukrainy), Maciej Matwijów (Ossolineum, Wrocław), Z. Pietrzyk (BJ), Krzysztof Walczak (Książnica Pedagog. w Kaliszu), a także Edward Różycki (UŚL.). Ponadto w spotkaniu wzięły udział: Olga Kołosowska (Lwowska Bibl. Nauk. im. Stefanyka) oraz Natalia Szewc (Nauk. Bibl. Lwowskiego Narodowego Uniw. Iwana Franki).

STRATEGIA ROZWOJU BIBLIOTEK

W dniach 13-14.10.2005 r. w BN odbyła się międzynarodowa konferencja „Wpływ koncepcji innowacyjnych oraz polityki na działalność bibliotek – poglądy i strategie”. Organizatorami były: Fundacja Bertelsmanna, Instytut Goethego w Warszawie, BN i SBP. Uczestniczyli w niej goście z: Danii, Finlandii, Niemiec i W. Brytanii. Referaty przedstawiono w grupach tematycznych: *Biblioteki europejskie w drodze ku przyszłości*; *Strategia lokalna – modelowe biblioteki w Olsztynie (Planeta 11) i Wrocławiu (Mediateka)*. Odbyła się również dyskusja panelowa „Miejsce bibliotek między codzienną polityką a koncepcjami przyszłości”. Tematem wystąpień była też funkcja edukacyjna bibliotek akademickich. Zorganizowano dwa warsztaty: „Od problemu do strategii – priorytety merytoryczne”; „Działalność lobbystyczna – jak dotrzeć do świata polityki?”. Inspiracją dla warszawskiej konferencji były rezultaty niemieckiego projektu „Biblioteka 2007”, który zakładał m.in. włączenie bibliotek w narodowe i regionalne strategie edukacyjne oraz dotarcie ze swoimi problemami do świata polityki. Obrady w obu dniach prowadzili Jan Wołosz i Henryk Hollender.

WZORCE WSPÓŁPRACY BIBLIOTEK NAUKOWYCH

W dniach 21-23.09.2005 r. Bibl. Gł. Uniw. Szczecińskiego zorganizowała ogólnopolską konferencję nt. „Wzorce współpracy bibliotek naukowych w Polsce”. Celem jej było m.in. wypracowanie wzorców współpracy środowiskowej, regionalnej i ogólnopolskiej, korzystając z dotychczasowych polskich doświadczeń, zebranych np. w ramach działających konsorcjów bądź fundacji bibliotecznych. Wskazywano, że biblioteki działające samodzielnie nie mają szans na intensywny rozwój w dziedzinie informatyzacji, automatyzacji, czy poprawy jakości obsługi użytkowników. Podczas obrad przedstawiono doświadczenia sieci bibliotek akademickich w Łodzi, bibliotek medycznych, kościelnych, politechnicznych, współpracę bibliotek szkół państwowych i niepaństwowych, a także Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych.

BIBLIOTEKI CYFROWE W POLSCE

W dniach 21-23.11.2005 r. w Poznaniu zorganizowano drugie warsztaty „Biblioteki cyfrowe”. Organizują je twórcy Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej (WBC) – Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe (PCSS) wraz z Poznańską Fundacją Bibliotek Naukowych. W l. 2004-2005 powstały kolej-

ne biblioteki cyfrowe, wykorzystujące oprogramowanie dLibra, stworzone przez PCSS: Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa, Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa i Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa (WBC jest największą z nich). W trakcie warsztatów zaprezentowano doświadczenia wszystkich bibliotek stosujących system dLibra oraz jego różnorodne możliwości, dyskutowano m.in. na temat problemów budowy bibliotek cyfrowych (także w kontekście europejskim) oraz odpowiednich oprogramowań.

FORUM INFORMACJI NAUKOWO-TECHNICZNEJ

W dniach 12-14.10.2005 r. w Zakopanem odbyło się VIII Forum Informacji Naukowej i Technicznej „Kierunki i priorytety rozwoju informacji naukowej w kontekście budowania społeczeństwa wiedzy”. Program realizowano w trakcie obrad sesji plenarnej oraz tematycznych: Nauka o informacji w systemie nauk. Interdyscyplinarne powiązania; Informacja o gospodarce opartej na wiedzy – ośrodki informacji, biblioteki, archiwa i inne placówki informacji; Zarządzanie informacją i wiedzą; Informacja specjalistyczna (dziedzinowa); Technologie informacyjno-komunikacyjne. Pierwszego dnia Forum uczczono pamięć prof. Eugeniusza Ścibora sesją naukową poświęconą jego pamięci. Ogółem wygłoszono ponad czterdzieści referatów.

SYSTEM WEBLIS – KOMPLEKSOWA OBSŁUGA BIBLIOTECZNA

W dniu 18.11.2005 r. w BN odbyła się coroczna konferencja przeznaczona dla użytkowników systemu CDS/ISIS. W programie znalazło się m.in.: sprawozdanie z II Światowego Kongresu Użytkowników CDS/ISIS (Bazylea, 20-23.09), omówienie nowej wersji programu IsisMARC, przegląd możliwości systemu WebLIS, który służy do kompleksowej obsługi bibliotecznej i jest udostępniany nieodpłatnie przez UNESCO. W jego skład wchodzi moduł edycji, wyszukiwawczy i obsługi wypożyczalni (można np. automatycznie monitorować o zwrot wypożyczonych materiałów).

GALICJA POD ZNAKIEM KSIĄŻKI I BIBLIOTEK

W Krakowie, w dn. 16-18.11.2005 r., obradowali uczestnicy VIII Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Kraków – Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku”. W programie znalazło się prawie osiemdziesiąt wystąpień, które polscy i ukraińscy uczestnicy wygłosili w trakcie sesji plenarnej oraz następujących sekcji: Książki i wydawnictwa XIX i XX w.; Biblioteki XIX i XX w.; Czasopiśmiennictwo XIX i XX w.; Kultura literacka XIX i XX w. Materiały z konferencji zostaną opublikowane.

JAKOŚĆ USŁUG W BIBLIOTEKACH PUBLICZNYCH

Tegorocznym 9. Targom Książki w Krakowie towarzyszyła w dn. 27-28 października ogólnopolska konferencja *Metodyka prowadzenia badań jakości usług bibliotek publicznych*, zorganizowana przez krakowską WBP. Wśród wygłoszonych wykładów znalazły się m.in.: *Metodologia badań dotyczących jakości usług bibliotek publicznych* (Dariusz Wojakowski, Rzeszów); *Biblioteka wobec nowych technik przekazywania informacji* (Dariusz Grygrowski, Warszawa); *Badania czytelnictwa w Polsce* (Włodzimierz Andrzej Rostocki, Łódź). Przekazano również wyniki badań na temat funkcjonowania biblio-

tek publicznych w Polsce samorządowej (Grażyna Praweńska-Skrzypek, Kraków).

BIBLIOTEKI POMORZA I KUJAW

W dn. 19.10.2005 r. w Toruniu odbyła się konferencja regionalna „Biblioteki Pomorza i Kujaw – centra edukacji i informacji”. Patronat honorowy objął marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego Waldemar Achramowicz. Obrady toczyły się w WBP – Książnicy Kopernikowskiej. Referat inauguracyjny *Współpraca bibliotek w Polsce na początku nowego wieku* wygłosiła Elżbieta Stefańczyk (BN, prezes ZG SBP). W dalszym ciągu programu zaprezentowano formy pracy z młodym czytelnikiem, wspieranie bibliotek szkolnych poprzez program edukacji czytelniczej, metody pracy w centrum medialnym bibliotek szkolnych, internetowy kurs dla bibliotekarzy BIBWEB, szkolenia dla pracowników czytelni internetowych. Konferencji towarzyszyły wystąpienia sponsorów: Max Elektronik i firmy MOL.

INTROLIGATORSTWO WARSZAWSKIE

W dn. 28.09.2005 r. w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy odbyła się tradycyjna coroczna sesja warszawianistyczna. Tematem jej było „Introligatorstwo warszawskie”. Referaty wygłosili: Maria Cubrzyńska-Leonowczyk: *Sztuka introligatorska w staropolskiej Warszawie*; Elżbieta Pokorzyńska: *Introligatorstwo warszawskie XIX i pierwszej połowy XX wieku*; Stanisław Rowiński: *Europejskość i polskość w opracach wybitnych mistrzów pierwszej połowy XX wieku w Polsce – reminiscencje warszawskie*. Obrady prowadził M. Hilchen. Sesję współorganizowało Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Warszawie oraz Muzeum Drukarstwa Warszawskiego (Oddział Muz. Historycznego m.st. Warszawy). Sesji towarzyszyła otwarta w Muz. Historycznym wystawa, również pn. „Introligatorstwo warszawskie” i katalog w opracowaniu E. Pokorzyńskiej.

BIBLIOTEKI W KLASZTORACH WSCHODNICH ZIEM POLSKICH

W dniach 19-21.09.2005 r. w Bibliotece Kórnickiej w Poznaniu odbyła się międzynarodowa konferencja „Klasztory mnisze na wschodnich terenach dawnej Rzeczypospolitej od XVI do początku XX wieku”. W ramach bloku tematycznego „Nauka, Kultura i Sztuka”, wygłoszono następujące referaty dotyczące historii bibliotek i zabytków piśmienniczych w zakonach: Maria Piłtypczak-Majerowicz (Wrocław): *Cyrylickie druki bazylianów jako łącznik między kulturą religijną Wschodu i Zachodu*; Mikołaj Nikołajew (Petersburg): *Monastyry prawosławne na Nowogródzczyźnie i Ławryszewszczyźnie jako centra białoruskiej kultury i piśmiennictwa*; Jolanta Gwioździk (Katowice): *Staropolskie biblioteki monastyczne na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej*; Iwona Pietrzekiewicz (Kraków): *Benedyktyni w Starych Trokach i ich księgozbiór*; Agnieszka Bajor (Katowice): *Piśmiennictwo na temat bibliotek zakonów mniszych na łamach Polskiej Bibliografii Bibliologicznej (1937-2001)*; Krzysztof Nierzwicki (Toruń-Bydgoszcz): *Biblioteka kartuzji w Berezie Kartuskiej w XVIII-XIX wieku*; Arvydas Pacevičius (Wilno): *Kultura książki w klasztorach mniszych Wielkiego Księstwa Litewskiego*; Jolanta Byczkowska-Sztaba (Warszawa): *Liturgiczne księgi muzyczne benedyktynek wileńskich*.

KSIĄŻKA W KONTAKTACH KULTUROWYCH

W programie konferencji naukowej „Słowa ponad granicami. Literackie świadectwa kontaktów kulturowych”, która odbyła się w dn. 12-14.10.2005 r. w Książnicy Cieszyńskiej, znalazł się skromny dział „Znad książek”. Złożyły się nań trzy referaty: *Kobieta żydowska, kobieta czytająca* (Magdalena Rzadkowolska, Łódź); *Pośrednictwo lekturowe. Literackie inspiracje w dzienniku i eseistyce Józefa Czapskiego* (Daria Mazur, Bydgoszcz); *Zabezpieczanie księgozbiorów po II wojnie światowej w Polsce* (Ryszard Nowicki, Bydgoszcz).

ZAMOYSCY W DZIEJACH POLSKI

Rok 2005 był obchodzony jako „Rok Zamościa”, w związku z przypadającą 400-letnią rocznicą śmierci kanclerza Jana Zamoyskiego (1542-1605). Wśród licznych imprez towarzyszących obchodom zorganizowano w dn. 15-17 września w Zamościu konferencję „Zamoyscy w dziejach Polski. W kręgu polityki, gospodarki, prawa i kultury”. Wśród licznych referatów znalazły się też związane z książkami i kolekcjonerstwem: *Indeks książek zakazanych biskupa Jerzego Zamoyskiego z 1604 r.* (Piotr Guzowski, Białystok); *Zasoby kartograficzne Ordynacji Zamojskiej* (Mieczysław Sirko, Lublin); *Biblioteka Ordynacji Zamojskiej w Warszawie jako instytut historii polskiej* (Tomasz Makowski, Warszawa). W Zamościu można było również oglądać, przeniesioną z BN, wystawę „Biblioteka Ordynacji Zamojskiej. Od Jana do Jana”, autorstwa T. Makowskiego.

KRADZIEŻE W BIBLIOTEKACH

W lipcu 2005 r. ujawniono kolejną kradzież 47 ksiąg, w tym co najmniej trzech inkunabułów, w bibliotece klasztoru kamedułów na krakowskich Biełanach (w l. 1991-1998 wyniesiono z biblioteki 36 ksiąg, w tym pięć inkunabułów). Kolekcja starych druków w bibliotece klasztornej liczy ok. 11 000 pozycji. Po odkryciu w lipcu kradzieży ksiąg inwentaryzację zbiorów przeprowadzili pracownicy BJ. Okazało się, że brakuje co najmniej 250 dzieł. Sześć inkunabułów, uchodzących za zaginione, odnalazło się: jeden w bibliotece kamedułów, a pięć w BN, dokąd były wypożyczonej w 2001 r. Teraz powróciły do Krakowa. Straty w zbiorach szacuje się na kilka milionów złotych.

We wrześniu 2005 r. odnaleziono w Warszawie XIV-wieczny modlitewnik skradziony w sierpniu 2004 r. z klasztoru salezjańskiego w Czerwińsku. Rękopis należał niegdyś do kanoników regularnych. W klasztorze był przechowywany w gablocie, w sali z najcenniejszymi zbiorami. Policja znalazła go w piwnicy prywatnego mieszkania na Woli.

WYSTAWY, PREZENTACJE

W dniu 17.10.2005 r. w BN odbyła się prezentacja faksymile autografu koncertu f-mol op.21 Fryderyka Chopina. Inauguruje ono wydanie faksymilowe dzieł wszystkich Chopina. Wydawcą jest japońska firma Yushodo z Tokio.

W dniu 25 października w Galerii Biura Wystaw Artystycznych w Kaliszu otwarto wystawę „200 lat prasy w Kaliszu”, autorstwa Ewy Andrysiak z Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego, przy współudziale Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Na wystawie eksponowano 97 tytułów w 119 egz.

w kilku grupach tematycznych. Z okazji jubileuszu ukazała się także Bibliografia prasy kaliskiej 1805-2005 w oprac. E. Andrysiak i Bogumiły Celer.

W dniu 4 listopada w BUW otwarto wystawę „Plany Warszawy 1762-1937 w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie”. Najstarsze plany miasta są bardzo cenne, gdyż przed rozbiorami nie było specjalistycznych wydawnictw kartograficznych i stąd wydawano ich niewiele.

W dniu 21 listopada w ZIH otwarto wystawę „Brama Księgi. Książki religijne ze zbiorów Biblioteki Żydowskiego Instytutu Historycznego”. Jest to pierwsza ekspozycja w ZIH, która prezentuje żydowską książkę religijną. Nawiązuje do różnojęzycznych przekładów Biblii wystawionych w maju 1939 r. w gmachu Głównej Biblioteki Judaistycznej przy Wielkiej Synagodze.

Hanna Łaskarzewska
Biblioteka Narodowa

Tekst wpłynął do redakcji 22 listopada 2005 r.

KRONIKA ZAGRANICZNA

„BURZĄC STEREOTYPY”

Tytuł nagłówka jest wolnym tłumaczeniem nazwy konferencji („Shattering stereotypes”) zorganizowanej przez Międzynarodową Sieć Bibliotek Publicznych (Public Libraries International Networks – PLIN) w dniach 27-30.04. 2005 r. w Seattle Public Library. PLIN, założona w 2004 r., to następcza „Internationales Netzwerk”, działającej od 1996 r. pod auspicjami Bertelsmann Stiftung. Celem tego luźnego stowarzyszenia jest gromadzenie międzynarodowej wiedzy specjalistycznej, wzmocnienie wymiany doświadczeń między ekspertami bibliotek publicznych, rozwijanie udanych koncepcji i przede wszystkim, ich praktyczne wypromowanie ponad granicami państwowymi, w szczególności rozwój koncepcji zarządzania bibliotekami publicznymi oraz testowania ich w praktyce. Cele te są realizowane poprzez publikacje, prezentacje, wykłady, organizację otwartych konferencji oraz własną stronę internetową (www.public-libraries.net).

Pierwszoplanowym punktem programu konferencji było obejrzenie nowo otwartego (w 2004 r.) gmachu Seattle Public Library oraz wysłuchanie wykładu autora projektu, holenderskiego architekta Rema Koolhaasa. Architekt stworzył swój projekt na zasadzie *from follows functions*. Czynny udział w urzeczywistnianiu projektu wziął cały kolektyw biblioteczny. W toku wymiany poglądów zdecydowano m.in. o rozdzieleniu od siebie przestrzeni bibliotecznych wymagających spokoju i stabilizacji (biura, magazyny, miejsca zgromadzeń) od obszaru nacechowanego większą aktywnością użytkowników (biblioteka dziecięca, salon, czytelnia) przy zachowaniu zasady fleksybilności. Kompromisowo zostały ustawione media. Gospodarze przedstawili przy okazji wszystkie etapy formowania nowego gmachu bibliotecznego, od fazy przekonywania personelu do koncepcji nowego gmachu, poprzez ich udział w procesie planowania, aż po restrukturyzację serwisu bibliotecznego – szczegółowe informacje nt. założeń architektonicznych nowej biblioteki centralnej w Seattle, tworzonej pod wymownym przesłaniem *Libraries for All* można uzyskać na stronie internetowej biblioteki (<http://www.spl.org/lfa/index.html>). Dalsze nowe gmachy biblioteczne zostały zaprezentowane podczas konferencji przez dyrektorów bibliotek publicznych z Nashville, San Jose i Salt Lake City.

Problematyka budownictwa bibliotecznego, kluczowy temat konferencji, nie wyczerpywała bynajmniej, bogatego trzydniowego programu spotkania bibliotekarzy amerykańskich, europejskich (Dania, Finlandia, Holandia,

Wlk. Brytania) i azjatyckich (Singapur). Członkowie zagranicznych delegacji poinformowali m. in. o innowacjach we własnych krajach, m.in. laureaci nagrody Bila i Melindy Gate'sów: biblioteki publiczne w Helsinkach i Aarhus (Dania) przedstawili swój punkt widzenia na rozwój bibliotek publicznych w czasach szybkiego rozwoju mediów, technologii informacyjnych oraz zmian determinowanych procesem globalizacji.

Następna konferencje PLIN odbędzie się już w przyszłym roku w Europie. Mamy nadzieję, że – jeżeli nie od zaraz – to w niedalekiej przyszłości, inicjatywa ta wzbudzi również zainteresowanie polskich bibliotek publicznych. Jak się wydaje, nie powinna stanowić przeszkody w tym względzie roczna składka członkowska w wysokości 250 euro.

H. Vogt: Neues wagen, Grenzen überschreiten.
Buch und Bibliothek 2005 nr 7 s. 478-479.

NORSLIS

Nordycka Szkoła Badawcza w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (Nordic Research School in Library and Information Science – NorsLis) jest kontynuatką działającej w latach 1998-2002 Nordyckiej Akademii Zaawansowanych Studiów (Nordic Academy for Advanced Studies – NorFa), zorganizowanej w celu wspierania sieci kształcenia na poziomie doktorskim dla studentów z krajów skandynawskich i nadbałtyckich. Zadaniem głównym NorsLis jest poszerzenie przestrzeni studiów doktoranckich w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, po to, żeby stosować się do wymagań społeczeństwa wiedzy. NorsLis tworzy sieć 15 skandynawskich i bałtyckich instytucji prowadzących kształcenie w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na poziomie doktorskim. Ogółem w programie bierze udział 30 wykładowców oraz 170 studentów. Co roku NorsLis będzie oferować 2 kursy badawcze, 1 warsztat, 1 seminarium pokazowe oraz 1 wykład *visiting-professor*. Nowością programową NorsLis jest pokazowe seminarium obsługiwane przez 2-3 profesorów o międzynarodowej sławie, zorganizowane przez 2-3 ośrodki współtworzące NorsLis, oferujące przy tym możliwości dla indywidualnej obserwacji i konsultacji. Program działalności na 2005 r. zawiera 2 kursy (11-15.04. w Hundested kro (Dania), pod hasłem: „Wyniki badań w dziedzinie organizacji wiedzy” oraz w listopadzie w Wilnie pod hasłem: „Biblioteki w okresie przejściowym”. W dniach 14-15.04.2005 r. w Tampere oraz 3-4.10.2005 r. w Kopenhadze przewidziano seminarium pod hasłem „Poszukujący i wyszukujący informacji w kontekście”. Przedmiotem warsztatów w dniach 15-17.09.2005 r. w Uppsali były wybrane aspekty struktury władzy: informacja, wiedza i własność. W dniach 21-22.10.2005 r. przewidziano zorganizowanie konferencji w Uppsali, której głównym dążeniem jest pobudzenie kontaktów pomiędzy wykładowcami, studentami oraz kontrolerami z różnych departamentów NorsLis. Szczegółowe informacje nt. programu kursów, warsztatów i seminariów można uzyskać na stronie internetowej <http://www.norslis.net/general/norslisplan2004-2008.html>. Znamienny wydaje się fakt, że lista studentów obejmuje wyłącznie osoby ze Szwecji, Norwegii, Danii, Finlandii, Islandii, Estonii, Litwy i Łotwy. Brak studentów z Polski, Niemiec i Rosji ma swoje źródło między innymi w nieobecności przedstawicieli tych krajów w realizacji opisanego projektu.

<http://www.norslis.net/pastactivities/AiraLepik.pdf>; <http://www.norslis.net>

FESABID 2005

W dniach 14-15.04.2005 r. Kongresowy Pałac Muncypalny w Madrycie gościł uczestników 9. Hiszpańskich Dni Dokumentacji. Jej organizatorem, podobnie jak poprzednich ośmiu zjazdów była Federacja Hiszpańskich Towarzystw Archiwistów, Bibliotekarzy, Dokumentalistów i Muzealników (La Federación Española de Sociedades de Archivística, Biblioteconomía, Documentación y Museística – FESABID), powstała w 1988 r., między innymi w celu promowania i rozwijania aktywności bibliotek, ośrodków dokumentacji, archiwów i muzeów). Trzeba dodać, że współorganizatorem konferencji był SEDIC – Towarzystwo Hiszpańskiej Dokumentacji i Informacji Naukowej. Obrady, które zgromadziły ok. 1000 uczestników, przedstawiciele ww. dziedzin były prowadzone pod hasłem „Zarządzanie informacją” („Infogestión” 2005). Pełny program FESABID 2005, dostępny na stronie internetowej: <http://www.fesabid.org/federacion/jornados.htm>, pokazuje bogactwo i zarazem różnorodność tematyczną obrad. Od strony formalnej zostały one zorganizowane w „okrągłe stoły”, sesje referatowe oraz sesje posterowe (30 wystąpień). Trzy sesje plenarne poświęcono zagadnieniom administracji elektronicznej i transparentności w zarządzaniu, edycji dygitalnej oraz własności intelektualnej. Towarzyszyły im równoległe sesje referatowe oraz sesje paralelne. Głównymi tematami sesji referatowych były: archiwa i administracja elektroniczna; wyzwania społeczne i technologiczne w bibliotekach; technologia i normalizacja. Autorzy posterów prezentowali wyniki swoich prac w zakresie działalności bibliotek, archiwów, muzeów i ośrodków dokumentacji. Hiszpańskim Dniom Dokumentacji towarzyszyły dwa równoległe kongresy: 1. Kongres Międzynarodowych Zasad Katalogowania oraz 1. Dni Hiszpańskie Wskaźników Ewaluacji Wiedzy i Technologii, zorganizowane przez CINDOC. Obydwa kongresy gościły liczną reprezentację gości zza granicy. Próżno było jednak szukać wśród ich uczestników (także FESABID 2005) gości z Polski. Integralną częścią święta hiszpańskich pracowników informacji była ekspozycja DOCUMAT 2005. Podczas tegorocznego zjazdu swoje produkty zaprezentowało 52 wystawców, w tym wydawców, producentów oprogramowania komputerowego, baz danych itd. z całego świata. Dziesiąte święto hiszpańskiej dokumentacji odbędzie się w kwietniu 2007 r. w Santiago de Compostela (Galicja). Głównymi obszarami zainteresowań mają być: zarządzanie strategiczne; zawód; administracja elektroniczna; biblioteka; archiwa; metody użytkownicy; prawo autorskie; o ochronie danych osobowych; prywatności i przejrzystości). Do 29.05.2006 r. sekretariat techniczny FESABID2007 przyjmuje propozycje wystąpień: fesabid2007@feabid.org. Być może informacja ta wzbudzi zainteresowanie u kogoś z polskich bibliotekoznawców

<http://www.fesabid.org> ; M. Somoza: *Informe de les as 9 Jornados Espanolas de Documentacion FESABID 2005 (Madrid, 14 i 15 d'abril de 2005)*. *Bid textos uniersitarios de biblioteconomia i documentacio* 2005 nr 14, www.ub.es/bid/14somo1.htm

ANATOL NIKOŁAJEWICZ WANIEJEW SKOŃCZYŁ 80 LAT

Dnia 30.01.2005 r. minęła 80. rocznica urodzin wybitnego rosyjskiego bibliotekoznawcy A. N. Waniejewa. Obecnie, przebywający na emeryturze, choć nadal aktywny na polu naukowym uczony, był wieloletnim pracownikiem naukowym katedry bibliotekoznawstwa Państwowego Instytutu Kultury w Leningradzie (obecnie Państwowy Uniwersytet Kultury i Sztuk w Sankt-Petersburgu), w latach 1974-1995 – kierownik tej katedry. Niezależnie od tego wykładał on w innych ośrodkach bibliotekoznawczych, w tym w republi-

kach byłego ZSRR: na Ukrainie, w Tadżykistanie, Turkmenistanie, a także poza jego granicami, w Wietnamie oraz Bułgarii. Z ośrodkiem petersburskim związany jest od 1967 r., bezpośrednio poprzedzającego obronę jego pracy doktorskiej pod tytułem: *Badanie i rozpowszechnianie najlepszych doświadczeń w bibliotekarstwie RFSSR*. W 1980 r. A. N. Waniejew obronił pracę habilitacyjną pod tytułem *Rozwój myśli bibliotekoznawczej w Rosji*. Dorobek A. N. Waniejewa obejmuje ogółem 270 prac, monografii, artykułów, poradników dydaktycznych i dydaktyczno-metodycznych oraz programów wykładów. Do najważniejszych jego prac należy zaliczyć rozprawy nt. rozwoju myśli bibliotekoznawczej w Rosji, któremu to tematowi poświęcił rosyjski naukowiec kilka publikacji, w tym przedostatnią wydaną dwa lata temu w Moskwie¹ oraz wydany w 2004 r. w Sankt-Peterburgu podręcznik bibliotekarstwa z podtytułem: teoria – metodyka – praktyka², będący kwintesencją działalności naukowej tego wybitnego bibliotekoznawcy.

W ciągu swojego długiego, bogatego życia, także naukowego Waniejew urósł do rangi nieoficjalnego organizatora rosyjskiej szkoły bibliotekoznawczej. Odznaczył się zwłaszcza jako badacz roli biblioteki w społeczeństwie, ujawniając wielowektorowość wpływu społeczeństwa na rozwój bibliotek oraz bibliotekarstwa, a ponadto broniąc idei ich wielorakości bibliotek. Jako pierwszy z rosyjskich bibliotekoznawców zainteresował się badaniem rozwoju bibliotekoznawstwa jako procesu całościowego, składającego się z organicznie powiązanych z sobą etapów. Był też pierwszym rosyjskim bibliotekoznawcą, który na bazie analizy systemowo-historycznej i systemowo-funkcjonalnej odtworzył genezę rozwoju myśli bibliotekoznawczej. Wiele uwagi w swych badaniach poświęcał A. N. Waniejew metodologicznym problemom bibliotekoznawstwa.

Rezultaty badań i studiów A. N. Waniejewa zostały dostrzeżone i zdobyły uznanie również za granicą. O jego osiągnięciach pisali w Polsce między innymi Jerzy Ratajewski i Krzysztof Migoń.

V. S. Krejdenko, G. V. Varganova: Anatoliju Nikolajevichu Vaneevu – 80 let: shtrihy k portretu uchenogo. *Bibliotekovedenije* 2005 nr 1 s. 76-80

MUZEUM CZESKIEGO BIBLIOTEKARSTWA

Podczas walnego zgromadzenia czeskich bibliotekarzy w Jindřichove-Hradci w 2004 r., dyrektor Centralnej Biblioteki Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu im. J. E. Purkyna w Usti nad Łabą, Ivo Brožek, wystąpił z inicjatywą powołania do życia Muzeum Czeskiego Bibliotekarstwa. Impulsem stało się zwiedzenie ekspozycji węgierskiego bibliotekarstwa w Bibliotece Narodowej w Budapeszcie oraz odszukanie w Internecie strony domowej Muzeum Bibliotekarskiego w szwedzkim Boras. Celem muzeum byłoby uratowanie od zapomnienia i zniszczenia przedmiotów używanych w bibliotekach. Swoje muzea posiadają rolnicy, gazownicy itd., dlaczego nie mieliby mieć bibliotekarze. Muzeum wg założeń pomysłodawcy, gromadziłoby przedmioty i dokumenty używane w bibliotekach, w szczególności: maszyny do pisania, sprzęt komputerowy, sprzęt reprograficzny, telefony, czytniki, sprzęt audiowizualny, meble biblioteczne, karty katalogowe, regulaminy itd. Brožek przewiduje następujące etapy realizacji tego projektu:

1. Powołanie grupy roboczej przy związku czeskich bibliotekarzy lub czeskiej Bibliotece Narodowej.

¹ A. N. Vanejev: *Razvitie bibliotekovedcheskoj mysli v Rosii (XI – nachalo XX veka)*. Moskva 2003.

² A. N. Vanejev: *Bibliotechnoje delo. Teorija, metodika, praktika*. Sankt-Petersburg 2004.

2. Zestawienie pobieżnego przeglądu przedmiotów, które miałyby gromadzić muzeum.
3. Zaapelowanie do bibliotek do przejrzenia swoich piwnic i strychów.
4. Uzgodnienie z zainteresowanymi bibliotekami wypożyczenia powierzchni magazynowych na 20 lat.
5. Rozpoczęcie ewidencji zebranych przedmiotów.
6. Rozpoczęcie przygotowań do przyszłej ekspozycji.

Idea zyskała żywy oddźwięk wśród czeskich bibliotekarzy. Poparł ją m.in. dyrektor Biblioteki Narodowej. Niestety natłok różnych innych spraw spowodował opóźnienie w przystąpieniu do realizacji. Warto nie tylko śledzić dalszy los tego cennego projektu, ale, być może zastanowić się nad jego „zaimplementowaniem” do Polski.

Ikaros. Elektronický časopis o informační společnosti. 2005
<http://www.ikaros.cz>; Bulletin SKIP 2005 è. 3

BIBLIOTEKARZ ROKU W MALEZJI

9 kwietnia 2005 r. w hotelu Istana w Kuala Lumpur (Malezja) został przyznany tytuł „Bibliotekarza Roku” w Malezji. Bibliotekarzem Roku została wybrana Cik Shahar Banun Jaafar, zatrudniona obecnie jako nauczyciel akademicki w Międzynarodowym Uniwersytecie Islamskim, a poprzednio dyrektor generalny malezyjskiej Biblioteki Narodowej, w latach 1997-1999 prezydent Malezyjskiego Związku Bibliotekarzy. Jest ona ponadto aktywna w Stowarzyszeniu Kobiet Islamskich. Aby uzyskać tytuł najlepszego bibliotekarza Malezji, należy być aktywnym w służbie bibliotecznej, bądź w malezyjskim stowarzyszeniu bibliotekarskim na poziomie krajowym lub regionalnym, a ponadto aktywnie promować bibliotekarstwo poza obszarem swojej oficjalnej działalności.

NAGRODY MALEZYJSKIEGO STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY (PPM)

Idea przyznawania dorocznej nagrody malezyjskiego stowarzyszenia bibliotekarzy za nadzwyczajne osiągnięcia zrodziła się w 2002 r. Ustalono dwie kategorie, w których będzie przyznawana nagroda:

1. Dla małych bibliotek (o zatrudnieniu do 5 osób).
2. Dla bibliotek średniej i dużej wielkości.

Warunkiem przyznania nagrody jest skupienie się na edukacji użytkowników oraz bibliotecznej promocji dostępnych zbiorów i służb. Pierwsza jej edycja miała miejsce podczas jubileuszowego 50. zjazdu związku bibliotekarzy malezyjskich. Do nagrody zgłosiło swoje kandydatury 26 bibliotek (4 małe i 22 średnie). Spośród nich wyłoniono 4 biblioteki, które zostały następnie zwizytowane. W rezultacie selekcji w kategorii „Średnie i duże biblioteki”, nagrodę główną w wysokości 5000 ringgitów otrzymał Malezyjski Uniwersytet Technologiczny, natomiast dwie nagrody specjalne stały się udziałem Pustaka Negeri Sarawak (2000 ringgitów za kreatywność w działalności promocyjnej) oraz Knowledge Management Centre, Bank Nagara za przekształcenia w bibliotece. W kategorii „Mała biblioteka” nagroda główna nie została przyznana, natomiast nagrodę specjalną wręczono English Language Teaching Centre za kompletność zasobów.

Berita PPM (Persatuan Pustakawan Malaysia) 2005 April/Mai, 1

EUROCAMP 2005

Oprogramowanie *middleware* było przedmiotem pierwszych europejskich warsztatów EuroCamp.

Middleware (oprogramowanie pośredniczące) jest to rodzaj oprogramowania służący do komunikacji aplikacji użytkownika z bazami danych lub innymi serwerami/usługami. Wykorzystanie *middleware* ułatwia tworzenie aplikacji, gdyż uniezależnia ją od rodzaju bazy danych. Obecnie, wobec rozwoju modelu aplikacji wielowarstwowych, *middleware* zyskuje na znaczeniu. Oprogramowanie to ma za sobą długą historię, zaś jego początki sięgają technologii *mainframe*. Rodzaje *middleware* obejmują takie kategorie jak: monitory transakcyjne (Tuxedo, MQSeries), procesory zapytań (różnego rodzaju aplikacje integrujące interfejsy różnych komponentów aplikacyjnych, np. Enterprise Integration Portals, w których zapytania zadawane przez aplikację, np. CRM są przetwarzane na zapytania obsługiwane przez inną aplikację, np. system bilingowy), DDR (ang. *Data Driven Routing*), pozwalający na budowę rozproszonej bazy danych w oparciu o bazy nieobsługujące rozproszonych transakcji, sterowniki baz danych: ODBC, OLEDB, JDBC. Obecnie termin *middleware* zaczyna mieć nieco szersze znaczenie, co wiąże się z wprowadzeniem oprogramowania pośredniczącego w transakcjach internetowych (CORBA, COM+) i innego oprogramowania łączącego klienta z usługodawcą (agenty). *Middleware* dostarcza centralnych usług, takich jak identyfikacja, autentyfikacja (identyfikacja użytkownika), autoryzacja.

Skrót Camp, będący częścią akronimu EuroCamp pochodzi od pierwszych liter anglojęzycznej nazwy: Campus Architecture Middleware Planning (Campus planowania architektury oprogramowania pośredniczącego) i jest nazwą dorocznych warsztatów organizowanych od kilku lat w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej. W dniach 2-4.03.2005 r. Transeuropejskie Stowarzyszenie Sieci Naukowych i Edukacyjnych (TERENA) zorganizowało pierwsze europejskie warsztaty w Politechnice w Turynie. Celem EuroCampu jest rozwijanie wiedzy i umiejętności wymaganych od personelu, który jest włączany do zakładania systemów zarządzania identyfikacją (IdMS) dla autentyfikacji i autoryzacji. W warsztatach wzięło udział ogółem 91 uczestników z krajów europejskich (Wielka Brytania, Czechy, Norwegia, Niemcy, Francja, Szwajcaria, Włochy, Chorwacja, Szwecja, Dania, Hiszpania, Holandia, Finlandia). Wysłuchali oni wystąpień przygotowanych przez 19 referentów z Europy, Australii i Ameryki Północnej. Wśród szczegółowych tematów znalazły się między innymi: *Zarządzanie tożsamością; Tożsamość dygitalna i jej różne aspekty; Bezpieczeństwo dostępu do sieci*. Podczas warsztatów zaprezentowano technologię Shibboleth, rozwiniętą przez US Internet2, która jest otwartym oprogramowaniem źródłowym pozwalającym na indywidualny dostęp do zasobu. EuroCamp to krok naprzód w kierunku zintegrowanego i współpracującego środowiska badawczego. Tematyka ta ma bardzo istotne znaczenia dla bibliotek, co pokazało wystąpienie Masha Garibyan z biblioteki London School of Economics pt.: *Dostęp do zasobów biblioteki: Case study – PERSEUS*.

<http://www.terena.nl/tech/eurocamp/march05/welcome.html>;

Ariadne Magazine 2005 Issue 43 April

<http://www.ariadne.ac.uk/issue43/eurocamp-rpt/>

NOWOŚCI ROSYJSKIEGO KOMITETU IFLA

W 2005 r. pojawił się na bogatym i różnorodnym rynku rosyjskich fachowych czasopism bibliotekarskich nowy tytuł: „Nowostii Rossijskogo Komiteta IFLA”. W zamyśle wydawcy i instytucji sprawczej, Rosyjskiej Biblioteki Pań-

stwowej (RBP), ma to być czasopismo naukowo-praktyczne zawierające dokumenty i materiały IFLA, relacjonujące bieżące wydarzenia, anonsujące zbliżające się imprezy, omawiające aktualne publikacje wydane pod egidą IFLA, doniesienia o międzynarodowych organizacjach i stowarzyszeniach. Pismo jest kontynuacją wydawnictwa informacyjnego wydawanego w l. 1994-2004 przez RBP. Odpowiednio do tego zbudowana jest struktura czasopisma. Obejmuje ona następujące działy: Materiały IFLA; Materiały UNESCO; Materiały organów kierowniczych IFLA; Nowe publikacje IFLA; Międzynarodowe organizacje i stowarzyszenia. Numer pierwszy liczący 54 strony formatu A4 zamieszcza między innymi *Kartę o ochronie dziedzictwa cyfrowego*, *Wytyczne IFLA dla bibliotek dziecięcych*, przekład abstraktów z vol. 31 nr. 1 „IFLA Journal” oraz *Protokół z 18. Posiedzenia Rady Dyrektorów CENL w Rzymie (23-24.09.2004)*. W ostatnim ze sprawozdań brak wzmianki o obecności na tym spotkaniu przedstawicieli Biblioteki Narodowej w Warszawie, mimo że wzięli oni w nim udział. Sam pomysł wydawania czasopisma relacjonującego bieżące przedsięwzięcia IFLA w języku ojczystym wydaje się godny uznania i naśladowania, jeśli nawet nie w formie „papierowej”, to co najmniej w wersji elektronicznej. Byłaby to dobra forma popularyzacji aktywności IFLA w Polsce.

Novosti Rosijskiego Komiteta IFLA 2005 nr 1(55)

KODEKS ETYCZNY WĘGIERSKICH BIBLIOTEKARZY

W dniu 5.04.2005 r., podczas dorocznego zjazdu został uchwalony kodeks etyczny węgierskich bibliotekarzy. Uchwalenie kodeksu poprzedziły kilkuletnie dyskusje i studia teoretyczne. Tekst kodeksu, niestety tylko w języku węgierskim, jest dostępny na stronie internetowej: <http://pihgy.hu/files/etikai-kodex.doc>.

Zdzisław Gębołyś
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Śląski

Tekst wpłynął do redakcji 15 października 2005 r.

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków, a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków. Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl, ewentualnie na dyskietce lub płycie CD-ROM wraz z jednym egzemplarzem wydruku na adres: **Redakcja Przeglądu Bibliotecznego, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.**

Do każdego artykułu należy dołączyć streszczenie autorskie w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków) oraz przekład tytułu artykułu i streszczenia na język angielski.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami obowiązującymi w czasopiśmie naukowych. Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres do korespondencji i e-mail. Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu nie była umieszczona żadna informacja umożliwiająca identyfikację autora. Podstawowymi kryteriami akceptacji artykułu do druku w „Przeglądzie Bibliotecznym” są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez redakcję.

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane na osobnych ponumerowanych stronach, z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły.

Przypisy powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej; odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad.

Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

– odesłanie do jednego dzieła: (Kowalski, 1990) lub (*Biblioteki...*, 1976);

– odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) lub (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska i Majewski, 2004).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Iyer, 1995, p. 15) albo (Taradejna i Taradejna, 2004, s. 231-233) albo (Zybert, red., 2004, s. 18).

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. W opisach dzieł wydanych za granicą obowiązuje pisownia stron, numerów, skrótów w języku tekstu (np. „W” w języku polskim = „In” w języku angielskim, „s.” w języku polskim = „p.” w języku angielskim). Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane chronologicznie, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i imię (imiona) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a) ...., Dembowska, Maria (1976b) ...., itd. Przykłady opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

Książka jednego lub kilku autorów

- Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej : organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE, 230 s.
- Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag, 229 p.
- Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek, 372 s.

Praca zbiorowa

- Biblioteki publiczne województwa toruńskiego : informator*. (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika, 17 [k.]
- Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press, 177 p.
- Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP, 246 s.

Artykuł w czasopiśmie

- Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z.1/2, s.3-21.
- Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

Artykuł w pracy zbiorowej

- Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.
- Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

Artykuł w czasopiśmie elektronicznym

- Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>
- Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3; [dostęp: 11.12.2001]. Dostępny w World Wide Web: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>
- Głapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11.03.2003]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>>

Dokument z witryny instytucji, organizacji lub osoby prywatnej

- American Psychological Association. (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]; [dostęp: 25.01.1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>
- Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25.11.1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>
- MENiS. (2004). *PISA 2003 – Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14.12.2004]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php>
- Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>>
- US NLM. (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii (elektronicznie w formie zeskanowanej z rozdzielczością minimum 600 dpi i zachowanej w formacie TIF lub pocztą w formie odbitki o dobrej jakości), danych potrzebnych do oświadczenia podatkowego oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł / stopień naukowy lub zawodowy autora, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (maks. 3).

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach. Redakcja zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

W a r u n k i   p r e n u m e r a t y

Zamówienia na „Przegląd Biblioteczny” prosimy kierować na adres:

Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: wyd.sbp-portal@wp.pl
Dział Sprzedaży – e-mail: sprzedaż_sbp@wp.pl

Konto SBP: Millennium 70 1160 2202 0000 0000 2814 5355

„Przegląd Biblioteczny” można otrzymywać:

- składając zamówienie na piśmie na dowolny okres lub na poszczególne zeszyty zarówno archiwalne, jak i bieżące; odbiorca wnosi wówczas opłatę po otrzymaniu przesyłki (zeszytu) wraz z rachunkiem;
- wysyłając zamówienie i opłacając roczną prenumeratę na wyżej podane konto do końca marca roku objętego prenumeratą; po tym terminie opłacenie rocznej prenumeraty nie będzie możliwe;
- za gotówkę bezpośrednio w Dziale Sprzedaży Wydawnictwa SBP;

Ponadto sprzedaż zeszytów bieżących prowadzą: „KOLPORTER” S.A. (02-255 Warszawa ul. Krakowiaków 66/78); GARMOND PRESS S.A. (01-106 Warszawa ul. Nakielska 3); Księgarnia Wysyłkowa „LEXICON” (03-599 Warszawa ul. Kielecka 16 m. 4); Księgarnia „Skarbnica”. Anna Włodarczyk (31-929 Kraków oś. Centrum C bl. 1); Czasopisma Polskie PRESS (08-110 Siedlce ul. Poznańska 4); „Kapitałka” Poznańska Księgarnia Naukowa Piotr Ślęzak (61-725 Poznań ul. Mielżyńskiego 27/29); Dom Handlowy Nauki Sp. z o.o. Księgarnia Wysyłkowa (02-352 Warszawa ul. Szczęśliwicka 2); INMEDIO Sp. z o.o. (90-446 Łódź al. Kościuszki 132); „RUCH” S.A. Oddział Warszawa (00-728 Warszawa ul. Kierbedzia 8/10) i regionalne oddziały „RUCH’ S.A.

Cena prenumeraty na 2006 r. – 130 zł